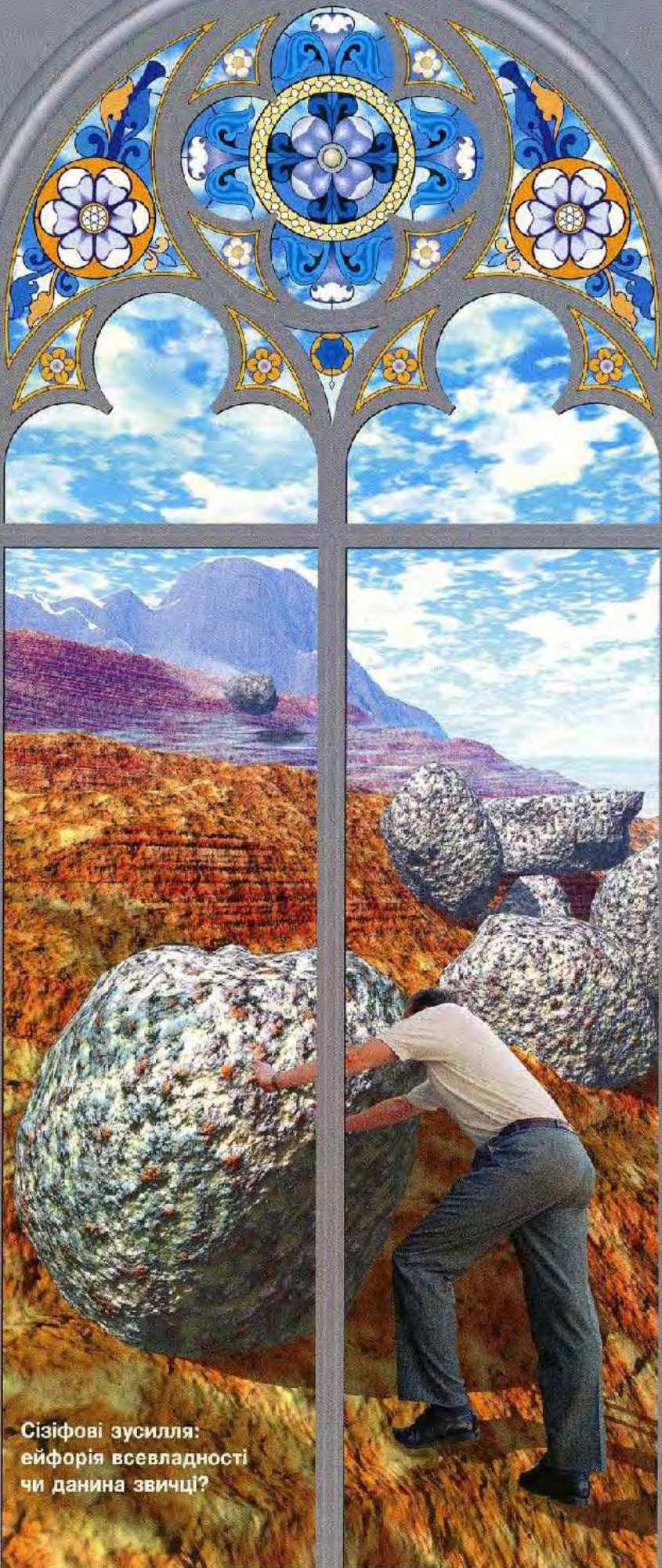

ВІСНИК 8/98

НАЦІОНАЛЬНОГО БАНКУ УКРАЇНИ

Сізіфові зусилля:
ейфорія всевладності
чи данина звичці?

Щасливого польоту, "Herald"!

Вийшли у світ перші номери
англомовного дайджесту журналу
"Вісник Національного банку України"
"Herald of the National Bank of Ukraine".

Тут ви знайдете:

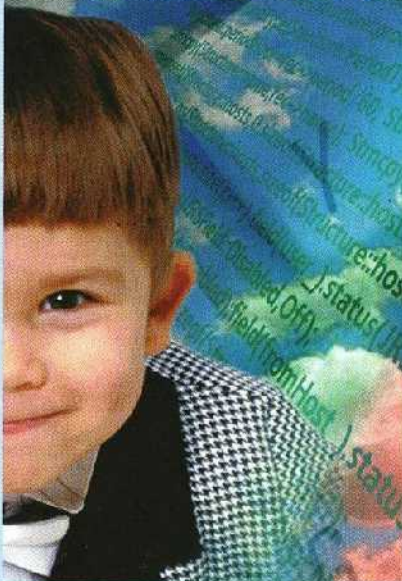
- аналітичні огляди фінансових ринків
- прогнози розвитку економіки
- офіційну інформацію НБУ про курси валют, процентні ставки банків України, результати аукціонів із розміщення ОВДП
- іншу корисну інформацію

Телефон для довідок: (044) 267-30-14,
тел./факс: (044) 264-96-25

Журнал одержують: центральні банки та уряди зарубіжних країн,
міжнародні фінансові організації, провідні фінансові інститути світу.

RS-Bank: від технологій комп'ютерних до технологій банківських

Нові можливості: технологія надання банківських послуг приватним особам

- Наявність механізмів податкового обліку та системи звітності НБУ
- Облік цінних паперів та підтримка різних картокових систем

Більш ніж 1100 інсталяцій в країнах СНД, 70 - в Україні!

 R-Style Ukraine

Київ, 110, вул. Солом'янська, 5
тел.: (044) 276-8052, 276-6143 ф.: 243-0357
E-mail: bank@rs-ukraine.kiev.ua; <http://www.r-style.kiev.ua>

Редакційна колегія:

БОНДАР В.О.
(голова)

ВЕСЕЛОВСЬКИЙ О.О.

ВОРОНОВА Л.В.

ГРЕБЕНІК Н.І.

КАНДИБКА О.М.

КІРЕЄВ О.І.

КРАВЕЦЬ В.М.

КРОТЮК В.Л.

ЛИСИЦЬКИЙ В.І.

МАТВІЄНКО В.П.

ПАТРИКАЦ Л.М.

(зав. редакцією — головний редактор)

РАЄВСЬКИЙ К.Є.

САВЛУК М.І.

СТЕПАНЕНКО А.І.

ЧЕРНИК І.П.

ШАРОВ О.М.

Номер підготовлено редакцією періодичних видань НБУ

Головний редактор

ПАТРИКАЦ Л.М.

Заступник головного редактора

КРОХМАЛЮК Д.І.

Відділ монетарної політики

Редактор відділу ПАПУША А.В.

Відділ бухгалтерського обліку,

розрахунків та інформаційно-

програмного забезпечення

Редактор відділу КОМПАНИСЦЬ С.О.

Відділ валютного регулювання

та міжнародних банківських зв'язків

Редактор відділу БАКУН О.В.

Відділ економіки, законодавчого забез-

печення, банківського нагляду

та комерційних банків

Оглядяч фондового ринку НАУМЕНКО В.О.

Головний художник

КОЗИЦЬКА С.Г.

Відділ реклами і розповсюдження

Редактор відділу В'ЮНСКОВСЬКИЙ М.І.

Літературний редактор КУХАРЧУК М.В.

Коректор

СІЛЬВЕРСТОВА А.І.

Комп'ютерний набір

ЛИТВИНОВА Н.В.

Фотокореспондент

НЕГРЕБЕЦЬКИЙ В.С.

Адреса редакції:

252028, Київ-28, просп. Науки, 7

тел./факс: (044) 264-96-25

тел.: (044) 267-39-44

Реєстраційне свідоцтво КВ №691

Передплатний індекс 74132

Дизайн, кольороподіл і друк

БЛІЦПРИНТ

тел.: (044) 441-89-19

Комп'ютерна верстка

СЕРЬОДКІН В.К.

Дизайн 1-ї сторінки обкладинки

КОЛОМІЄЦЬ О.Ю.

Технічний редактор

ВОРОБЕЙ Р.М.

Умовн. друк. арк. 8,0

Підписано до друку 29.07.1998

При передруку матеріалів, опублікованих у журналі, посилення на "Вісник Національного банку України" обов'язкове.

Редакція може публікувати матеріали в порядку обговорення, не поділяючи думку автора.

Відповідальність за точність викладених фактів несе автор.

Редакція не несе відповідальності за зміст рекламних матеріалів.

© Вісник Національного банку України, 1998

ВІСНИК НАЦІОНАЛЬНОГО БАНКУ УКРАЇНИ

Щомісячний журнал Національного банку України

Видається з березня 1995 року

№8 (30)

серпень

1998

ЗМІСТ

▶ МАКРОЕКОНОМІКА

- 3 В.Ющенко, В.Лисицький**
Надмірне державне споживання — головний фактор фінансової нестабільності України

▶ БУХГАЛТЕРСЬКИЙ ОБЛІК

- 11 Г.Жигайло**
Розмежування фінансового та податкового обліку
- 13 З.Запорожець, С.Курінний**
Ведення податкового обліку в комерційних банках

▶ ДЕРЖАВНІ ФІНАНСИ

- 15 Н.Лапко**
Роль банківських установ у поліпшенні платіжної дисципліни

▶ ВАЛЮТНИЙ РИНОК

- 18 О.Барановський**
Валютна безпека
- 22 Офіційний курс гривні щодо іноземних валют, який встановлюється Національним банком України щоденно (за червень 1998 року)**

- 24** Інформація за результатами торгів німецькими марками, доларами США, російськими рублями, італійськими лірами, французькими франками, англійськими фунтами стерлінгів на Українській міжбанківській валютній біржі у червні 1998 року

- 25** Офіційний курс гривні щодо іноземних валют, який встановлюється Національним банком України один раз на місяць (за червень 1998 року)

▶ ФОНДОВИЙ РИНОК

- 25** Результати аукціонів із розміщення облігацій внутрішньої державної позики за 1998 р.
- 25** Сума облігацій внутрішньої державної позики, що перебувають в обігу
- 26** Результати аукціонів із розміщення облігацій внутрішньої державної позики, проведених із 2 по 26 червня 1998 р.
- 27 І. Продан**
Україна тепер у полі зору інвесторів

30 О.Галенко

Вітчизняний ринок цінних паперів: досвід минулого

▶ МІЖДЕРЖАВНІ ЕКОНОМІЧНІ ВІДНОСИНИ

32 О.Єременко

Країни — члени Міжнародного валютного фонду та розміри їхніх квот

▶ ФІНАНСОВИЙ РИНОК

35 О.Заруба

Ресурсне забезпечення банку: розробка моделі

37 Інформація щодо середньої процентної ставки за кредитами Національного банку України, наданими комерційним банкам у 1998 р.

37 Інформація щодо механізмів та обсягів рефінансування Національним банком України комерційних банків у 1998 р.

37 Процентні ставки комерційних банків за кредитами та депозитами у національній валюті

38 Д.Гладких

Облікова ставка і ціна кредитних ресурсів

▶ НАГЛЯД ТА АУДИТ

40 Г.Попова, О.Швидка

Деякі методичні питання нагляду за проблемними банками

▶ ІНФОРМАЦІЙНЕ ТА ПРОГРАМНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ

42 А.Бабіцький

Новий інструментарій для розв'язання сучасних задач інформаційної технології

45 С.Компанієць

Традиційна зустріч у Ялті

47 С.Проценко, А.Підручний

Модель організації міжбанківського ринку кредитних ресурсів

52 О.Куцай

Застосування теорії управління в банківській справі

▶ ЕКОНОМІКА І ФІНАНСИ

54 А.Чухно

Сучасне господарство — товарно-кредитне

▶ КОМЕРЦІЙНІ БАНКИ

56 Зміни і доповнення до "Офіційного списку комерційних банків України та переліку операцій, на право здійснення яких комерційні банки отримали ліцензію Національного банку України", внесені за період із 11 червня по 10 липня 1998 р.

▶ ВІТАЄМО!

57 Відзнака Президента і почесні звання — працівникам банківської системи України

▶ НОВІ КНИГИ

60 А.Загородній, І.Тивончук

Новий навчальний посібник про гроші та банки

▶ МІЖНАРОДНІ БАНКІВСЬКІ ЗВ'ЯЗКИ

61 І.Потравний

Взаємодія українських і російських банків у вирішенні екологічних проблем

▶ МОНЕТИ УКРАЇНИ

63 Про введення в обіг пам'ятної монети "Кий"

64 Про введення в обіг пам'ятної монети "Данило Галицький"

64 Про введення в обіг ювілейної монети "Визвольна війна середини XVII століття"

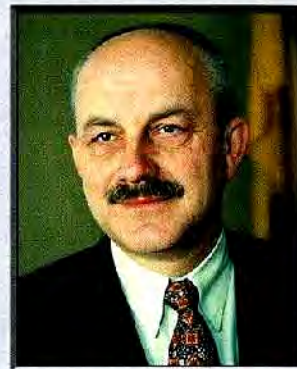

Віктор Ющенко,
Голова Національного банку
України.

Віктор Лисицький,
керівник групи радників Голови
Національного банку України.

ТЕМА ДЛЯ ОБГОВОРЕННЯ

Надмірне державне споживання — головний фактор фінансової нестабільності України

З-поміж постсоціалістичних країн, яких обминули військові конфлікти, Україна, на жаль, веде перед за темпами зростання цін, падінням обсягів виробництва та зниженням життєвого рівня народу. Прикметою сьогоднішнього дня стала й надзвичайно висока плінність складу уряду. Ці сумні реалії загальноновідомі. Та багато хто ще чітко не усвідомлює, що однією з фундаментальних причин цих негараздів є надзвичайно високий рівень державного споживання. Саме надмірні державні витрати були одним із найпотужніших чинників кредитних смісій, які спровокували гіперінфляційні стрибки цін, знекровили виробництво і звели до мінімуму споживання найширших верств населення. Непосильно високі обсяги державних витрат загрожували кожній новій урядовій команді, ніж докорінне оновлення державних команд, із нього не знаходили. Однак абсурдність сізифових зусиль задовольнити соціальні потреби, що склалися в абсолютно іншій державі, за іншого світового устрою (і які, до того ж, формували інвестиційно недоступну, високу реальну ціну грошей), знову веде чергову урядову команду шляхом її попередників.

Заради об'єктивності зазначимо, що у перші роки незалежності України (орієнтовно 1992—1994 рр.) на її економіку найбільш негативно вплинули

наслідки карколомно швидкого саморозпуску СРСР та наступного руйнівного для більшості вітчизняних підприємств скорочення їх звичного завантаження. Однак із кінця 1994 року і донині саме надмірне відволікання коштів на задоволення державних потреб стало головним рушієм усіх наших макро- і мікроекономічних негараздів. Понад те, неупереджений аналіз показує, що надмірне державне споживання можна оцінювати як головну загрозу становленню демократії і навіть національній безпеці України. Надмірне державне споживання небезпечне для демократії тому, що воно невідвратно призводить до зростання централізації створеної в офіційній економіці доданої вартості у руках загального уряду. А в кого гроші — у того й реальна влада. Це — одна з базових аксіом політекономії. Президент Леонід Кучма — непоборний прихильник становлення сучасного демократичного устрою в Україні. Однак які погляди матимуть майбутні президенти? Чи не використають вони централізацію реальної влади для встановлення антидемократичного ладу? Розглянемо статистичні дані на підтвердження (або спростування) наших побоювань.

За умов швидкого скорочення реального ВВП досить дивним виглядає реальне зростання кінцевих споживчих витрат державного сектора (див. таблицю 1).

Кінцеві споживчі витрати сектора державного управління в номінальному виразі у 1997 році були в 72 743 рази більшими, ніж у 1990 році. Тобто помітно перевищували кумулятивну інфляцію. Так, накопичений за ці роки дефлятор ВВП сягнув шаленого значення: ціни 1997 року були у 67 536 разів вищими, ніж у 1990 році. Однак таке (найбільше в світі) зростання цін було все ж нижчим, ніж індекс кінцевих споживчих витрат сектора державного управління (72 743 рази). Саме тому в реальному вимірі кінцеві споживчі витрати 1997 року перевищили аналогічний обсяг 1990 року на 7.7%¹.

Сумарні витрати державного сектора та некомерційних організацій ми кваліфікуємо як невиробничі витрати. Цікаво, що й вони зростали швидше, ніж ціни. Їх індекс сягнув 76 925 разів, або на 13.9% перевищив накопичений дефлятор ВВП.

Зрозуміло, що зі становленням нової незалежної держави, творенням конче необхідних державних інституцій витрати цього невиробничого сектора дедалі збільшувалися. Водночас скорочувалися реальні споживчі витрати домогосподарств, що дає підставу для низки маловтішних висновків. Індекс зростання кінцевих споживчих витрат домогоспо-

¹ 107.7%—72 743/67 536.

Таблиця 1. Оцінка динаміки централізації офіційної економіки України протягом 1990–1997 рр.

Показники	1990 р.	1991 р.	1992 р.	1993 р.	1994 р.	1995 р.	1996 р.	1997 р.
Реальний ВВП	100.0%	103.1%	92.9%	79.7%	61.4%	54.1%	48.7%	47.2%
Кінцеві споживчі витрати сектора державного управління	0.28	0.52	8.84	237	2101	11595	17738	20368
Індекс зростання кінцевих споживчих витрат сектора державного управління	1.00	1.86	31.57	846	7502	41412	63350	72743
Дефлятор ВВП	1.00	1.92	18.65	641	6754	34683	56911	67536
Реальні кінцеві споживчі витрати сектора державного управління	100.0%	96.5%	169.2%	132.1%	111.1%	119.4%	111.3%	107.7%
Кінцеві споживчі витрати некомерційних організацій та сектора державного управління	0.32	0.58	10.87	295.75	2484.34	14556.80	21650.00	24 616 00
Індекс зростання кінцевих споживчих витрат некомерційних організацій та сектора державного управління	1.00	1.81	33.97	924	7764	45490	67656	76925
Реальні кінцеві споживчі витрати некомерційних організацій та сектора державного управління = реальні кінцеві споживчі невиробничі витрати	100.0%	94.2%	182.1%	144.3%	114.9%	131.2%	118.9%	113.9%
Кінцеві споживчі витрати домогосподарств	0.910	1.56	21.12	653.50	5801.39	27093.74	43469.00	52 771 00
Індекс зростання кінцевих споживчих витрат домогосподарств	1.00	1.71	23.21	718	6375	29773	47768	57990
Реальні кінцеві споживчі витрати домогосподарств	100.0%	89.1%	124.4%	112.1%	94.4%	85.8%	83.9%	85.9%
Індекс централізації економіки = співвідношення реальних кінцевих споживчих невиробничих витрат та аналогічних витрат домогосподарств	1.00	1.06	1.46	1.29	1.22	1.53	1.42	1.33

дарств становив 57 990 разів. Це означає, що 1997 року реальні кінцеві споживчі витрати домогосподарств становили 85.9% від рівня 1990 року.

Тривке перевищення індексів кінцевих споживчих витрат публічної влади, сектора невиробничого споживання над аналогічними індексами домогосподарств спонукає до такого припущення: **протягом 1990–1997 років в Україні наростала централізація офіційної економіки.** Це підтверджено цифрами. Співвідношення реальних кінцевих споживчих невиробничих витрат та аналогічних витрат домогосподарств значно перевищує одиницю — тобто централізація офіційної економіки зростає (див. останній рядок таблиці 1). Зауважимо, що за часів планово-розподільчої економіки офіційна економіка мала високий ступінь централізації. Це був її природний атрибут. Тому неухильне зростання індексу централізації протягом років становлення ринкової економіки порівняно з 1990 роком, останнім повним роком планово-розподільчої економіки, свідчить, що реформи поки що не забезпечили конче необхідних фундаментальних зрушень у пропорціях використання грошей на користь демократії.

Не можна залишити поза увагою такий факт. Найвищі значення реальних кінцевих споживчих невиробничих витрат спостерігаються у 1992 році (182.1%) та в 1993 році (144.3%). А ми ще не забули, що саме протягом цих років Ук-

раїна впевнено долає світові рекорди з інфляції споживчих цін, індекси якої становили відповідно 2100% та 10256%.

ДЕЩО З ТЕОРІЇ ТА ІСТОРІЇ ПИТАННЯ

Те, що існує оптимальний рівень податкових вилучень, спрямованих на задоволення потреб усіх рівнів та видів публічної влади, визнають майже всі більш-менш відомі економісти. Вони виходять із того, що завдяки гармонізації інтересів економічних агентів суспільства² та публічної влади³ щодо розподілу створеного у реальній економіці валового внутрішнього продукту (доданої вартості) досягаються максимально можливі темпи економічного зростання держави у цілому. Перевищення цього рівня призводить до низки негативних наслідків:

1. Надмірне скорочення обсягу доданої вартості, яка залишається після оподаткування в повному розпорядженні її творця (економічного агента), у **крайньому разі звужує** можливості розширеного відтворення виробництва та, зрозуміло, уповільнює темпи економічного зростання. У гіршому⁴ ж випадку в економічного агента не залишається обсягів доданої вартості, достатніх для забезпечення простого відтворення виробництва, що прискорює процеси економічного занепаду.

² Творців доданої вартості як у грошовій, так і безгрошовій формах.
³ Споживачів створеної вартості в усіх її формах.

2. Цілком природна реакція самозбереження спонукає економічного агента ухилятися від оподаткування, і він надає перевагу **необлікованій, "тіньовій"** економіці. Відповідно звужується база оподаткування облікованої, офіційної частки економіки. А будь-яка "тіньова" економіка згодом невідворотно опиняється у лабетях організованої злочинності.

3. Перехід у "тіньову" економіку, як правило, супроводжується переселенням значних обсягів паперових грошей з офіційної економіки. Однак нами продемонстровано⁵, що це означає перетікання ВВП офіційної частки економіки в неофіційну, де **паперові гроші втрачають свою властивість мультиплікування.** Отже, перенесення економічної активності в "тінь" є одним із потужних чинників прогресуючої демонетизації економіки. А відтак, можливість розгортання нормальних інвестиційних процесів стає дедалі обмеженою. Розмови про посилення інвестиційної привабливості держави **для іноземців** впливаються у порожню риторіку.

4. Із звуженням економіки посилюється податковий тиск на закопослужених економічних агентів, які з різних причин не

⁴ Характерному, як це буде показано далі, для України.

⁵ Віктор Ющенко, Віктор Лисенський. Гроші: розвиток попиту та пропозиції в Україні. — К.: Скарби, 1998 р. — С. 203—227.

Таблиця 2. Валовий внутрішній продукт за категоріями використання
Невиробниче споживання у відсотках до ВВП

Показники	1990 р.	1991 р.	1992 р.	1993 р.	1994 р.	1995 р.	1996 р.	1997 р.
Кінцеві споживчі витрати сектора державного управління та некомерційних організацій	19.2%	19.4%	21.6%	19.9%	20.6%	26.7%	26.6%	26.6%
Кінцеві споживчі витрати некомерційних організацій	2.4%	2.0%	4.0%	4.0%	3.2%	5.4%	4.8%	4.6%
Кінцеві споживчі витрати сектора державного управління	16.8%	17.4%	17.6%	16.0%	17.5%	21.3%	21.8%	22.0%
Для довідки:								
Валовий прибуток, змішаний дохід	38.3%	44.8%	47.9%	54.0%	43.0%	37.4%	30.3%	30.0%

втекли у "тінь". Невідворотне погіршення умов для бізнесу згодом примушує їх порушувати закони і врепті піти шляхом, протоптаним багатьма попередниками.

5. Скорочуючи податкову базу і намагаючись водночас забезпечити публічній владі усталені обсяги споживання, слід очікувати зростання бюджетної заборгованості. Економічні агенти упевнюються в рішенні уникати оподаткування — мовляв, чому це я повинен сплачувати податки владі, яка не виконує своїх зобов'язань?

6. Зрештою, коло замикається: через високе оподаткування скорочуються надходження до бюджетів, і державі стає все важче виконувати навіть мінімальний набір суспільних функцій. Девальвація національної грошової одиниці та падіння життєвого рівня населення — це ще не найжахливіші ймовірні результати описаного процесу.

Однак визначення оптимальних обсягів вилучень доданої вартості для фінансування публічної влади — завдання не з тривіальних. Як показано в статті Єгора Гайдара⁶, історія формування поточних фактичних рівнів податкових вилучень — досить складна. До кінця XIX століття наявність верхньої критичної межі податкових вилучень не викликала сумнівів у економістів. Обсяги їх (з позицій сьогоднішнього дня) були незначними (10% від ВВП і менше). Від 1913 року і до кінця 70-х років світова економіка пережила багато різних струсів, фіналом яких було бурхливе її зростання під впливом науково-технічного прогресу. Це стимулювало стрімкий розвиток різних соціальних програм, спонукаючи відповідно підвищувати рівень податкових вилучень. Зрештою, в загалі творення держав із високим рівнем соціального захисту, критичну межу податкових вилучень було перевищено. Саме тому більшість високорозвинутих країн нині мають негнатовний головний біль, борючись із бюджетним дефіцитом та високим рівнем безробіття. Загальновідомо, що саме питання зниження бюджетного дефіци-

ту було темою чи не найгостріших дискусій під час створення Європейського монетарного союзу.

Гіпотеза:

Надмірне державне споживання — головна поточна загроза фінансовій стабільності України.

В Україні (як і в деяких інших пост-соціалістичних країнах) питання щодо визначення більш-менш раціонального варіанта розподілу ВВП між економічними агентами та публічною владою є вельми неординарним. До вже перелічених негараздів слід додати ще й такі:

1. Немає напрацьованих фіскальних традицій розподілу доданої вартості між економічними агентами та публічною владою. Адже за часів планово-розподільчої системи, наприклад, оподаткування підприємств мало значною мірою ритуальний характер. Зрештою, фінансовий стан підприємств регулювався різними наборами нестандартизованих заходів та озиранням на важко зрозумілі всьому ринковому світові (а часом і відверто аморальні) ідеологічні орієнтири та пріоритети⁷.

2. Швидке зниження обсягів реально-го ВВП у перші роки незалежності в результаті саморозпуску СРСР викликало:

- відповідне скорочення можливостей фінансування сформованих за часів "розвинутого соціалізму" потреб публічної влади у цілому та соціальних зобов'язань зокрема. (Розуміння, що цільний ряд "завоювань" "розвинутого соціалізму" в Україні виконати неможливо (і, напевне, не буде змоги ще досить тривалий час) дуже повільно входить у свідомість правлячої верхівки);

- відповідну демонетизацію економіки. Адже різко зменшилися реальні доходи економічних агентів, а відтак і можливість заощаджувати гроші.

3. Панування у перші роки незалежності ідеології "захисту вітчизняного товаровиробника" у поєднанні з потужною політичною протидією не вельми наполегливим спробам скоротити непосильні для

економіки соціальні витрати викликало фіскальну кризу. Її намагалися подолати значними обсягами кредитних емісій та наданням пільгових кредитів⁸. У результаті стрибкоподібне розширення грошової пропозиції зросло гіперінфляцію, яка посилила демонетизацію економіки, що розгорнулася внаслідок скорочення реальних доходів економічних агентів (див. попередній пункт).

4. Надмірне державне споживання в умовах низької монетизації економіки спровокувало появу ще одного негативного явища — надзвичайно високої вартості грошей. Номінальні ставки за кредитами в кілька разів перевищили не лише рівень інфляції, а й нормальну рентабельність перспективних галузей. Це ускладнює розвиток інвестиційного кредитування, без якого до помітного економічного зростання так далеко, як до обрю.

5. Зрештою, публічна влада прогресуючими темпами монополізує використання грошей. Для фінансування виробництва в економічному агенті, безпосереднього творця доданої вартості, їх залишається все менше й менше, все більше й більше втрачає він копшти, необхідні для простого відтворення виробничого циклу. Занепад поглиблюється.

Аргументація.

Аналіз структури використання ВВП свідчить, що невиробничі витрати в цілому помітно й постійно зростають протягом 1994-1997 років⁹. Так, кінцеві споживчі витрати сектора державного управління та некомерційних організацій, досягнувши мінімального значення у 1993 році — 19.9%, впевнено зростають протягом наступних років і у 1997 році становили вже 26.6% ВВП. Приріст відносно ВВП ста-

⁶ Образно кажучи, вогонь гасили бензином.

⁹ Зрозуміло, що у реальному вимірі ці витрати знизилися, і тому деякі наші економісти можуть і не сприйняти цей факт як суттєво негативний. Однак, відповідаючи на можливу критику наших тверджень, ми наголошуємо на тому, що за своєю історичною генезою публічна влада є слугою суспільства. Не можна погодитися з тим, що споживання слуги суспільства може зростати високими темпами, навіть і у відносному вимірі, тоді як споживання суспільства скорочується катастрофічно високими темпами.

⁶ Е. Гайдар. Тактика реформ и уровень государственной нагрузки на экономику // Вопросы экономики. — 1998. — № 4.

⁷ Наприклад, який завод повинен очолювати Першотравневую демонстрацію, кого з директорів представлено до нагороди орденом і такє інше.

Таблиця 3. Структура ВВП

Показники	1990 р.	1993 р.	1997 р.	Приріст 1997 р. до 1990 р.	Приріст 1997 р. до 1993 р.
Кінцеві споживчі витрати домогосподарств	54.5%	44.1%	57.1%	2.6%	13.0%
Кінцеві споживчі витрати некомерційних організацій	2.4%	4.0%	4.6%	2.2%	0.6%
Кінцеві споживчі витрати сектора державного управління	16.8%	16.0%	22.0%	5.3%	6.0%
Валове нагромадження основного капіталу	22.8%	24.3%	18.3%	-4.5%	-6.0%
Зміна запасів матеріальних обігових коштів	4.2%	12.0%	1.7%	-2.5%	-10.3%
Придбання за винятком вибуття цінностей			0.1%	0.1%	0.1%
Чистий експорт	-1.2%	-0.3%	-3.8%	-2.6%	-3.5%

новив 6.7%¹⁰, інакше кажучи, структурна складова невиробничих витрат зростає з темпом 133.7%¹¹. Головним чином тому сприяли більш швидкі темпи зростання витрат публічної влади — кінцеві споживчі витрати сектора державного управління зросли з 16.0% до 22.0% від ВВП. Приріст становив 6.0%¹² від ВВП, тоді як (див. вище) загальний приріст невиробничих витрат — 6.7%.

У структурі ВВП витрати публічної влади зростають з просто-таки вражаючим темпом — 137.5%¹³. Не можна не зауважити того, що в той же час динаміка частки валового прибутку була абсолютно протилежною — від максимального значення 54.0% у 1993 вона знизилася до 30.0% у 1997 році (див. таблицю 2).

Як відомо з досвіду інших країн, під час швидкої дезінфляції частка валового прибутку в доходах ВВП має властивість знижуватися. Однак у нашому випадку швидке паралельне зростання державних витрат виявляє іншу грань процесу — виробництво занепадає через надмірне вилучення коштів на фінансування державних потреб.

Уже лише цей (а він не єдиний) факт свідчить, що зростання кінцевого споживання невиробничої сфери у цілому та державного управління зокрема супроводжувалося невідворотним скороченням головного джерела розширення виробництва, яким є валовий дохід. Поглиблений аналіз підтверджує цю тезу (див. таблицю 3).

Розглядаючи таблицю 3, можна з сумом констатувати, що офіційні кінцеві

споживчі витрати домогосподарств у ВВП у 1997 році дали приріст лише на 2.6% та 13.0% відносно 1990 та 1993 років. Адже, врахувавши надзвичайне реальне зниження обсягів ВВП, доводиться наголошувати на значному зниженні реального споживання домогосподарств у, підкреслюємо, офіційній частці економіки.

Напевно, не викличе особливого обурення той факт, що частка ВВП, яка спрямовувалася на зміну запасів матеріальних обігових коштів, також суттєво впала. Адже загальновідомо, що економіка Радянської України відзначалася надмірними запасами товарно-матеріальних цінностей і у виробництві, і у сфері обігу. Постійні баталії з приводу зниження наднормативних запасів мали символічний успіх. Для перших років незалежності характерним було бурхливе зростання запасів товарно-матеріальних цінностей на підприємствах¹⁴. Гіперінфляція та недовіра до карбованця робили свою злу справу, і підприємства намагалися стабілізувати власне виробниче майбуття, поквалітивно накопичуючи товарно-матеріальні цінності. Тому падіння частки цих витрат на -10.3% порівняно з 1993 роком не повинне викликати особливого занепокоєння. Взагалі близькість значень зростання частки кінцевих споживчих витрат домогосподарств та зниження витрат на зміну запасів матеріальних обігових коштів наводить на таке припущення: гроші, які у 1990 та 1993 роках спрямовувалися на поповнення запасів матеріальних обігових коштів, у 1997 році пішли на оплату праці найманих працівників.

Однак не може не насторожувати той факт, що зростання кінцевих споживчих витрат сектора державного управління дуже близьке за абсолютним значенням до зниження витрат на валове нагромадження основного капіталу (1997 до 1990 = 5.3% та -4.5%; 1997 до 1993 = 6.0% та -6.0%). Здається, ми маємо досить надійний доказ на користь припущення, що надмірне державне споживання скорочує темпи оновлення основного капіталу, а це саме по собі, принаймні, блокує економічне зростання. З огляду на застарілість усядику від СРСР основного капіталу, можна стверджувати, що надмірне споживання публічною владою є одним із визначальних факторів економічного занепаду незалежної України.

Знову повертаючись до валового прибутку, зауважимо, що він є лише однією з категорій дохідної частини ВВП. Нас цікавить повніша картина (див. таблицю 4). Розглянувши структуру ВВП за категоріями доходу, бачимо надзвичайно бурхливе зростання частки чистих податків на виробництво та імпорт протягом 1994—1997 років. Так, наприкінці 1994 року чисті податки становили лише 7.6% ВВП. Тобто, тільки 7.6% кінцевих виробничих результатів вилучались у наших економічних агентів у вигляді податків. У подальшому цей показник зріс до 22.4% у 1997 році, або з темпом 294.7%¹⁵. Збільшення майже втричі чистих податків відбулося за рахунок скорочення валового прибутку та уповільнення темпів зростання частки оплати найманих працівників, яка так і не досягла значень останніх років існування СРСР (1990—1991 рр.).

Напевно, 7.6% чистих податків у до-

¹⁰ 26.6-19.9=6.7%.

¹¹ 26.6/19.9=133.7%.

¹² 22.0%-16.0%=6.0%.

¹³ 22.0%/16.0%=137.5%.

¹⁴ Віктор Ющенко, Віктор Лисидський. Гроші: розвиток попиту та пропозиції в Україні. — К.: Скарби, 1998 р. — С. 178—202.

¹⁵ 22.4%/7.6%=294.7%.

Таблиця 4. Валовий внутрішній продукт за категоріями доходу

Показники	1990 р.	1991 р.	1992 р.	1993 р.	1994 р.	1995 р.	1996 р.	1997 р.
Оплата найманих працівників з нарахуванням на соціальне страхування	53.3%	58.9%	51.1%	38.5%	39.7%	43.5%	47.8%	47.6%
Валовий прибуток, змішаний дохід	38.3%	44.8%	47.9%	54.0%	43.0%	37.4%	30.3%	30.0%
Чисті податки на виробництво та імпорт	8.4%	-3.7%	1.0%	7.6%	17.4%	19.1%	21.9%	22.4%
Разом	100.0%	100.0%	100.0%	100.0%	100.0%	100.0%	100.0%	100.0%

Негативне значення чистих податків у 1991 році пояснюється адміністративним утриманням роздрібних цін на рівнях, нижчих від оптових.

Таблиця 5. Залежність частки грошей поза банками від кінцевих споживчих витрат сектора державного управління

Показники	1990 р.	1991 р.	1992 р.	1993 р.	1994 р.	1995 р.	1996 р.	1997 р.
Кінцеві споживчі витрати сектора державного управління	16.8%	17.4%	17.6%	16.0%	17.5%	21.3%	21.8%	22.0%
Частка грошей поза банками	—	12.6%	19.2%	26.5%	24.7%	38.3%	43.1%	48.9%
Співвідношення приросту грошей поза банками та державних витрат, разів	—	—	33.3	-4.6	-1.3	3.6	9.7	22.1
Річний індекс кінцевих споживчих витрат сектора державного управління	—	103.6%	101.1%	91.0%	109.2%	121.9%	102.3%	101.2%
Річний індекс частки грошей поза банками	—	—	152.1%	138.4%	93.0%	155.4%	112.4%	113.5%

Таблиця 6. Фінансування кінцевих споживчих витрат сектора державного управління за рахунок чистих податків

Відсотки до ВВП	1990 р.	1991 р.	1992 р.	1993 р.	1994 р.	1995 р.	1996 р.	1997 р.
Кінцеві споживчі витрати сектора державного управління	16.8%	17.4%	17.6%	16.0%	17.5%	21.3%	21.8%	22.0%
Чисті податки на виробництво та імпорт	8.4%	-3.7%	1.0%	7.6%	17.4%	19.1%	21.9%	22.4%
Частка кінцевих споживчих витрат сектора державного управління, профінансованих за рахунок чистих податків	50%	-21%	6%	47%	100%	90%	101%	102%

ходах ВВП є низьким рівнем. Однак наш економічний агент звик працювати в умовах необтяжливого податкового тиску. Саме тому подальше бурхливе зростання вилучень у вигляді податків змушувало принаймні включити механізми його самозбереження, стимулюючи перехід у "тіньову" економіку. Це, зокрема підтверджується швидким зростанням протягом останніх років частки грошей поза банками (див. таблицю 5). Збільшення державного споживання з 16.0% від ВВП у 1993 до 22.0% у 1997 році стимулювало зростання частки грошей поза банками з 26.5% до 48.9%. Регресійний аналіз показав наявність доволі щільного зв'язку між цими двома змінними (коефіцієнт детермінації $R^2 = 0.6325$).

Отримане рівняння регресії має такий вигляд (у — частка грошей поза банками, х — кінцеві споживчі витрати сектора державного управління):

$$y = 0.0153e^{15.211x}$$

Високе значення показника ступеня ($a=15.211$) вказує на те, що наприкінці досліджуваного нами періоду (1995—1997 рр.), частка грошей поза банками зростала вищими темпами, ніж на його початку. Складається враження, що протягом 1995 року критичну межу оподаткування економічних агентів було перейдено, оскільки з того часу приріст грошей поза банками все більше і більше випереджав приріст державного споживання: 1995 року приріст частки грошей поза банками перевищив приріст частки державного споживання у 3.6 рази, 1996 року — вже у 9.7, а 1997 року — у 22.1 рази. Крім того з 1995 року річні індекси зростання частки грошей поза банками впевнено і суттєво перевищують 100%¹⁶. Напрошується висновок: прагнення уникнути зростаючого податкового тягара спричинилося до швидкого розширення "тіньової" економіки, а відповідно й обсягів позабанківських гро-

¹⁶ 1995 року дорівнюють 155.4%, 1996 року - 112.4%, 1997 року - 113.5%.

шових оборотів, що відобразилось у нечувано стрімкому зростанні частки грошей поза межами банківської системи. Зростаючі рівні державного споживання стали мимовільним засобом руйнування офіційної економіки та розширення "тіньової".

Загострення проблеми фінансування державного споживання пояснюється ще й таким фактом: протягом 1994—1997 років чисті податки на виробництво й імпорт стали основним джерелом фінансування державного сектора, і тому будь-яке зростання державного споживання неминує викликати посилення податкового тиску на економічних агентів (див. таблицю 6, рядок "Частка кінцевих споживчих витрат сектора державного управління, профінансованих за рахунок чистих податків").

Наведені вище цифри висвітлюють ще одну неприємну тенденцію, яка теж свідчить про розвиток доволі небезпечних процесів. Ідеться про те, що Україна впевнено посіла чільне місце щодо мас-

Таблиця 7. Банки і уряд. Використання "широких" грошей

Показники	(млн. грн., на кінець періоду)			
	1997 р., травень	1998 р., травень	Приріст	До приросту "широких" грошей
Чисті вимоги органів грошово-кредитного регулювання до загального уряду	6 151	8 792	2 641	103.3%
Чисті вимоги банківських установ до загального уряду	548	1 080	533	20.8%
Чисті вимоги банківської системи до загального уряду	6 699	9 872	3 173	124.2%
"Широкі" гроші	10 406	13 262	2 856	100.0%
Індекс чистих вимог банківської системи	100%	147%		
Індекс "широких" грошей	100%	127%		
Показники	1997 р., грудень	1998 р., травень	Приріст	До приросту "широких" грошей
Чисті вимоги органів грошово-кредитного регулювання до загального уряду	7 096	8 792	1 696	233.3%
Чисті вимоги банківських установ до загального уряду	1 010	1 080	70	9.6%
Чисті вимоги банківської системи до загального уряду	8 107	9 872	1 766	242.8%
"Широкі" гроші	12 535	13 262	727	100.0%
Індекс чистих вимог банківської системи	100%	122%		
Індекс "широких" грошей	100%	106%		

Таблиця 8. Банківський огляд (скорочений вигляд)

	(млн. грн., на кінець періоду)			
	1994 р.	1995 р.	1996 р.	1997 р.
Внутрішній кредит, у тому числі:	2 909	8 460	12 041	15 950
вимоги до загального уряду (нетто)	920	3 989	5 974	8 107
вимоги до нефінансових державних установ	1 432	3 663	4 932	5 549
вимоги до приватного сектора	557	804	1 129	2 294
Гроші (як засіб платежу)	1 860	4 682	6 316	9 050
Квазігроші (як засіб накопичення)	1 356	2 232	3 046	3 485
Аналіз				
Вимоги до загального уряду (нетто)	920	3 989	5 974	8 107
"Широкі" гроші = гроші+квазігроші	3 216	6 913	9 361	12 535
Рівень урядової монополізації використання "широких" грошей або вимоги до загального уряду (нетто) до (гроші + квазігроші)	28.6%	57.7%	63.8%	64.7%
Рівень використання "широких" грошей приватним сектором або вимоги до приватного сектора до (гроші + квазігроші)	17.3%	11.6%	12.1%	18.3%
Рівень урядової монополізації внутрішнього кредитування (частка чистих вимог до уряду у загальному обсязі внутрішніх кредитів)	31.6%	47.1%	49.6%	50.8%

Джерело: Бюлетень НБУ

штабів перерозподілу грошей на користь публічної влади, на задоволення державних потреб. Так, за останніх 12 місяців (травень 1998 до травня 1997 року) обсяг "широких" грошей¹⁷ зріс на 2 856 млн. грн., або на аналітично помітних 25% (див. таблицю 7). Тим часом кредитування загального уряду¹⁸ (зрозуміло, з боку банківської системи України) зросло на 3 173 млн. грн., або на запаморочливих 47%. Інфляція споживчих цін за цей період становила 7.9%, отож, є всі підстави стверджувати про зростання кредитів уряду в реальному вимірі на 36%.

Тут необхідні певні пояснення.

1. Будь-який монетарний агрегат (готівка, депозит до запитання, строковий депозит тощо), зрештою, є часткою доданої вартості, яка тимчасово набула найбільш зручної для використання (ліквідної) форми. Ми пам'ятаємо, що не (!) загальний уряд (при всій повазі до його конституційності та глибині співчуття щодо плинності його складу), а реальна економіка є творцем джерела примноження грошей — доданої вартості. Саме тому у ринковій системі економічний агент зрештою сам вирішує, як використати частку створеної ним доданої вартості, що залишається після виконання фінансових зобов'язань перед державою. Принаймні, саме така модель обстоювалася численними генераціями промисловців та підприємців більшості країн світу. Принаймні, саме формування такої моделі є кінцевою метою реформ у нашій державі на мікрорівні.

¹⁷ "Широкі" гроші — це сукупність усіх грошей, які знаходяться в обігу і можуть бути використані і як засіб платежу, і як засіб накопичення.

¹⁸ В таблиці вжито термінологію МВФ: "чисті вимоги банківської системи до загального уряду". Термін "загальний уряд" означає центральний уряд та місцеві органи самоврядування.

Зрозуміло, що економічний агент працює в певному просторі мотивацій, які формуються під впливом законодавства, економічної політики уряду, монетарної політики центробанку держави, національних традицій, власних уподобань тощо. Однак, зрештою, він — економічний агент — сам має вирішувати, як використати чистий (нетто) результат своєї праці: залишити його (хоча б частково) у грошовій формі чи спрямувати на задоволення інших потреб: розширення виробництва (включаючи накопичення матеріальних активів) або/та на власне споживання.

2. Банківська система є технічним агентом економічних агентів (народу) щодо накопичення та розподілу створеної доданої вартості офіційної економіки. Частка створеної доданої вартості, спрямованої на виконання вимог клієнтів,

постійно перебуває у грошовій формі, утворюючи зобов'язання-пасиви всієї банківської системи. Тобто "широкі" гроші — це зобов'язання банківської системи перед клієнтами. Однак формальний юридичний термін "клієнт" маскує дещо важливіші аспекти питання, а саме: "широкі" гроші — це зобов'язання банківської системи перед народом України. Вона повинна виконати його, народу, вимоги щодо використання грошей — і для здійснення платежів, і для накопичення заощаджень. Саме банківська система несе відповідальність перед народом за використання "широких" грошей. Отож дослідження щодо використання цього монетарного агрегату є не якоюсь схоластикою, а питанням надзвичайної політико-економічної ваги.

3. Всередині країни банківська система може використати "широкі" гроші

Таблиця 9. Використання загальним урядом "широких" грошей

Показники	Вимоги до загального уряду (нетто), млн. грн.	"Широкі" гроші, млн. грн.	Рівень урядової монополізації використання "широких" грошей
1997 р.			
Травень	6 699	10 409	64.4%
Червень	6 789	11 102	61.2%
Липень	7 049	11 538	61.1%
Серпень	6 976	12 379	56.4%
Вересень	7 635	12 355	61.8%
Жовтень	7 186	11 868	60.5%
Листопад	7 479	11 670	64.1%
Грудень	8 107	12 541	64.6%
1998 р.			
Січень	8 677	12 073	71.9%
Лютий	8 690	12 238	71.0%
Березень	9 041	12 960	69.8%
Квітень	9 568	12 971	73.8%
Травень	9 872	13 262	74.4%

для кредитування публічної влади (загального уряду), різних невиробничих установ, а також організацій та реальної економіки (виробництва).

4. Банкірам не має потреби пояснювати, що постійне зростання частки "широких" грошей, яка використовується на кредитування загального уряду, навряд чи сприяє розвитку як реальної економіки, так і (якщо простежити політичний аспект) демократії. Адже цей процес свідчить про зростаюче одержавлення використання створеної доданої вартості за рахунок звуження відтворювальної основи реальної економіки (йдеться, зрозуміло, про грошову частку цієї основи). Тобто постійне відносне зростання "широких" грошей, які спрямовуються на кредитування загального уряду, відображає процес олігархізації суспільства.

5. Погано, що цей негативний процес розгортається нібито на добровільних засадах. Йдеться про те, що, сформувавши в межах демократичної законодавчої системи певні потужні мотивації, загальний уряд у зростаючих обсягах привласнює право використання того, що йому не належить, — додану вартість у грошовій формі. Демократичні механізми використовуються для вкорінення практики недемократичного використання одного з важливих результатів виробництва — грошей.

Повертаючися до статистики, зауважимо, що поточного року ситуація погіршилася: "широкі" гроші за січень-травень зросли на 3%¹⁹, або на 427 млн. гривень, тоді як уряд повернув до себе 1 766 млн. гривень, збільшивши обсяг кредитної заборгованості перед банківською системою на 22%.

Зазначимо, що ця тенденція вже давно набула статусу стійкої традиції уряду, інакше кажучи, зміна складів Кабінету Міністрів аж ніяк не впливала на ставлення уряду до грошей (див. таблицю 8). 1994 рік закінчився тим, що рівень відволікання "широких" грошей на потреби загального уряду (задоволення потреб публічної влади) становив лише 28.6% від їх загального обсягу. У наступні

¹⁹ Зниження відносних приростів "широких" грошей пояснюється впливом нерезидентів із фондового ринку України.

	Внутрішній кредит, млн. грн.	Вимоги до загального уряду (нетто), млн. грн.	Рівень монополізації урядом кредитів
1997 р.			
Травень	13 479	6 699	49.7%
Червень	13 703	6 789	49.5%
Липень	14 268	7 049	49.4%
Серпень	14 496	6 976	48.1%
Вересень	15 506	7 635	49.2%
Жовтень	14 953	7 186	48.1%
Листопад	15 207	7 479	49.2%
Грудень	15 950	8 107	50.8%
1998 р.			
Січень	16 850	8 677	51.5%
Лютий	17 750	8 690	49.0%
Березень	16 597	9 041	54.5%
Квітень	17 287	9 568	55.3%
Травень	17 708	9 872	55.7%

три роки ми мали нагоду спостерігати роботу чотирьох прем'єр-міністрів та вислухати багато обіцянок щодо підтримки вітчизняного товаровиробника. Однак на практиці все це закінчилося абсолютною протилежним результатом, і наприкінці 1997 року рівень відволікання "широких" грошей на користь публічної влади сягнув уже 64.7%. Вітчизняний товаровиробник за результатами трьох років мав у своєму розпорядженні грошей відносно менше, ніж до того, як вступив на цей звитяжний шлях.

Так же несхитно зростає і рівень монополізації урядом внутрішніх кредитів. На кінець 1994 року він становив 31.6%, на кінець 1997 — уже 50.8%.

У поточному році загальний уряд не змінив своєї поведінки на грошовому ринку (див. таблицю 9). Торік рівень урядової монополізації стосовно використання "широких" грошей становив 64.4%. Це забагато для нормального функціонування реального сектора економіки. Однак після певного зниження зазначеного показника у серпні 1997 року він знову по висхідній пішов угору, і сьогодні становить уже 74.4%.

Відповідно зростає і рівень одержавлення кредитування — монополізація загальним урядом кредитної справи триває (див. таблицю 10). Частка кредитів, наданих банківською системою урядові, ще у грудні минулого року перетнула

50%-ну межу і після незначного зниження у січні невпинно зростає. На кінець травня цей показник становив 55.7%.

Ми далекі від банальної звички наших господарників звалювати все на загальний уряд. Звісно, загальний уряд є заручником чинного законодавства, яке санкціонує здійснення непосильних для нашої економіки витрат на утримання публічної влади. По суті, приріст обсягів її кредитування є накопиченим дефіцитом бюджету.

Відмова від друкування порожніх грошей (емісійного кредитування) з другого кварталу 1996 року спричинила швидке зниження інфляції і дала змогу ліквідувати один із найбільших абсурдів гіперінфляційної економіки — мінусове значення процентів за кредитами комерційних банків (див. таблицю 11). Та разом із тим не вдалося так же радикально скоротити державне споживання. Навпаки, воно невпинно зросло. Тому проценти за кредитами комерційних банків не просто набули позитивного значення в реальному вимірі — вони незабаром піднялися на рівень, який у кілька разів перевищує рентабельність навіть успішно працюючих галузей.

Отже, висновок: надмірне державне споживання є головною причиною високої для товаровиробників ціни кредитів комерційних банків.

	1990 р.	1991 р.	1992 р.	1993 р.	1994 р.	1995 р.	1996 р.	1997 р.
Проценти за кредитами комерційних банків	—	—	76.0%	221.1%	201.7%	107.1%	77.0%	49.1%
Індекс інфляції споживчих цін	—	—	2100.0%	10256.0%	501.0%	282.0%	140.0%	110.1%
Реальна процентна ставка за кредитами комерційних банків	—	—	-1924.0%	-9934.9%	-199.3%	-74.9%	37.0%	39.0%
Кінцеві споживчі витрати сектора державного управління	16.8%	17.4%	17.6%	16.0%	17.5%	21.3%	21.8%	22.0%

ВИСНОВКИ ТА ПРОПОЗИЦІЇ

Перше. Надмірне державне споживання радикально звузило природну відтворювальну здатність реального сектора економіки, в результаті загостривши проблему відновлення реального економічного зростання. Певне збільшення реального ВВП лише підтверджує тривіальну істину, що будь-яка економіка (навіть сталінського типу) непереможно тяжіє до самоорганізації. Однак невже ми поставили собі за мету створювати додаткові труднощі, щоб у подальшому їх долати?

Друге. Надмірне державне споживання згенерувало потужний розвиток "тіньової" економіки. Можна вказати принаймні на два надзвичайно прикрі загальнонаціональні наслідки цього:

1) прискорилося криміналізація суспільства;

2) внаслідок втечі грошей поза банки погіршується можливість вирішення проблеми ремонетизації економіки, що надалі негативно позначиться на відновленні помітного реального економічного зростання.

Третє. Надмірне державне споживання призводить до подальшої монополізації державою кредитування та грошового обігу, що матиме небезпечні економічні та політичні наслідки. Не варто сподіватися на безмежну терпимість нашого народу, як і на те, що він толерантно сприйматиме вкрай повільне відродження економіки, результати якого, до речі, поки що відсутні лише для невеликої частки суспільства і лише для окремих регіонів країни. Ризик фінансової катастрофи зростає. Розвиток реального сектора економіки дедалі ускладнюється.

Зрештою, поточна ситуація спонукає одночасно і радикально швидко вирішити дві взаємообумовлені проблеми, а саме:

1. Значно скоротити всі публічні видатки (і бюджетні, і небюджетні), зберігши досягнутий рівень споживання для найбільш уразливих верств населення.

2. Рішуче лібералізувати підприємницьку діяльність, що забезпечило б скорочення частки державного споживання за рахунок більшого швидкого зростання.

Четверте. Розгляд фінансового стану держави крізь призму подолання дефіциту державного бюджету не дає вичерпної оцінки тенденцій. Для

оптимального моделювання доцільніше використовувати динаміку запрограмованого зниження кінцевих споживчих витрат невикробничого сектора.

П'яте. Зрештою, поточна ситуація зумовлює необхідність одночасного та радикально швидкого просування у вирішенні двох взаємопов'язаних проблем:

1) **значного скорочення всіх невикробничих витрат** (як витрат кінцевого споживання загального уряду, так і кінцевих споживчих витрат некомерційних організацій). Не варто намагатися забезпечити виконання всіх прийнятих законів щодо різних видів державної фінансової підтримки. В наших умовах реальним може бути лише збереження фактичного рівня споживання для найбільш вразливих верств населення. Закони слід переглянути, зважаючи на реалії;

2) **радикальної лібералізації підприємницької діяльності, яка може забезпечити зменшення частки державного споживання в результаті швидкого зростання економіки.**

Щодо першого напрямку. Розрахунки показують: помітне прискорення темпів зростання офіційної економіки можна очікувати лише за умов скорочення питомої ваги невикробничого споживання приблизно на 30%. Відносно ВВП ці невикробничі витрати мають становити приблизно 18–19% проти існуючих 26.6%. Тому ми оцінюємо остатнє уточнення бюджету лише як перший крок на шляху оздоровлення і фінансів, і економіки України в цілому.

Такі рішучі дії дадуть змогу поступово (за 1.5–3 роки) скоротити рівень монополізації внутрішнього кредитування загальним урядом до 20–30%.

Необхідно також приділити значно більше уваги охоченню оподаткуванням неофіційної економіки України. Передбачене підвищення акцизних зборів слід оцінювати як крок до використання цього важеля впливу. На нашу думку, треба рішучіше просуватися цим шляхом. Варто було б, наприклад, запровадити також оподаткування власників приватного легкового автотранспорту. В Україні — 5 млн. одиниць цього виду автомашин. *Люди, які володіють приватними легковими авто не є найбільш важливими громадянами держави. Тому якщо вони в середньому сплачуватимуть скажімо 500 грн. на рік, це додасть до бюджету 2.5 млрд. грн., які доцільно спрямувати саме на підтримання рівня споживання найбільш уразливих*

верств населення. Диференціація ставок плати за приватні легкові авто, яка б зобов'язала власників "Мерседесів-600" сплачувати 5000 грн. на рік проти, наприклад, 50 грн. для власників "Запоріжців", також була б зрозумілим прийнята суспільством.

Стосовно другого напрямку. Вкрай важливо розірвати зачароване коло перешкод на шляху розвитку підприємництва, яке, нарощуючи обсяги виробництва, сприяло б скороченню невикробничих витрат. Непорозумінню між владою та підприємцями треба негайно покласти край. Слід застосовувати оперативні, ефективні форми аналізу ситуації, які були б основою для підготовки та впровадження критично необхідних заходів. Нинішня практика впровадження економічних реформ, поперше, не адекватна напруженості економічного стану держави, яка посилюється, по-друге, ця практика не має необхідної громадської підтримки. Зокрема, не спостерігається переконливих ознак того, що керівники політичних сил, профспілок, громадськість у цілому усвідомлюють усю згубність надмірного податкового пресу та зарегульованості економічної активності.

Саме тому необхідно організувати активний прагматичний діалог уряду і Національного банку, з одного боку, та банкірів і підприємців, з другого, з метою:

● визначення першочергових високоєфективних заходів щодо відновлення економічного зростання;

● розробки механізмів впровадження цих заходів;

● енергійного просування розроблених пропозицій для прийняття відповідних рішень виконавчою владою і Верховною Радою України.

У подальшому необхідно залучити до цього процесу політичні партії та профспілки. Об'єднання зусиль державної влади та банкірів і підприємців видається нам ключовою ланкою у процесі динамізації реформ.

Концептуальною основою цієї роботи має бути:

1. Визначена стратегія реформ;
2. Звернення Президента України зі щорічним посланням до народу, Верховної Ради України;
3. Узгоджені з МВФ документи, виконання яких забезпечить впровадження у дію Програми розширеного фінансування.

Стаття надійшла до редакції 3 липня 1998 року. Дані червня 1998 року є попередніми.

Ганна Жигайло,
начальник управління методології та реформування бухгалтерського обліку та звітності департаменту бухгалтерського обліку НБУ.

Розмежування фінансового та податкового обліку

Завершено перехід банківської системи України до міжнародних стандартів бухгалтерського обліку. Результатом тривалої роботи стало не лише запровадження нового Плану рахунків (що, власне, є технічним переходом), а й зміна старих та введення нових економічних категорій, формування звітності.

Реформа бухгалтерського обліку та звітності в банківському секторі налічує ряд окремих проектів, одним із яких є розмежування фінансового (бухгалтерського) та податкового обліку.

Поштовх до запровадження податкового обліку дав Закон України "Про внесення змін до Закону України "Про оподаткування прибутку підприємств" (далі Закон), прийняття якого збіглося у часі з реформою бухгалтерського обліку.

Розмежування фінансового та податкового обліку — один із тих принципів, на засаді яких змінювалась ідеологія бухгалтерського обліку в банківській системі у ході перебудови бухгалтерського обліку. На відміну від банківського, в інших секторах економіки залишився діючий механізм обліку, який необхідно адаптувати до нового податкового законодавства.

Фінансовий і податковий обліки — зовсім різні. Мета першого — з'ясувати фінансовий стан банку, а другого — визначити базу для сплати податку із прибутку.

Законом України "Про оподаткування прибутку підприємств" кардинально змінено підхід до визначення об'єкта оподаткування

Як будувався бухгалтерський (фінансовий) облік до переходу на МСБО? Він забезпечував інформацію, необхідну для сплати податку, а саме: операції, що підлягали оподаткуванню, відображалися за рахунками доходів і витрат, різниця між якими і становила об'єкт оподаткування. А операції, які не оподатковувалися, проходилися за рахунками відповідних джерел (фондів).

Отже, фінансовий облік регулювався податковим законодавством і не був інструментом управління комерційним банком. Він забезпечував інформацію для звіту перед податковою службою. Всі операції, які формували базу для оподаткування (валові доходи та валові витрати), відображалися за кількома балансовими рахунками старого Плану рахунків (№№ 960, 970, 971, 980).

Проте Законом кардинально змінено підхід до визначення об'єкта оподаткування, а фінансовий облік за МСБО змінив методіку визначення валових доходів та валових витрат. Якщо раніше різниця між доходами та витратами (рахунки №№ 960, 970, 971, 980) слугувала як фінансовим результатом банку, так і базою для оподаткування, то тепер різниця між доходами (6 клас) та витратами (7 клас) є лише фінансовим результатом банку. База для оподаткування визначатиметься окремо, за даними податкового обліку.

Чому ж різниця між рахунками доходів (6 клас) та витрат (7 клас) не може бути базою для оподаткування?

Згідно з міжнародними принципами бухгалтерського обліку за балансовими рахунками доходів та витрат (фінансовий облік) відображається ряд операцій (нараховані, але не отримані доходи), які до валових доходів будуть зараховані в інші звітні податкові періоди, або опе-

рації, які взагалі ніколи не увійдуть до валових доходів чи витрат (операції за рахунок прибутку, за якими банк має пільги).

Аналогічно у податковому обліку. До валових доходів і витрат можуть бути занесені суми за операціями, які відображені не за рахунками доходів та витрат (фінансовий облік), а за іншими балансовими рахунками (емітовані боргові цінні папери, придбані цінні папери); суми, визначені розрахунком (залишки матеріалів на складі); опе-

Кожен із методів організації податкового обліку має свої позитивні й негативні сторони

рації, які будуть відображені за рахунками доходів (6 клас) та витрат (7 клас) в інші звітні періоди, наприклад, достроково отримані (сплачені) доходи (витрати).

Як бачимо, рахунками доходів (6 клас) та витрат (7 клас), щоб визначити об'єкт оподаткування, практично скористатися неможливо, а отже, організація податкового обліку — неминуча.

Як може бути організований податковий облік?

Його можна здійснювати:

- позасистемно;
- за позабалансовими рахунками;
- за балансовими рахунками.

Організовуючи податковий облік за балансовими чи позабалансовими рахунками, важливо пам'ятати, що ці ж рахунки банк відкриває самостійно й у фінансову звітність не вносить.

Кожен із методів організації податко-

вого обліку має як позитивні, так і негативні сторони. Однак найефективнішим буде той метод, який дасть змогу вести податковий облік окремо від фінансового, тобто вивести його в окрему базу даних. Такий механізм дозволить вносити зміни у будь-які операції, визначені Законом, не порушуючи методики фінансового обліку. Ефективність методу полягає в тому, що валові доходи та валові витрати у фінансовому обліку можуть формуватися не обов'язково в день здійснення операції, а значно пізніше. Це нині дуже актуально, оскільки більшість операцій, визначених Законом, потребують уточнень, роз'яснень, консультацій.

Продемонструємо різницю між фінансовим та податковим обліком.

● **Нарахування доходів (витрат).** У банківській системі з переходом на МСБО запроваджено класичний принцип нарахування доходів та витрат, що передбачає їх відображення у фінансовому обліку в періоді, до якого такі доходи (витрати) відносяться, незалежно від того, коли вони отримані або сплачені. За цим принципом доходи та витрати нараховуються і відображаються у фінансовому обліку щомісяця. У податковому обліку доходи нараховуються у період, визначений угодою.

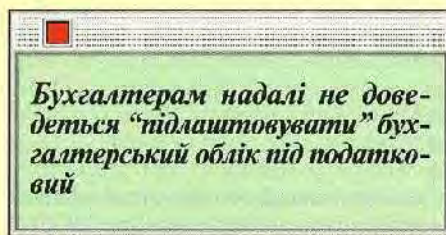
Доходи (витрати), отримані (сплачені) авансом, у податковому обліку формують валові доходи (витрати) у звітному періоді отримання (сплати), тоді як у фінансовому обліку — відображаються за рахунками доходів та витрат майбутніх періодів, а за рахунками доходів (6 клас) та витрат (7 клас) звітного періоду проводяться з настанням звітного періоду, до якого вони відносяться.

Наприклад, згідно з угодою, 1 квітня 1998 р. видано кредит у сумі 10 000 гривень під 36 % річних строком на 3 місяці, відсотки за яким сплачуються по закінченні терміну видачі кредиту — 1 липня 1998 р. У фінансовому обліку нараховані відсотки (метод нарахування) щомісяця (квітень, травень, червень) у сумі 300 гривень відобразатимуться за рахунками доходів (6 клас) і впливатимуть на фінансовий результат банку (збільшення капіталу). У податковому обліку відсотки в сумі 900 гривень сформують валовий дохід у III кварталі (липень — згідно з угодою).

● **Сторнування нарахованих доходів.** У фінансовому обліку нараховані доходи сторнуються, якщо їх визнано сумнівними. Однак це не зобов'язує банк звертатися до суду (арбітражного суду), як це передбачено в Законі. Здійснюючи сторно нарахованих доходів, банк зменшує 6 клас "Доходи"

(зменшується капітал банку). В податковому обліку можна зменшити оподатковувану базу на суму таких доходів лише за дотримання всіх процедур, передбачених Законом.

● **Створення та використання резервів.** У фінансовому обліку резерви створюються під увесь кредитний портфель у певних розмірах, залежно від ступеня ризику кредиту. У податковому обліку — якийсь відсоток резервів під безнадійну заборгованість. Якщо розглядати безнадійну заборгованість за кредитами, то у фінансовому обліку може створюватися 100-процентний резерв, якщо є

така необхідність, а в податковому — 20-процентний (на перехідний період 40- та 30-процентний). Використання створених резервів у податковому обліку, на відміну від фінансового, здійснюється лише при виконанні вимог, визначених Законом.

● **Облік основних засобів та нематеріальних активів** (класифікація основних засобів; балансова вартість основних засобів та нематеріальних активів; амортизація; поліпшення основних засобів та нематеріальних активів).

Організація податкового обліку основних засобів має свої особливості, оскільки такий облік передбачає не тільки формування валових доходів (витрат), а й балансову вартість груп основних засобів. Тому при здійсненні операції з основними засобами можливі як формування валових доходів (витрат), так і зміна балансової вартості групи.

Наведемо приклади суттєвих розбіжностей фінансового та податкового обліку основних засобів:

● у фінансовому обліку основні засоби класифікуються як операційні і неопераційні. Метою такого поділу є аналіз вкладення капіталу банку. У податковому обліку основні засоби з метою їх оподаткування розподіляються на виробничі та невиробничі;

● фінансовий облік передбачає облік основних засобів за кожним інвентарним предметом, а податковий: I група — за кожним предметом такої групи; II, III групи — за балансовою вартістю груп;

● балансова вартість основних засобів і нематеріальних активів у фінансовому обліку визначається як різниця між первісною вартістю та сумою

зносу (амортизації, сума якої впливає на балансову вартість). У податковому обліку на балансову вартість впливає не тільки сума амортизації, а також виручка від реалізації, причина ліквідації об'єкта, період капітального ремонту тощо;

● поточний ремонт у фінансовому обліку становить витрати банку, капітальний — збільшує первісну, а значить і балансову вартість об'єкта. Податковий облік визнає валовими витратами будь-яке поліпшення основних засобів у сумі, що не перевищує 5% від сукупної балансової вартості груп основних фондів на початок звітного року, решта — збільшує балансову вартість активу;

● амортизація основних засобів у фінансовому обліку нараховується за методами та нормами, визначеними обліковою політикою банку (тобто ним самим); у податковому — за нормами, встановленими Законом. У фінансовому обліку амортизація нараховується на виробничі і невиробничі основні засоби, у податковому — лише на виробничі. Сума нарахованої амортизації у фінансовому обліку відображається за рахунками витрат (зменшує капітал банку), сума нарахованої амортизації в податковому обліку бухгалтерською проводкою (фінансовий облік) не супроводжується.

● **Облік цінних паперів.** Кошти, отримані емітентом боргових цінних паперів від розміщення емітованих ним паперів, у податковому обліку становлять валовий дохід, тоді як у фінансовому обліку ці кошти за рахунками доходів не відображаються.

● **Благодійні внески та пожертви неприбутковим організаціям.** У фінансовому обліку такі пожертви — це витрати банку, у податковому обліку до валових витрат вони відносяться в межах встановлених Законом норм.

Як бути банківським фахівцям при веденні податкового та фінансового обліку?

До розмежування фінансового і податкового обліку в банківських установах податковим обліком займалися ті ж працівники, які відповідали за фінансовий. При здійсненні операції фахівці визначали, чи оподатковується дана операція, та відображали її за рахунками доходів (витрат).

Нині, у зв'язку з введенням податкового обліку, працівники, які формували валові доходи та витрати, не зобов'язані вникати в деталі фінансового обліку. Для ведення податкового обліку їм необхідно досконало володіти Законом і вміти його застосувати.

Чи лишилися сумніви щодо ведення податкового обліку? Сьогодні можна

впевнено сказати: ні! Бухгалтерським службам відтепер не доведеться "підлаштовувати" бухгалтерський облік під податковий. До речі, це не так і просто, оскільки, по-перше, Закон має пряму дію і його не можна "замінити" фінансовим обліком; по-друге, Законом цієї передбачено одну систему оподаткування, завтра — іншу, а фінансовий облік повинен бути постійним (управлінським інструментом). Саме Закон підтвердив необхідність ведення фінансового обліку. Бухгалтерські процедури повинні регламентувати тільки фінансовий облік.

Розмежування податкового та фінансового обліку має як позитивні, так і певні негативні сторони.

Позитивним є те, що виокремлення податкового обліку збіглося з переходом банківської системи на МСБО, і вочевидь банківська система опинилась у

кращій ситуації, ніж інші галузі економіки, оскільки в Законі теж закладено деякі принципи МСБО. Сьогодні було б практично неможливо керуватися методологічною базою, існуючою до переходу на міжнародні стандарти бухгалтерського обліку. Бухгалтерські процедури та новий План рахунків, розроблені за вимогами МСБО, дають змогу будувати прозорий фінансовий облік та фінансову звітність. А це дуже важливо як для керівництва комерційного банку, оскільки сприятиме прийняттю правильних рішень, так і для посилення нагляду за діяльністю комерційних банків.

Негативні аспекти справи полягають у тому, що збільшилися обсяги роботи з ведення податкового обліку, що банки тепер мусять самостійно визначати валові доходи та витрати.

Нормативні документи Національ-

ного банку України регламентуватимуть лише фінансовий облік. Податковий же банк повинен організувати самостійно. Цей вид обліку дає змогу складати податкову звітність, тобто вирішується питання щодо справляння податку до бюджету відповідно до Закону.

Розмежувати фінансовий і податковий обліки нині досить складно. Насамперед тому, що бухгалтери-практики, як і контролюючі органи, звикли сприймати податковий облік крізь призму фінансового. Тому на часі перепідготовка бухгалтерського апарату, контролерів і взагалі всієї категорії економістів. Діяльність банківської системи за I півріччя 1998 року а також відповідальний підхід установ банків до організації податкового обліку засвідчили, що з цієї роботою можна успішно справитись.

ІЗ ДОСВІДУ ПРАКТИКІВ

Зоя Запорожець,
начальник аналітичного
відділу R-Style Ukraine.

Сергій Куринний,
заступник начальника
аналітичного відділу
R-Style Ukraine.

З переходом банківської системи України на міжнародні стандарти бухгалтерського обліку, однією з обов'язкових умов якого є застосування "методу нарахувань" в обліку доходів і витрат, податковий облік вийшов за межі фінансового і ведеться за іншими правилами. У зв'язку з цим виникла необхідність у розробці нового механізму його ведення в автоматизованій банківській системі. Розроблена компанією R-Style Ukraine технологія дає змогу комерційним банкам вести фінансовий та податковий облік паралельно у межах однієї АБС без додаткових фінансових затрат та рутинної ручної праці.

У методах бухгалтерського обліку існують суперечності, які переконливо доводять, що податковий облік становить окрему категорію. Це царина діяльності спеціалістів, які знаються на по-

датковому законодавстві.

Будь-який облік потрібен насамперед для того, щоб мати змогу контролювати ті чи інші процеси, аналізувати їх і приймати рішення для управління ними.

Розглядаючи податковий облік з точки зору його прозорості та наочності, необхідних для аналізу й управління процесом, насамперед необхідно визначити критерії цього різновиду обліку й площини його ведення.

Вочевидь у податковому обліку такі критерії диктуються податковим законодавством і передусім структурою податкової декларації.

Починаючи ведення такого обліку, необхідно спочатку розробити План його рахунків. Структура обліку має відповідати структурі Податкової декларації, а для зручності аналізу бути максимально прив'язаною також до структури форми 2 "Звіт про прибутки і збитки".

Приблизна структура Плану рахунків податкового обліку може мати такий вигляд:

Ведення податкового обліку в комерційних банках

- Клас 8 — Податковий облік
- Розділ 81 — Валові доходи
- Групи: 810 — Відсоткові доходи
- 811 — Комісійні доходи
- 812 — Доходи від торгових операцій
- 813 — Інші банківські операційні доходи
- 814 — Інші небанківські операційні доходи
- 815 — Непередбачені доходи
- 816 — Доходи від зменшення резервів із заборгованості
- 817 — Інші доходи
- Розділ 82 — Валові витрати
- Групи: 820 — Відсоткові витрати
- 821 — Комісійні витрати
- 822 — Витрати від торгових операцій
- 823 — Інші банківські операційні витрати
- 824 — Інші небанківські операційні витрати
- 825 — Непередбачені витрати
- 826 — Відрахування до резервного фонду із заборгованості
- 827 — Інші витрати
- Розділ 83 — Амортизаційні відрахування

Група 830 — Амортизація

Розділ 84 — Податкові зобов'язання

Групи 840 — Авансові платежі

841 — Сплачені податки

Розділ 85 — Інше відображення результатів діяльності

Група 850 — Інше відображення (не для оподаткування) результатів діяльності

Розділ 89 — Контраханки

Група 899 — Контраханки для рахунків податкового обліку

Як показав нам експрес-аналіз, комерційні банки вирішують проблему розбіжності у вимогах фінансового і податкового обліку по-різному. Одні ведуть податковий облік вручну, інші — на підставі основного Плану рахунків НБУ, відкривають окремі аналітичні рахунки.

Це не кращий вихід, оскільки такі варіанти обліку призводять до втрати прозорості основного обліку, необхідної для фінансового аналізу. При цьому податковий облік втрачає також ясність стосовно його аналізу та управління процесами сплати податків. Суттєво ускладнюються правила проводок, як в основному — фінансовому, так і в податковому обліку.

Кращим варіантом вирішення цієї проблеми видається досить поширений у міжнародній практиці метод паралельного обліку.

Він полягає у тому, що основний (фінансовий) облік ведеться в Головній книзі, а власне податковий виноситься за межі Плану рахунків НБУ і ведеться окремо — окремими спеціалістами, в окремому підрозділі банку — на підставі власного Плану рахунків податкового обліку.

Поставити в банку окрему систему — ще один ОДБ — і вести там податковий облік — справа доволі проста. Але тоді необхідно вдумливо опрацьовувати документи дня для податкового обліку або робити вивантаження операційних документів наприкінці дня на підставі фільтрів, щоб їх міг узяти до роботи бухгалтер із податкового обліку. Вивантаження ж документів наприкінці дня часто спричиняється до того, що рішення з податкового обліку приймаються із запізненням. До того ж, ведення ще однієї системи ОДБ потребує додаткових витрат, пов'язаних із її адмініструванням і супроводом.

Можна вести податковий облік не в окремій системі, а в межах основного обліку у 8-му класі, але система повинна контролювати і не допускати можливих помилкових проводок між рахунками 8-го класу і рахунками основного обліку.

Якщо в банківській АБС є змога, крім Головної книги (фінансовий облік),

паралельно вести ще кілька незалежних категорій однорідного обліку, в кожній із яких існує власний план рахунків, власні аналітичні рахунки, власні документи і підтримується власний окремий баланс, то з'являється можливість здійснювати окремий, паралельний податковий облік безпосередньо в межах основної АБС, відкривати аналітичні рахунки цього обліку в площинах, зручних для аналізу та контролю. Вся внутрібанківська звітність відтак залишається доступною і для рахунків податкового обліку.

При цьому проводки за аналітичними рахунками податкового обліку в окремій книзі можна виконувати як вручну, так і з використанням механізму складної проводки, або за допомогою механізму паралельного, автоматичного відображення операцій банку на рахунках податкового обліку.

Описавши і параметризувавши аналітичні рахунки податкового обліку, легко прив'язати їх до певних регістрів Податкової декларації, що дасть змогу автоматично формувати і друкувати Податкову декларацію і її 13 додатків.

Ці, а також деякі інші можливості ведення податкового обліку вже зараз реалізовані в Автоматизованій банківській системі "RS-Bank v.4.31".

Із фондів музею НБУ "Скарби України"

НЕПЛАТЕЖІ

Роль банківських установ у поліпшенні платіжної дисципліни

Наталія Лапко,
начальник відділу аналізу, організації та контролю за розрахунками управління платіжних систем та касового виконання держбюджету НБУ.

Проблема взаємних неплатежів після лібералізації цін, проведеної на початку 1990-х років, стала однією з найактуальніших. Звичайно, неплатежі мали місце і до реформ, але в умовах дефіцитної економіки їх усували централізовано: проводили взаємозаліки, надавали кредити та субсидії, і, врешті, вони не привертали загальної уваги. Із часу ж, коли держава перестала перекладати на свої плечі борги підприємств, виявилася їхня непристосованість до ринкових умов господарювання. Відтак зростаючі неплатежі ставали дедалі гострішою проблемою української економіки. Взаємна заборгованість суб'єктів господарювання зросла настільки, що її вже можна порівнювати з обсягами валового внутрішнього продукту. За минулий рік дебіторська та кредиторська заборгованості зросли відповідно на 50 та 40% і становлять відповідно близько 83 та майже 116% до річного ВВП.

Сьогодні вже визначено ряд об'єктивних причин зростання неплатежів. Це, насамперед, відсутність реальних структурних змін в економіці, висока затратність виробництва, великі обсяги нереалізованої продукції, яка не має попиту, зростання обсягів товарообмінних операцій, нестабільна податкова політика тощо. Відтак більшає збиткових підприємств, а також тих, що провадять свою діяльність за рахунок накопичення боргів. Так, заборгованість суб'єктів господарювання, яка обліковується у банківських установах відповідно до чинного законодавства, збільшилася у 1998 році на 18,5% і за станом на 1 липня 1998 року становить 27,3 млрд. грн. Порівняно з відповідним періодом минулого року вона зросла більш як на 30% (див. графіки 1—3). Особливу тривогу викликає стрімке зростання заборгованості за платежами до бюджету та зборами на обов'язкове державне пенсійне страхування, адже недонадходження цих коштів призводить до невиконання соціальних програм захисту малозабезпечених верств населення.

Щоб поліпшити ситуацію з платежами, у 1997 році було вжито низку заходів. Зокрема, прийнято Указ Президента України № 187 від 28.02.1997 року "Про заходи щодо забезпечення наповнення державного бюджету та посилення фінансово-бюджет-

ної дисципліни" та Розпорядження Президента № 298/97-рп від 18.08.1997 року "Про невідкладні заходи щодо прискорення реформ і виведення економіки України з кризи". Також набрав чинності Закон України "Про реструктуризацію податкової заборгованості платників податків за станом на 31 березня 1997 року" (№ 314/97-ВР від 05.06.1997 року), постановою Правління НБУ № 135 від 30.04.1997 року затверджено "Порядок сплати заборгованості за внесками до Пенсійного фонду" тощо. Однак, незважаючи на це, позитивних зрушень щодо подолання платіжної кризи не сталося. Майже 135 тисяч підприємств мають заборгованість за платежами до бюджету, зборами до Пенсійного та інших цільових фондів, за рішеннями судів.

Проведена реструктуризація фактично не сприяла зменшенню заборгованості за платежами до бюджету. Її загальна сума за грудень 1997 року (практично по закінченні реструктуризації) зменшилася лише на 2,4%. На сторінках "Вісника Національного банку України" вже не раз йшлося про необхідність приборкання платіжної кризи, висвітлювалися причини та наслідки порушення платіжної дисципліни, висувалися пропозиції щодо скорочення заборгованості суб'єктів господарювання. Однак, на нашу думку, є сенс зупинитися на окремих питаннях цієї проблеми, що якоюсь мірою можуть бути вирішені банківськими установами.

Як не прикро, доводиться констатувати, що до погіршення платіжної дисципліни деякою мірою причетні й банки. За станом на 01.04.1998 року регіональними управліннями НБУ до кореспондентських рахунків комерційних банків обліковується заборгованість у сумі 386 млн. грн. Унаслідок погіршення ліквідності та платоспроможності окремих банків підприємства, маючи кошти на поточних рахунках, мимоволі опиняються серед неплатників. А оскільки такі банки хронічно перебувають у стані фінансового оздоровлення, погашення заборгованості як їх власної, так і клієнтів у більшості випадків сумнівне. Крім того, самі банки зазнають певні матеріальні збитків, адже за несвоєчасне перерахування коштів сплачується значна пеня як на користь клієнтів, так і до бюджету (див. графіки 4—5). Взагалі існування

Відсутність реальних структурних змін в економіці, висока затратність виробництва, великі обсяги нереалізованої продукції, яка не користується попитом, — це далеко не всі об'єктивні причини, що зумовлюють неплатежі

Більш як чверть суми у загальній структурі заборгованості до кореспондентських рахунків комерційних банків припадає на борги тих установ, які перебувають у стадії ліквідації і ліквідаційні комісії яких не функціонують

позабалансового рахунку № 9804 "Розрахункові документи, не сплачені в строк через відсутність коштів у банку", на наш погляд, не поліпшує імідж банківської системи в цілому. Поява цього рахунку в балансі банку повинна бути сигналом до проведення детального аналізу фінансового стану установи та встановлення дієвого контролю з боку обласних управлінь Національного банку, служб банківського нагляду. Необхідно вживати невідкладних заходів щодо усунення причин неплатоспроможності таких банків.

Слід зазначити, що у структурі заборгованості до кореспондентських рахунків банків понад чверть суми припадає на забор-

гованість тих комерційних банків, які перебувають у стадії ліквідації, і ліквідаційні комісії у яких із різних причин не створені або перестали працювати. На наш погляд, щоб реально відобразити обсяги заборгованості таких банків у балансах регіональних управлінь НБУ, слід надати можливість повертати стягувачам розрахункові документи, виставлені ними до коррахунків тих банків, де ліквідаційні комісії створити неможливо або які припинили свою діяльність.

Постійно зростаючі неплатежі спонукають вирішити питання про організацію розрахунків у окремих, стратегічно важливих для народного господарства галузях, які у зв'язку зі значною заборгованістю за обов'язковими платежами не можуть вести розрахункові операції за поточними рахунками. Відповідно до рішень уряду підприємствам цих галузей (Мінагропрому, Міненерго, Мінтрансу, Держнафтогазпрому тощо) відкрито окремі рахунки та запроваджено спеціальні режими їх функціонування. Нині на підставі рішень Кабінету Міністрів та Національного банку України налічується 9 таких рахунків. Зокрема, відкрито три рахунки для підприємств Мінагропрому, а саме: для зарахування частини виручки від реалізації сільськогосподарської продукції з метою використання цих коштів на затрати, пов'язані лише зі збиранням урожаю 1998 року; для забезпечення переробки цукрових буряків урожаю 1997 року з подовженням терміну рахунку до 1 грудня 1999 року; для державного лізингового фонду — на придбання вітчизняної сільськогосподарської техніки.

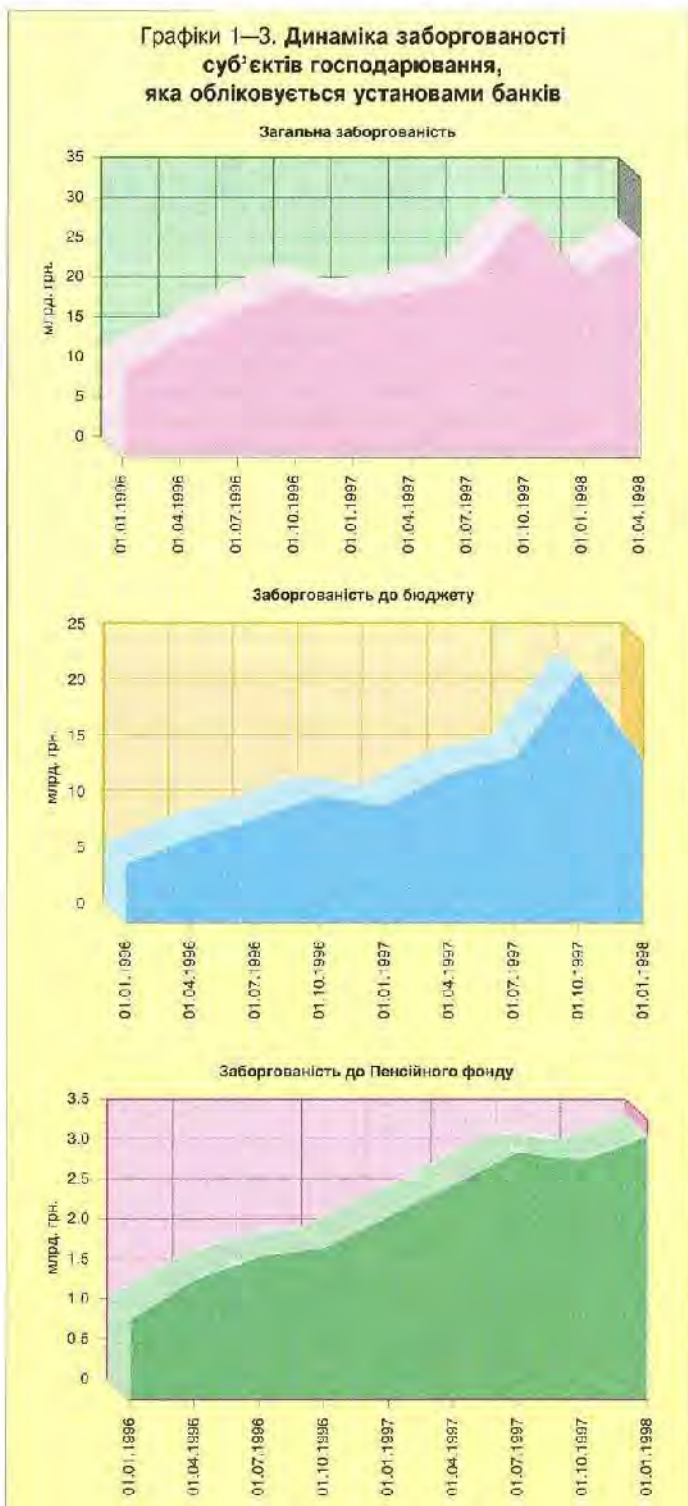
Щоб прискорити розрахунки за спожитий природний газ, підприємствам Держнафтогазпрому з початку цього року відкрито два окремі рахунки.

Звичайно, коли окремі галузі господарства замість того, щоб налагодити ефективне виробництво, спрямовують зусилля на створення для себе якнайсприятливіших умов, про скорочення своїх боргів, і до бюджету в тому числі, вони дбають в останню чергу.

Такий підхід до вирішення проблеми платежів, звісно, можна застосовувати лиш у виняткових випадках і тимчасово, зокрема за нинішніх обставин, коли набув чинності Закон України "Про внесення до деяких законів України змін щодо відкриття банківських рахунків", відповідно до якого суб'єктам підприємницької діяльності дозволено відкривати в установах банків іще один додатковий поточний рахунок. Проте відкриття спеціального рахунку, якщо це як виняток не передбачено постановою Кабінету Міністрів України, не звільняє підприємства від платежів до бюджету, оскільки згідно зі статтею 7 Декрету Кабінету Міністрів України № 8-93 від 21.01.1993 року "Про стягнення не внесених у строк податків і неподаткових платежів" у такому разі передбачено безспірне стягнення недоїмки з розрахункового (поточного) рахунку, а також інших окремих рахунків недоїмника в установі банку.

Враховуючи складне становище з платежами, протягом останніх років особлива увага приділялася їх черговості. В цьому пройдено шлях від регламентування такого порядку указами Президента до визнання того, що ця проблема має бути врегульована, насамперед, на законодавчому рівні. Дійсно, законами України "Про внесення змін до статті 24 Закону України "Про підприємства в Україні" та "Про внесення змін до Цивільного кодексу Української РСР" (стаття 381) підприємствам було надано право самостійно визначати черговість і напрями списання коштів із власних рахунків, крім випадків, передбачених чинним законодавством. Прийнятий недавно Закон України "Про внесення змін до деяких законів України, що передбачають безспірне списання (стягнення) коштів з рахунків юридичних осіб та фізичних осіб — суб'єктів підприємницької діяльності у банках" дешо обмежує кількість випадків безспірного стягнення коштів із рахунків суб'єктів господарювання. Проте продовжують діяти понад 20 законів (і приймаються нові), якими передбачається беззастережний порядок стягнення коштів.

Графіки 1—3. Динаміка заборгованості суб'єктів господарювання, яка обліковується установами банків

Це зумовлює першочергове списання коштів із рахунків юридичних осіб у випадках, передбачених такими законами. Тобто до часу, поки борги не стягнено у безспірному порядку, підприємство не вправі розпоряджатися власними коштами. За наявності численних розрахункових документів і відсутності коштів на їх виконання створюється картотека до рахунків підприємств. Тривалий час вони не матимуть змоги самостійно використовувати кошти, які надходять на їхні рахунки. Це, зрозуміло, вкрай негативно позначається на господарській діяльності.

З одного боку, такий порядок виплат на невідкладні потреби та прострочену заробітну плату призводить до невиконання дохідної частини державного бюджету, оскільки суб'єкти господарювання за наявності картотеки неплатежів до своїх поточних рахунків можуть розпоряджатися 65—75% від поточних надходжень на розрахунковий рахунок (15—25% — на невідкладні потреби та 50% — на виплату простроченої заробітної плати). Відтак підприємства, які заборгували до бюджету, практично не зацікавлені у терміновому погашенні цього боргу.

З іншого боку, наявність значної заборгованості за безспірним стягненням (включаючи рішення судів та платежі до бюджету, коли не дано права витратити частину надходжень на невідкладні потреби) практично блокує нормальну діяльність підприємств.

Ось причина гострої необхідності у законодавчому врегулюванні збалансованого співвідношення між потребами бюджету і підприємств та визначенні доцільності виплат на невідкладні потреби та їх оптимальних обсягів.

Зазначимо, що це питання безпосередньо не належить до компетенції НБУ. А проте його фахівці доклали багато зусиль, розробляючи проект Закону "Про виконання usługами банків платіжних доручень (розпоряджень) підприємств", прийнятого Верховною Радою України в березні 1998 року. Поки що цей закон не підписано Президентом України, однак, набравши чинності, він, безумовно, сприятиме поліпшенню платіжної дисципліни підприємств і, сподіваємося, допоможе розірвати замкнуте коло неплатежів. Так,

Враховуючи складне становище з платежами, останніми роками особлива увага приділялася їх черговості

запровадження фіксованого обсягу коштів на невідкладні потреби поставити підприємства всіх галузей в однакові умови (нині чимало з них мають пільги), а зі встановленням збалансованого співвідношення між коштами на невідкладні потреби та коштами, спрямованими на обов'язкові платежі, збільшаться надходження до бюджету.

Вирішенню проблеми заборгованості в цілому сприяли б такі заходи щодо скорочення заборгованості підприємств, як законодавче запровадження механізму майнової та іншої відповідальності у разі непогашення суб'єктами господарювання заборгованості за зобов'язаннями одне одному, до бюджету, за зборами до цільових фондів, вдосконалення механізму процедури банкрутства, скорочення товарообмінних (бартерних) операцій і збільшення завдяки цьому надходжень на поточні рахунки, а отже, реформування системи оподаткування (зокрема встановлення оптимальних, незмінних протягом тривалого часу податків).

Суттєвий внесок у вирішення проблеми неплатежів можуть зробити банківські установи. Серед заходів, які, на нашу думку, сприяли б поліпшенню платіжної дисципліни, такі:

- забезпечення стабільної ліквідності та платоспроможності банківських установ (однією з головних причин затримки проходження платежів протягом 1997 року була відсутність коштів на коррахунках комерційних банків, за що ними сплачено пеню у сумі 1721.9 тис. грн., або 90.2% від усієї

суми пені, причому значну її частку — 14.8% сплатив Ощадбанк);

- створення умов для здійснення розрахунків підприємств у разі відсутності коштів на кореспондентських рахунках банків, що їх обслуговують, — шляхом формування резервних чи страхових фондів банків тощо;

- запровадження дієвого контролю банків — юридичних осіб за дотриманням підвідомчими установами економічних нормативів і терміну проходження платежів. Горік траплялися затримки платежів клієнтів, хоча кошти на коррахунках банків були. Внаслідок банкам довелося сплатити пеню у розмірі 141.7 тис. грн. (із них 58.1% сплачено установами Ощадбанку, 22.8% — установами АКБ "Україна");

- допомога підприємствам у запровадженні та використанні найідейніших форм розрахунків, зокрема чеків та акредитивів, які гарантують і прискорюють отримання продукції (надання послуг) та її оплати;

- поживлення співпраці з органами Державної податкової адміністрації, Пенсійного фонду та самими підприємствами з тим, щоб з'ясувати у ході інвентаризації заборгованості, яка обліковується банками в картотеці, реальний обсяг боргів.

Щодо виконання останнього доречно зауважити: відповідно до вимог Положення про організацію бухгалтерського обліку і звітності в Україні підприємства повинні здійснювати інвентаризацію своїх зобов'язань і вживати заходи з метою зменшення дебіторсько-кредиторської заборгованості. Крім того, на сьогоднішня частина заборгованості, яка обліковується в установах банків відповідно до чинного законодавства, є нереальною. Заборгованість за платежами до бюджету, яка обліковується в банках, значно перевищує дані Державної податкової адміністрації та органів Пенсійного фонду України щодо такої заборгованості. Причиною цього є подвійний облік розрахункових документів, поданих платниками платіжних та інкасових доручень (розпоряджень) органів ДПА чи платіжних вимог інших органів стягнення; облік інкасових розпоряджень, які містять суми наростаючим підсумком; облік помилково виставлених розрахункових документів.

Нині особливо гостро стоїть питання щодо законодавчого врегулювання збалансованого співвідношення між потребами бюджету і підприємств

Графіки 4—5. Дані про сплату комерційними банками пені за перевищення нормативного терміну проходження платежів

АНАЛІТИЧНІ РОЗДУМИ

Валютна безпека

З появою в Україні повноцінної національної валюти дуже важливо чітко визначитися з тим, що становить собою валютна безпека, які фактори впливають на її рівень і що необхідно зробити для його підвищення. При цьому треба розрізнити валютну безпеку держави, валютну безпеку суб'єктів господарювання і валютну безпеку громадян.

На думку автора, **валютна безпека держави** — це:

- ступінь її забезпеченості валютними коштами, достатній для виконання міжнародних зобов'язань, накопичення необхідного обсягу валютних резервів, підтримання стабільності національної грошової одиниці, забезпечення позитивного сальдо платіжного балансу;

- стан курсоутворення, який створює оптимальні умови для розвитку вітчизняного експорту, широкомасштабного припливу в країну іноземних інвестицій, інтеграції України у світову економічну систему і максимально убезпечує від потрясінь на міжнародних валютних ринках.

Валютна безпека суб'єктів господарювання — це оптимально можливий за умов існуючих нормативно-правової бази, валютної політики держави, механізму валютного регулювання, інфраструктури валютного ринку рівень забезпеченості валютними коштами, достатній для розрахунків із бюджетною системою, своїми контрагентами, соціально-економічного розвитку та накопичення.

Валютна безпека громадян — це стан, за якого їхні валютні надходження перевищують особисті витрати іноземної валюти.

Валютна безпека країни багато в чому визначається валютною стратегією.

СТРАТЕГІЯ І ПРИНЦИПИ
ВАЛЮТНОЇ ПОЛІТИКИ

На думку деяких авторів, існує п'ять основних варіантів валютної стратегії [1]:

1) фінансування тимчасового платіжного дисбалансу шляхом змін у рівні резервування і грошових зобов'язань перед іншими країнами;

2) валютний контроль у поєднанні з фіксованим валютним курсом;

3) вільно плаваючий валютний курс;

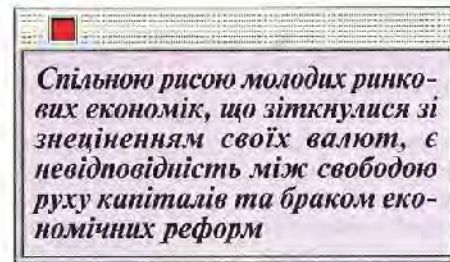
4) постійно фіксований валютний курс, на підтримку якого має бути зорієнтована вся національна економіка;

5) регульоване плавання валют.

Інші автори [2] виділяють такий різновид валютної стратегії, як “валютна шок-терапія”, сутність якої полягає у швидкому досягненні конвертованості національної валюти через знецінення або значне зниження курсу шляхом його фіксації на низькому рівні (тобто постійної девальвації національної валюти) або через визначення курсу на основі попиту і пропозиції на вільному ринку.

Не може не позначатися на рівні валютної безпеки держави і чинна валютна політика.

Серед основних принципів валютної політики держави мають бути:

Спільною рисою молодих ринкових економік, що зіткнулися зі знеціненням своїх валют, є невідповідність між свободою руху капіталів та браком економічних реформ

- стандартизація валютного обігу;
- наявність достатніх золото-валютних резервів; формування стабілізаційного фонду для підтримки курсу національної валюти;

- згладжування короткострокових коливань валютного курсу;

- наявність чи відсутність обмежень на конвертованість гривні за поточними операціями;

- встановлення обмежень (або повна заборона) щодо розрахунків за товари і послуги на території країни іноземною валютою;

- запровадження страхування валютних ризиків;

- регулювання меж переказу фізичними особами іноземної валюти за кордон і отримання ними переказів із-за кордону;

- наявність або відсутність деяких обмежень для резидентів на іноземні позики у ВКВ, а також права іноземних інвесторів купувати акції підприємств даної країни;

- стимулювання валютних банківських вкладів населення країни;

Олександр Барановський,

державний експерт апарату Ради національної безпеки і оборони України. Кандидат економічних наук.

- ліцензування валютних операцій;
- запровадження валютного контролю тощо.

ПРОБЛЕМИ КУРСУОУТВОРЕННЯ

На рівень валютної безпеки держави впливає режим курсоутворення (фіксований чи плаваючий обмінний курс), наявність або відсутність обмежень на здійснення валютних операцій, розбіжності в режимі операцій для резидентів і нерезидентів, а також глибина участі країни в міжнародних валютних механізмах.

Так, чеська крона тривалий час вважалася моделлю для центральноєвропейських валют. Вона була першою з грошових одиниць будапештської групи країн, яку дозволено міняти за ринковим курсом. Впродовж шести років крона залишалася стабільною.

У травні минулого року центробанк Чехії витратив на підтримку крони понад 3 мільярди доларів (майже 30 відсотків своїх резервів), але потім здався і відпустив її в автономне плавання.

Коли загострилися внутрішні економічні проблеми, фіксований курс обміну не допоміг. Як і в Мексиці 1994 року, Таїланді та на Філіппінах року минулого, чеський уряд вирішив захищати власну валюту шляхом запровадження контролю за нижньою і верхньою межею ціни крони. Збереження фіксованого курсу в умовах стрімких змін у національній економіці виявилось нездійсненним завданням для всіх чотирьох нових економік, що ефективно розвивалися.

“Спільною рисою всіх — від Чехії до Таїланду — молодих ринкових економік, що сьогодні зіткнулися зі знеціненням своїх валют, є фундаментальна невідповідність між свободою руху капіталів

та браком внутрішніх економічних реформ. Відкритість руху капіталів створює тиск, що зрештою примушує політиків рухатись у правильному напрямку", — стверджує Джефрі Андерсон, директор відділу Європи Інституту міжнародних фінансів Вашингтонського дослідницького центру [3].

Головною ознакою валютного ринку України в 1997 році була відносна стабільність курсу національної валюти щодо іноземних валют упродовж тривалого часу. Офіційний валютний курс національної валюти щодо долара США знизився на 0.5 відсотка (з 1.889 грн. за долар на 31.12.96 до 1.8999 грн. за долар на 31.12.97). Водночас індекс споживчих цін за цей період зріс на 10.1 відсотка, індекс оптових цін — на 5 відсотків. Відбулося підвищення реального курсу національної валюти щодо долара США на 8.7 відсотка.

Те, що темп зростання долара відстає від темпу інфляції, є негативним моментом у політиці курсоутворення в Україні. Як наслідок — погіршення конкурентоспроможності експорту, стимулювання імпорту, руйнація торговельного балансу. Жертвою такої політики стала, принаймні, металургійна галузь української економіки, а загалом експортери, за експертними оцінками, втратили 1.3 млрд. грн. Проте у розрахунках прогнозних показників народного господарства це явище не враховується.

Ревальвация курсу гривні в січні — серпні була обумовлена передусім значним надходженням іноземної валюти від нерезидентів із метою здійснення операцій з облігаціями внутрішньої державної позики. Гра на зміцненні курсу гривні була їм дуже вигідною, оскільки кожний пункт зростання курсу гривні давав додаткову дохідність за облігаціями на час погашення.

Значні надходження іноземної валюти на валютний ринок спричиняли надмірне перевищення пропозиції над попитом на УМВБ. За січень — серпень пропозиція доларів на УМВБ сягнула 1575.78 млн., попит — 600.64 млн. доларів. За цей період Національний банк купив 867.74 млн. доларів у резерв.

Але наприкінці серпня — на початку вересня ситуація на валютному ринку України різко змінилася. Нерезиденти майже припинили вкладати кошти в облігації, і у вересні почався вплив капіталів із фінансової системи України. Це відразу позначилося на валютному ринку. Попит нерезидентів на долари США різко зріс, значно перевищивши їх пропозицію. За вересень — грудень попит на долари на УМВБ становив 1095 млн., пропозиція — 280.4 млн., тобто в 3.9 раза менше.

Таким чином, у цілому за 1997 рік попит на долари США на УМВБ становив 1695.64 млн., пропозиція — 1856.18 млн. У результаті — річна пропозиція доларів на цій біржі на 160.54 млн. перевищувала попит.

Загроза падіння курсу гривні та необхідність утримувати його в межах валютного коридору змушувала НБУ починаючи з вересня минулого року постійно здійснювати інтервенції на УМВБ за рахунок валютних резервів. Якщо протягом січня — серпня позитивне сальдо інтервенцій НБУ (перевищення купівлі над продажем) тільки по доларах США становило 1010 млн. доларів, то у вересні від'ємне сальдо дорівнювало 305 млн., у жовтні — 104 млн., у листопаді — 153 млн., у грудні — 151 млн. доларів. Інтервенції НБУ за цей період сягнули суми 877 млн. доларів.

У цілому за рік Національний банк України продав на УМВБ на 317 млн. доларів США більше, ніж купив. Загалом інтервенції НБУ становили торік понад 2 млрд. доларів [1].

ВАЛЮТНИЙ КОРИДОР

На особливу увагу заслуговує питання введення в Україні валютного коридору.

Запровадження валютного коридору є вимогою іноземних інвесторів для прогнозування валютної дохідності державних облігацій.

У 1997 році в Україні діяв валютний коридор у межах 1.7 — 1.9 грн. за 1 долар (фактично протягом 1996 року також підтримувався індикативний курсовий коридор у цих же межах).

У спільній заяві Кабінету Міністрів і Національного банку України в жовтні минулого року зазначалося, що валютний коридор на першу половину 1998 року в Україні становитиме 1.75 — 1.95 грн. за 1 долар США. При цьому наголошувалося, що НБУ підтримуватиме всіма доступними йому засобами та інструментами грошово-кредитної політики курс гривні щодо долара США в межах визначеного валютного коридору.

Проте вже у січні поточного року було оголошено, що валютний коридор на 1998 рік в Україні з огляду на прогнозований розмір інфляції і ситуацію на міжнародному фінансовому ринку, а також на необхідність збереження валютних резервів НБУ розширено до 1.8—2.25 грн. за 1 долар США. При цьому Голова НБУ Віктор Ющенко заявив, що верхня межа валютного коридору "базується на найгіршому сценарії розвитку подій, які теоретично не можуть настати". За словами В. Ющенка, величина 2.25 грн. за 1 долар отримана прямим множенням

Запровадження валютного коридору є вимогою іноземних інвесторів для прогнозування валютної дохідності державних облігацій

курсу гривні, що склався на початок 1998 року (1.9 грн. за 1 долар), на розрахунковий рівень інфляції у 1998 році, який встановлено на рівні 18 відсотків (коефіцієнт 1.18). А у валютний коридор, крім інфляції, закладено ще дві базові величини, які визначають розвиток фінансового ринку в 1998 році: встановлений в бюджеті-98 середній курс гривні на рівні 2 грн. за 1 долар і дефіцит бюджету в розмірі 3.38 млрд. гривень.

За оцінкою експертів, ширші межі валютного коридору подібні до умов "вільного плавання", яке надає органам влади більшої свободи для поточних корекцій політики обмінного курсу [4].

Проте не можна не зазначити, що введення валютного коридору в нашій країні не було зумовлене загальноприйнятими для цього обставинами. Так, у світовій практиці, наприклад, в Австрії, Англії, Франції, ФРН, Японії, валютний коридор запроваджувався за незначних розмірів інфляції при синхронному зростанні національного виробництва в усіх галузях економіки. В Україні ж введенню валютного коридору не передувало ні зниження інфляції до безпечного рівня, ні загальне виробниче зростання.

РЕГУЛЮВАННЯ ВАЛЮТНОГО РИНКУ

Валютний курс коливається під впливом ряду факторів. До них треба віднести насамперед грошові емісії. На курс також впливає необхідність щоквартально проводити розрахунки з бюджетом і податковими інспекціями, виконувати вимоги щодо підвищення рівня ліквідності банківських установ, сплачувати дивіденди.

Для підтримки курсу національної валюти держави в особі центральних банків проводять валютні інтервенції або ж частково вилучають іноземну валюту з обігу.

Валютне регулювання в Україні з часом видозмінюється, набуває нових ознак. У цьому плані можна виділити трансформацію порядку встановлення офіційного валютного курсу, обов'язкового продажу ВКВ, видачі ліцензій на здійснення банківських операцій з валютою, резервування валютних коштів, торгівлі і надання послуг за іноземну валюту (останні, за деякими винятками, з

1 серпня 1995 року в Україні були заборонені). Ознакою лібералізації валютного грошового обігу було й рішення НБУ продавати вільно конвертовану валюту на міжбанківському валютному ринку.

Для усунення труднощів у торгівлі готівковою валютою Національний банк України запровадив для комерційних банків аукціони з продажу готівкових доларів за безготівкові. Придбана таким чином валюта має бути реалізована через обмінні пункти з урахуванням офіційного курсу НБУ на момент продажу, коефіцієнта співвідношення безготівкового долара до готівкового і не повинна перевищувати встановленого відсотка маржі.

Скасування фіксованого курсу українського карбованця та його уніфікація наприкінці 1994 року сприяли збільшенню надходжень іноземної валюти на міжбанківський валютний ринок та значній стабілізації національної валюти. Так, якщо в 1994 році на валютному ринку України (включаючи операції на аукціонах, тендерах і біржах) з урахуванням інтервенцій Національного банку було продано 1205.6 млн. доларів США, 123.2 млн. німецьких марок, 746 млрд. російських рублів, то в 1995 році тільки на Українській міжбанківській валютній біржі було продано 2989.7 млн. доларів США, 235.9 млн. німецьких марок і 2860 млрд. російських рублів. У доларовому еквіваленті продаж валюти становив у 1994 році 1383 млн. доларів, у 1995 році — 3907 млн. доларів (на УМВБ) [5].

СТАНДАРТИЗАЦІЯ, КОНВЕРТОВАНІСТЬ, ВАЛЮТНІ ВКЛАДИ

Підвищенню рівня валютної безпеки сприяє поліпшення стандартизації валютного обігу. З цієї метою минулого року Держстандартом України затверджені та введені в дію державні класифікатори валют (ДСТУ ISO 4217-95) та держав світу (ДСТУ ISO 3166-95), розроблені згідно з Програмою переходу України на міжнародну систему статистики та обліку (постанова Кабінету Міністрів України № 326 від 04.05.93 р.).

Важливим етапом у розвитку валютної політики, підвищенні рівня валютної безпеки держави стало прийняття у 1997 році урядом і Національним банком міжнародних зобов'язань щодо скасування обмежень на конвертованість гривні за поточними операціями в рамках VIII статті Статуту МВФ, що створило умови для залучення на український ринок капіталів іноземних інвесторів.

Прийняття Україною зобов'язань щодо статті VIII Статуту МВФ — це її задоволення міжнародного співтовариства в тому, що вона проводитиме здорову еко-

номічну політику, уникаючи обмежень у здійсненні платежів та переказів за поточними міжнародними операціями, і сприятиме ефективній діяльності багатосторонньої платіжної системи.

Стосовно ж термінів досягнення національними валютами конвертова-

Прийняття Україною зобов'язань щодо статті VIII Статуту МВФ — це її задоволення міжнародного співтовариства в тому, що вона проводитиме здорову економічну політику

ності, то світова практика свідчить, що деякі країни йшли до цього досить довго. Так, австрійському шилінгу для здобуття статусу конвертованої валюти, який він отримав у 1991 році, знадобилося майже 40 років.

Найшвидшого вирішення при цьому потребує і проблема валютних вкладів громадян. Незважаючи на запровадження в Україні анонімних валютних рахунків, громадяни не поспішають вкладати свої кошти в банківські установи. Даються взнаки сумніви щодо надійності таких вкладів.

ЛІЦЕНЗУВАННЯ

Великої уваги в системі дотримання валютної безпеки необхідно надавати підвищенню якості ліцензування валютних операцій. Так, Національний банк України останнім часом ставить більш високі вимоги до уповноважених банків щодо наданих ліцензій на право здійснення валютних операцій. У зв'язку з цим у 1995 році було перереєстровано ліцензії лише 79 уповноваженим банкам із 120, які мали їх раніше. Тобто 35 відсоткам уповноважених банків ліцензії не поновлено. У 1996 році ліцензії Національного банку України на право здійснення операцій із валютними цінностями видано 146, а в 1998 році — 157 комерційним банкам.

Внаслідок порушення банківського законодавства у 1996 році було відкликано ліцензії на здійснення валютних операцій у 26 комерційних банків, у 1997 році — у 5 [4].

За станом на 1 січня 1997 року було надано 75 ліцензій на отримання резидентами України від нерезидентів кредитів на загальну суму 1.39 млрд. доларів. Водночас індивідуальних ліцензій на здійснення резидентами України інвестицій за кордон надано на суму 34.4 млн. доларів [6].

ВАЛЮТНИЙ КОНТРОЛЬ

Валютна безпека залежить також від організації валютного контролю в країні. Необхідність забезпечення дієвого валютного контролю зумовлена передусім неможливістю безпосереднього регулювання Національним банком України іноземної валюти, яка знаходиться в обігу і може суттєво впливати на загальну грошову масу.

З метою підвищення валютної безпеки восени минулого року Національний банк вдався до тимчасового призупинення операцій купівлі-продажу валюти комерційними банками в межах відкритої валютної позиції. Їм було дозволено проводити операції з купівлі-продажу ВКВ лише за заявками клієнтів під забезпечення торговельно-економічних контрактів. Це унеможливило проведення спекулятивних угод комерційними банками, які раніше використовували різницю між курсами валюти на УМВБ і на міжбанківському ринку.

Проте, за оцінкою банкірів, у результаті цього рішення НБУ основна частина операцій із готівковою валютою мала перейти у тіньовий сектор, а банки стали шукати "обхідний шлях", наприклад, проводити арбітражні операції через свої холдингові структури.

Слід наголосити, що останнім часом утримання під контролем валютного ринку урядові та Національному банку обходиться все дорожче.

Водночас із посиленням валютного регулювання відбувається і лібералізація валютної політики.

ЛІБЕРАЛІЗАЦІЯ

Лібералізація та децентралізація валютного ринку розпочалася в Україні з 1995 року завдяки:

1) дозволу уповноваженим банкам здійснювати на міжбанківському валютному ринку країни операції з купівлі-продажу доларів США, німецьких марок, російських та білоруських рублів, які підлягають як вільному, так і обов'язковому продажу;

2) отриманню резидентами доступу на біржу для закупівлі валюти з метою переказу за кордон прибутку, отриманого іноземними інвесторами від іноземних інвестицій в Україну та здійснення проліцензованих Національним банком валютних операцій, пов'язаних із рухом капіталу;

3) дозволу резидентам здійснювати обов'язковий продаж валютних надходжень та вільних валютних коштів як через УМВБ, так і безпосередньо через уповноважені банки на міжбанківському валютному ринку України;

4) прийняттю рішення про нецелюцільність подальшого обов'язкового викупу до валютного резерву Національного банку України 10% валютних надходжень від суб'єктів господарської діяльності;

5) дозволу комерційним банкам здійснювати операції купівлі та продажу іноземної валюти на валютному ринку України в межах ліміту відкритої валютної позиції;

б) започаткуванню торгів готівковою валютою на УМВБ.

За 1996 рік на валютному ринку України:

■ розширено можливості фізичних осіб резидентів та нерезидентів у здійсненні соціальних платежів в іноземній валюті за межі країни;

■ дозволено нараховувати відсотки за залишками коштів на рахунках нерезидентів (типи "Н" і "П") та здійснювати представництвом нерезидента купівлю іноземної валюти на міжбанківському валютному ринку України в межах залишку на рахунках типу "Н" і "П";

■ надано право банкам-нерезидентам через уповноважені банки, в яких відкрито рахунки "Лоро" в гривнях, купувати на вітчизняному валютному ринку іноземну валюту за умови підтвердження, що кошти у валюті України отримані юридичною особою-нерезидентом внаслідок експорту в Україну товарів (послуг) тощо.

З метою розширення біржової мережі в останні роки відкрито філії Української міжбанківської валютної біржі у Харкові, Дніпропетровську, Донецьку та Львові. Функціонує в Україні також Кримська міжбанківська валютна біржа. Аби сприяти реформуванню економіки України, Національний банк України у 1997 році здійснив ряд заходів, спрямованих на подальшу лібералізацію валютного ринку:

1) розширено можливості фізичних осіб (як резидентів, так і нерезидентів) щодо здійснення соціальних платежів в іноземній валюті за межі України;

2) з метою створення резидентам сприятливих умов для оперативного отримання кредитів в іноземній валюті від нерезидентів, збільшення припливу кредитних ресурсів у економіку України Національний банк у травні 1997 року затвердив Положення "Про порядок реєстрації одержання резидентами кредитів в іноземній валюті від іноземних кредиторів", яке встановлює принципово нові правила доступу резидентів до кредитних ресурсів в іноземній валюті.

У червні 1997 року в Україні скасовано вимогу щодо обов'язкового продажу надходжень в іноземній валюті на користь резидентів.

Підсумовуючи вищевказане, можна зробити висновок, що Україна за час незалежності пройшла шлях від створення власної національної валюти до запровадження режиму внутрішньої конвертованості гривні, а згодом, із присудженням до статті VIII Статуту МВФ, — і до повної її конвертованості у поточних операціях.

Проте й сьогодні можна вести мову лише про певний (до абсолютного ще дуже далеко) рівень валютної безпеки України.

НАГАЛЬНІ ЗАВДАННЯ

У 1998 році необхідно якнайшвидше прийняти Закон України "Про валютне регулювання", який пройшов перше читання ще в жовтні 1995 року. Це дасть змогу встановити на території України єдиний режим здійснення валютних операцій, визначити загальні принципи валютного регулювання, повноваження і функції державних органів у регулюванні валютних операцій, права та обов'язки суб'єктів валютних відносин, порядок здійснення валютного контролю, відповідальність за порушення валютного законодавства.

З огляду на багатогранність і складність проблеми запровадження дієвої системи валютного регулювання годі сподіватися на її вирішення виключно силовими методами

Національний банк підтримуватиме обмінний курс гривні в межах валютного коридору, а також забезпечуватиме таку динаміку валютного курсу, яка виключає різкі коливання та враховує зміни купівельної спроможності національної валюти.

З метою вдосконалення правил здійснення операцій на валютному ринку України та вдосконалення валютного контролю буде переглянуто порядок здійснення комерційними банками операцій із купівлі-продажу іноземної валюти, розроблено положення про порядок відкриття банками-кореспондентами та функціонування рахунків типу "Лоро" та "Носіро", підготовлено нову редакцію інструкції щодо порядку здійснення розрахунків за експортно-імпортерними операціями резидентів України в умовах відстрочки платежів чи поставок.

Формування дієвої системи валютної безпеки в Україні — дуже складна, комплексна проблема. Її вирішення потребує:

1) створення всебічного досконалого

нормативно-правового поля та розробки ефективних заходів щодо недопущення його порушення;

2) чіткої організації валютного регулювання та контролю;

3) забезпечення стабільності національної грошової одиниці — гривні;

4) оптимізації загальних обсягів і структури надходжень та використання іноземної валюти як у галузевому, так і в географічному розрізах;

5) недопущення неефективного використання коштів іноземних кредитів;

6) якнайшвидшого розв'язання проблем, пов'язаних із поверненням незаконно вивезених за кордон валютних коштів і валютними неплатежами;

7) запобігання неконтрольованому впливу валютних цінностей за кордон і "відмиванню брудних грошей";

8) залучення в господарський обіг валютних коштів населення;

9) накопичення достатніх валютних резервів держави і вдосконалення системи управління ними;

10) вдосконалення інфраструктури національного валютного ринку;

11) посилення інтеграції національного валютного ринку у світову валютну систему.

З огляду на багатогранність і складність проблеми запровадження дієвої системи валютного регулювання годі сподіватися на її вирішення виключно силовими методами. Необхідна копітка щоденна робота всіх міністерств і відомств економічного профілю, правоохоронних органів, учених, засобів масової інформації щодо оцінки дійсних масштабів наявних диспропорцій і недоліків, пошуку оптимальних шляхів їх усунення, формування громадської думки.

Література

1. Мусяченко Т. Проблеми валютної інтеграції України // Вісник Національного банку України. — 1998. — № 3. — С.12—16.

2. Наговицин А. Валютные аспекты экономической безопасности России // Российский экономический журнал. — 1996. — № 9. — С.36—41.

3. Майклз Д., Рід Д. Дозвіл на вільний рух капіталів може бути лише частиною урядової політики // The Wall Street Journal. — 1997. — September 18.

4. Бюлетень Національного банку України. — 1998. — №1. — 90 с.

5. Економічний і соціальний розвиток України у 1995 році. Щорічна доповідь Президента України про внутрішню та зовнішню політику України. — К., 1996. — 390 с.

6. Економічний і соціальний розвиток України у 1996 році. — К., 1997. — 331 с.

Офіційний курс гривні щодо іноз Національним банком України

№ п/п	Код валют	Назва валюти	Курс гривні до іноземної валюти				
			01.06.1998 р.	02.06.1998 р.	03.06.1998 р.	04.06.1998 р.	05.06.1998 р.
1	036 AUD	100 австралійських доларів	128.4499	129.4624	126.2626	126.4916	126.6395
2	040 ATS	100 австрійських шилінгів	16.4048	16.4064	16.4447	16.4927	16.5119
3	026 GBP	100 англійських фунтів стерлінгів	335.5536	335.5862	336.9703	336.8043	338.5575
4	031 AZM	10000 азербайджанських манатів	5.3972	5.3917	5.3941	5.3946	5.3951
5	056 BEF	1000 бельгійських франків	55.9691	55.9646	56.0950	56.2583	56.3232
6	112 BYB	10000 білоруських рублів	0.3765	0.3765	0.3765	0.3765	0.3765
7	300 GRC	1000 грецьких драхм	6.7584	6.7561	6.7684	6.8027	6.8197
8	208 DKK	100 датських крон	30.2991	30.2920	30.3738	30.4659	30.5039
9	840 USD	100 доларів США	205.7300	205.7500	205.7900	205.8100	205.8300
10	233 EEK	100 естонських крон	14.4287	14.4301	14.4637	14.5059	14.5229
11	352 ISK	100 ісландських крон	2.8753	2.8796	2.8826	2.8955	2.9011
12	372 IEP	100 ірландських фунтів	290.9978	291.0281	291.9839	292.8571	293.1765
13	724 ESP	1000 іспанських песет	13.5895	13.5908	13.6260	13.6548	13.6829
14	380 LTL	10000 литовських литів	11.7126	11.7138	11.7399	11.7776	11.7961
15	124 CAD	100 канадських доларів	141.6897	141.7035	141.2008	141.7857	141.3019
16	398 KZT	100 казахстанських тенге	2.6755	2.6744	2.6743	2.6745	2.6755
17	428 LVL	100 латвійських латів	344.6064	344.6599	344.7069	344.1839	344.1973
18	440 LTL	100 литовських литів	51.4325	51.4375	51.4475	51.4525	51.4575
19	498 MDL	100 молдовських лей	43.4717	43.4760	43.4844	43.4795	43.4791
20	528 NLG	100 нідерландських гульденів	102.4171	102.4271	102.6613	102.8695	103.0811
21	280 DEM	100 німецьких марок	115.4295	115.4407	115.7099	116.0474	116.1831
22	578 NOK	100 норвезьких крон	27.2691	27.2717	27.4094	27.5380	27.5877
23	985 PLN	100 польських злотих	60.4999	60.5088	60.5176	60.5235	60.5350
24	020 PTE	100 португальських ескудо	1.1269	1.1270	1.1300	1.1331	1.1348
25	810 RUR	10 російських рублів	3.3376	3.3374	3.3375	3.3370	3.3368
26	702 SGD	100 сингапурських доларів	125.7903	125.8025	126.8270	126.8392	126.9570
27	703 SKK	100 словацьких крон	6.0587	6.0593	6.0605	6.0611	6.0619
28	792 TRL	10000 турецьких лів	0.0808	0.0808	0.0808	0.0805	0.0797
29	795 TMM	10000 туркменських манатів	3.9563	3.9567	3.9575	3.9579	3.9583
30	348 HUF	100 угорських шоринів	9.8179	9.8128	9.8147	9.8157	9.8153
31	860 UZS	100 узбецьких сумів	2.3442	2.3445	2.3359	2.3351	2.3383
32	246 FIM	100 фінських марок	37.9798	37.9695	38.0801	38.1912	38.2417
33	250 FRF	100 французьких франків	34.4222	34.4256	34.5070	34.6095	34.6470
34	203 CZK	100 чеських крон	6.4455	6.4462	6.4475	6.4481	6.2434
35	752 SEK	100 шведських крон	26.2429	26.2454	26.4223	26.5198	26.5165
36	756 CHF	100 швейцарських франків	138.9621	138.9756	139.2568	139.3497	139.5824
37	392 JPY	100 японських єн	14.8304	14.8310	14.8190	14.9297	14.8739
38	954 XEU	100 ЕКЮ	227.1653	227.1573	227.8096	228.5437	228.8110
39	960 XDR	100 СДЗ	274.8030	274.8297	275.4705	275.8734	276.2021

			16.06.1998 р.	17.06.1998 р.	18.06.1998 р.	19.06.1998 р.	20.06.1998 р.
1	036 AUD	100 австралійських доларів	120.7645	121.2443	122.6675	125.7014	127.9425
2	040 ATS	100 австрійських шилінгів	16.1155	16.2544	16.2815	16.3958	16.3183
3	026 GBP	100 англійських фунтів стерлінгів	336.2607	338.3046	340.7431	344.1126	344.3368
4	031 AZM	10000 азербайджанських манатів	5.3346	5.3346	5.3346	5.3346	5.3346
5	056 BEF	1000 бельгійських франків	54.9734	55.4456	56.8735	56.9267	56.6584
6	112 BYB	10000 білоруських рублів	0.3765	0.3765	0.3765	0.3765	0.3765
7	300 GRC	1000 грецьких драхм	6.6426	6.7147	6.7472	6.8038	6.7524
8	208 DKK	100 датських крон	29.7795	30.0903	30.0989	30.2814	30.1391
9	840 USD	100 доларів США	205.8100	205.8100	205.8100	205.8100	205.8100
10	233 EEK	100 естонських крон	14.1742	14.2963	14.3290	14.4197	14.3498
11	352 ISK	100 ісландських крон	2.8696	2.8664	2.8704	2.8930	2.8857
12	372 IEP	100 ірландських фунтів	285.7527	288.1609	288.7920	290.0442	289.2390
13	724 ESP	1000 іспанських песет	13.3623	13.4797	13.5105	13.5961	13.5301
14	380 LTL	10000 литовських литів	11.5178	11.5121	11.6409	11.7086	11.6532
15	124 CAD	100 канадських доларів	139.9735	139.7724	140.0801	140.6097	140.0422
16	398 KZT	100 казахстанських тенге	2.6744	2.6742	2.6746	2.6747	2.6726
17	428 LVL	100 латвійських латів	344.1639	344.1639	341.8771	341.8771	341.8771
18	440 LTL	100 литовських литів	51.4525	51.4525	51.4525	51.4525	51.4525
19	498 MDL	100 молдовських лей	43.4501	43.4406	43.3375	43.3832	43.4061
20	528 NLG	100 нідерландських гульденів	100.5985	101.4938	101.6991	102.9455	101.8489
21	280 DEM	100 німецьких марок	113.3939	114.3707	114.6318	115.3575	114.7981
22	578 NOK	100 норвезьких крон	26.6703	26.9137	27.0546	27.2921	27.1417
23	985 PLN	100 польських злотих	58.9545	59.7590	59.7690	58.5103	58.5103
24	020 PTE	100 португальських ескудо	1.1077	1.1173	1.1198	1.1257	1.1211
25	810 RUR	10 російських рублів	3.3303	3.3286	3.3278	3.3273	3.3265
26	702 SGD	100 сингапурських доларів	122.9450	121.1858	121.1859	117.9089	117.9089
27	703 SKK	100 словацьких крон	5.9664	5.9655	5.9655	5.9639	5.9639
28	792 TRL	10000 турецьких лів	0.0797	0.0797	0.0797	0.0783	0.0783
29	795 TMM	10000 туркменських манатів	3.9579	3.9579	3.9579	3.9579	3.9579
30	348 HUF	100 угорських шоринів	9.6144	9.6144	9.6868	9.4699	9.4699
31	860 UZS	100 узбецьких сумів	2.5566	2.5566	2.5566	2.5566	2.5566
32	246 FIM	100 фінських марок	37.3123	37.3199	37.7253	37.9643	37.7789
33	250 FRF	100 французьких франків	33.8163	34.1110	34.1901	34.2385	34.2385
34	203 CZK	100 чеських крон	6.2428	6.2284	6.2284	6.0623	6.0623
35	752 SEK	100 шведських крон	25.4762	25.5004	25.7578	26.1459	25.9214
36	756 CHF	100 швейцарських франків	136.4583	137.5134	137.9989	138.0861	137.2296
37	392 JPY	100 японських єн	14.0801	14.2414	14.4803	15.1107	15.2452
38	954 XEU	100 ЕКЮ	223.7036	225.7677	226.2718	227.6703	226.8525
39	960 XDR	100 СДЗ	271.2610	273.7462	278.4313	276.6361	274.9414

До уваги мі-істерств, відомств, зацікавлених організацій і широкого кола читачів.
 Єдиною офіційною інформацією у друкованих періодичних виданнях про офіційні курси гривні, які встановлюються щодо іноземних валют щоденно та один раз на місяць, є їх опублікування у "Віснику Національного банку України".

ЕМНИХ ВАЛЮТ, ЯКИЙ ВСТАНОВЛЮЄТЬСЯ ЩОДЕННО (за червень 1998 року)¹

Спрівняннн курс

06.06.1998 р.	07.06.1998 р.	08.06.1998 р.	09.06.1998 р.	10.06.1998 р.	11.06.1998 р.	12.06.1998 р.	13.06.1998 р.	14.06.1998 р.	15.06.1998 р.
123.7535	123.7535	123.7535	123.0068	122.6983	120.2372	120.2372	121.6335	121.6335	121.6335
16.5288	16.5288	16.5288	16.4683	16.4528	16.3856	16.3856	16.1738	16.1738	16.1738
337.1818	337.1818	337.1818	336.1141	336.4652	336.1638	336.1638	336.2333	336.2333	335.2333
5.3346	5.3346	5.3346	5.3341	5.3341	5.3339	5.3339	5.3339	5.3339	5.3339
56.3811	56.3811	56.3811	56.2285	56.1208	55.8516	55.8516	55.1664	55.1664	55.1664
0.3765	0.3765	0.3765	0.3765	0.3765	0.3765	0.3765	0.3765	0.3765	0.3765
6.8530	6.8530	6.8530	6.8530	6.8411	6.7940	6.7948	6.6814	6.6814	6.6814
30.5348	30.5348	30.5348	30.4391	30.3956	30.2692	30.2692	29.8769	29.8769	29.8769
205.8100	205.8100	205.8100	205.9000	205.7900	205.7800	205.7800	205.7800	205.7800	205.7800
14.5387	14.5387	14.5387	14.4887	14.4719	14.4128	14.4128	14.2255	14.2255	14.2255
2.9036	2.9036	2.9036	2.9010	2.8997	2.8942	2.8905	2.8805	2.8805	2.8805
293.5424	293.5424	293.5424	292.6297	292.0423	290.6164	290.6164	286.5662	286.5662	285.5662
10.0990	10.0990	10.0990	10.6094	10.6094	10.5838	10.5838	10.4141	10.4141	10.4141
11.8112	11.8112	11.8112	11.7729	11.7546	11.7032	11.7032	11.5511	11.5511	11.5511
141.1767	141.1767	141.1767	141.0431	141.0431	140.5535	140.5535	140.1266	140.1266	140.1266
2.6748	2.6748	2.6748	2.6743	2.6743	2.6746	2.6746	2.6746	2.6746	2.6746
344.1639	344.1639	344.1639	344.1472	344.1304	344.1137	344.1137	344.1137	344.1137	344.1137
51.4525	51.4525	51.4525	51.4600	51.4475	51.4480	51.4480	51.4480	51.4480	51.4480
43.4712	43.4712	43.4712	43.4602	43.4633	43.4566	43.4566	43.4437	43.4437	43.4437
103.1830	103.1830	103.1830	102.8035	102.7121	102.2853	102.2853	100.9656	100.9656	100.9656
116.3097	116.3097	116.3097	115.9094	115.7750	115.3023	115.3023	113.8038	113.8038	113.8038
27.5584	27.5584	27.5584	27.6171	27.5544	27.2667	27.2667	26.8554	26.8554	26.8554
58.9545	58.9545	58.9545	58.9516	58.9487	58.9459	58.9459	58.9459	58.9459	58.9459
1.1356	1.1356	1.1356	1.1323	1.1308	1.1262	1.1262	1.1116	1.1116	1.1116
3.3332	3.3332	3.3332	3.3355	3.3349	3.3341	3.3330	3.3330	3.3330	3.3330
122.8450	122.8450	122.8450	122.6891	122.9331	122.9271	122.9271	122.9271	122.9271	122.9271
5.9654	5.9654	5.9654	5.9661	5.9658	5.9655	5.9655	5.9655	5.9655	5.9655
0.0797	0.0797	0.0797	0.0797	0.0797	0.0797	0.0797	0.0797	0.0797	0.0797
3.9579	3.9579	3.9579	3.9577	3.9575	3.9573	3.9573	3.9573	3.9573	3.9573
6.6144	6.6144	6.6144	6.6138	6.6134	6.6130	6.6130	6.6130	6.6130	6.6130
2.3361	2.3361	2.3361	2.3320	2.3219	2.3218	2.3218	2.3218	2.3218	2.3218
38.2659	38.2659	38.2659	38.1768	38.0958	37.9333	37.9333	37.4449	37.4449	37.4449
34.6047	34.6047	34.6047	34.5880	34.5253	34.3931	34.3931	33.9374	33.9374	33.9374
6.2428	6.2428	6.2428	6.2425	6.2422	6.2419	6.2419	6.2419	6.2419	6.2419
26.5012	26.5012	26.5012	26.2762	26.2520	26.8707	26.8707	26.8605	26.8605	26.8605
139.7880	139.7880	139.7880	139.4309	139.4880	139.3797	139.3797	137.6013	137.6013	137.6013
14.7899	14.7899	14.7899	14.6819	14.6745	14.6134	14.6134	14.2516	14.2516	14.2516
228.6719	228.6719	228.6719	228.3251	227.8557	227.0072	227.0072	224.3755	224.3755	224.3755
276.1192	276.1192	276.1192	274.7209	274.3172	273.5662	273.5662	270.7164	270.7164	270.7164
21.06.1998 р.	22.06.1998 р.	23.06.1998 р.	24.06.1998 р.	25.06.1998 р.	26.06.1998 р.	27.06.1998 р.	28.06.1998 р.	29.06.1998 р.	30.06.1998 р.
127.5425	127.3425	125.4710	125.5409	125.8422	124.8063	125.2422	125.2422	125.2422	124.5373
16.3163	16.3163	16.2872	16.2962	16.2673	16.2782	16.3025	16.3025	16.3025	16.2015
344.3368	344.3368	343.3536	343.8330	343.5337	343.6812	344.1493	344.1493	344.1493	343.4507
5.3346	5.3346	5.3331	5.3331	5.3344	5.3376	5.3415	5.3415	5.3415	5.3431
55.5564	55.5564	55.5522	55.5819	55.4873	55.5227	55.6128	55.6128	55.6128	55.2763
0.3765	0.3765	0.3765	0.3765	0.3765	0.3765	0.3765	0.3765	0.3765	0.3765
6.7524	6.7524	6.7777	6.7815	6.7825	6.7797	6.7742	6.7742	6.7742	6.7392
30.1391	30.1391	30.0857	30.1000	30.0788	30.0712	30.1159	30.1159	30.1159	29.9254
205.8100	205.8100	205.9100	205.9100	205.9500	206.1400	206.2900	206.2900	206.2900	203.3500
14.3498	14.3498	14.3232	14.3312	14.3058	14.3153	14.3376	14.3376	14.3376	14.2491
2.8887	2.8887	2.9038	2.8944	2.8833	2.8960	2.8953	2.8953	2.8953	2.8696
288.2398	289.2398	288.5948	288.5492	288.1255	288.4242	288.8748	288.8748	288.8748	286.8580
13.5301	13.5301	13.5305	13.5080	13.4951	13.4964	13.5152	13.5152	13.5152	13.4261
11.6332	11.6332	11.6327	11.6357	11.6182	11.6263	11.6364	11.6364	11.6364	11.5714
140.0422	140.0422	139.7342	139.8720	140.0917	140.5417	140.6809	140.6809	140.6809	140.4165
2.6726	2.6726	2.6520	2.6703	2.6671	2.6719	2.6733	2.6733	2.6733	2.6690
341.8771	341.8771	342.0432	342.0432	342.1252	342.4252	342.6744	342.6744	342.6744	342.7741
51.4525	51.4525	51.4775	51.4775	51.4900	51.5350	51.5725	51.5725	51.5725	51.5375
43.4061	43.4061	43.4272	43.4409	43.4513	43.4665	43.4982	43.4982	43.4982	43.5108
101.8489	101.8489	101.8838	101.7202	101.5482	101.6110	101.7709	101.7709	101.7709	101.1345
114.7981	114.7981	114.5534	114.6492	114.4540	114.5222	114.7017	114.7017	114.7017	113.9929
27.1417	27.1417	27.0949	27.1765	27.1850	27.0569	27.0569	27.0569	27.0569	26.8567
58.5103	58.5103	58.5337	58.5387	58.5529	58.7075	59.7509	59.7509	59.7509	59.7683
1.1211	1.1211	1.1190	1.1194	1.1175	1.1187	1.1205	1.1205	1.1205	1.1131
3.3265	3.3265	3.3273	3.3262	3.3262	3.3281	3.3294	3.3294	3.3294	3.3293
117.9089	117.9089	117.9582	117.9662	117.9948	127.8388	127.9318	127.9318	127.9318	127.9690
5.8639	5.8639	5.8667	5.8667	5.8681	5.8899	5.8942	5.8942	5.8942	5.8959
0.0783	0.0783	0.0783	0.0783	0.0783	0.0784	0.0784	0.0784	0.0784	0.0785
3.9579	3.9579	3.9598	3.9598	3.9606	3.9642	3.9671	3.9671	3.9671	3.9683
9.4699	9.4699	9.4745	9.4745	9.4768	9.5637	9.5706	9.5706	9.5706	9.5734
2.5566	2.5566	2.2538	2.2538	2.2544	2.2563	2.2580	2.2580	2.2580	2.2079
37.7789	37.7789	37.7020	37.7230	37.8890	37.6835	37.7424	37.7424	37.7424	37.5037
34.2385	34.2385	34.1797	34.1976	34.1416	34.1643	34.2178	34.2178	34.2178	34.0064
6.0623	6.0623	6.0653	6.0653	6.0667	6.1944	6.1989	6.1989	6.1989	6.2007
25.9214	25.9214	25.8803	25.9967	26.0841	26.1271	26.1278	26.1278	26.1278	26.8368
137.2296	137.2296	137.1977	137.4530	137.1216	136.6021	136.2076	136.2076	136.2076	135.9324
15.2452	15.2452	14.8669	14.8895	14.7181	14.5901	14.5728	14.5728	14.5728	14.5489
226.8525	226.8525	226.5010	226.6271	226.2841	226.5364	226.7412	226.7412	226.7412	226.9640
274.9414	274.9414	276.0134	276.1670	274.9643	274.9564	274.9845	274.9845	274.9845	273.0017

Матеріал підготовлено департаментом валютного регулювання Національного банку України.

**ІНФОРМАЦІЯ ЗА РЕЗУЛЬТАТАМИ ТОРГІВ НА УКРАЇНСЬКІЙ МІЖБАНКІВСЬКІЙ ВАЛЮТНІЙ БІРЖІ
у червні 1998 року**

Дата	Курс	Обсяг продажу	Полит	Пропозиція	Кількість банків
 доларами США					
За 100 USD		Дані в тис. USD			
01.06.1998р.	205.75	4160	4160	0	13
02.06.1998р.	205.79	13390	13390	0	32
03.06.1998р.	205.81	3850	4100	50	23
04.06.1998р.	205.83	2840	2840	0	9
05.06.1998р.	205.81	4230	0	4230	3
08.06.1998р.	205.80	4600	0	4600	2
09.06.1998р.	205.79	8050	0	8050	7
10.06.1998р.	205.78	6700	0	6700	2
11.06.1998р.	205.78	0	0	120	1
12.06.1998р.	205.78	400	400	0	3
15.06.1998р.	205.81	17220	17220	0	28
16.06.1998р.	205.81	360	360	0	5
17.06.1998р.	205.81	100	100	0	3
18.06.1998р.	205.81	0	0	70	1
19.06.1998р.	205.81	10	0	10	2
22.06.1998р.	205.91	33960	33960	20	21
23.06.1998р.	205.91	4570	0	4570	5
24.06.1998р.	205.96	580	3000	580	4
25.06.1998р.	206.14	30250	34280	20	23
26.06.1998р.	206.29	64170	64500	0	32
29.06.1998р.	206.35	9960	9970	0	26
30.06.1998р.	206.47	17510	17510	0	35
 російськими рублями					
За 10 RUR		Дані в тис. RUR			
01.06.1998р.	3.332	444	5194	0	8
02.06.1998р.	3.332	1200	1194	1200	5
03.06.1998р.	3.334	881	2697	11	8
04.06.1998р.	3.310	632	532	1723	5
05.06.1998р.	3.330	1148	6348	114	9
08.06.1998р.	3.316	454	11	2975	11
09.06.1998р.	3.320	700	1474	57	7
10.06.1998р.	3.311	1300	558	5650	9
11.06.1998р.	3.311	2313	226	2313	4
12.06.1998р.	3.280	500	197	1386	8
15.06.1998р.	3.330	1100	6701	0	9
16.06.1998р.	3.324	888	0	2346	8
17.06.1998р.	3.324	1308	1222	2308	5
18.06.1998р.	3.312	500	73	3465	6
19.06.1998р.	3.282	1062	30	1808	9
22.06.1998р.	3.312	17	5160	2	7
23.06.1998р.	3.296	133	35	8484	8
24.06.1998р.	3.306	2481	6581	1010	11
25.06.1998р.	3.316	412	5531	5	10
26.06.1998р.	3.324	1168	6800	0	9
29.06.1998р.	3.332	514	1807	15	10
30.06.1998р.	3.322	1289	539	3537	13

Дата	Курс	Обсяг продажу	Полит	Пропозиція	Кількість банків
 німецькими марками					
За 100 DEM		Дані в тис. DEM			
01.06.1998р.	115.3	241	843	41	10
02.06.1998р.	115.8	241	240	1203	7
03.06.1998р.	118.0	369	631	0	13
04.06.1998р.	116.9	208	201	2454	11
05.06.1998р.	116.1	309	76	1299	12
08.06.1998р.	115.9	323	109	923	9
09.06.1998р.	115.9	430	430	678	8
10.06.1998р.	115.5	54	25	1724	10
11.06.1998р.	114.7	86	79	886	6
12.06.1998р.	114.2	143	143	1075	7
15.06.1998р.	118.5	38	38	0	3
16.06.1998р.	116.7	805	5	1005	8
17.06.1998р.	115.1	125	15	893	10
18.06.1998р.	115.5	85	1013	0	8
19.06.1998р.	115.2	136	61	501	10
22.06.1998р.	114.8	270	13	570	7
23.06.1998р.	116.7	27	385	6	9
24.06.1998р.	114.4	103	17	1430	9
25.06.1998р.	115.0	53	780	3	9
26.06.1998р.	117.2	51	147	29	6
29.06.1998р.	117.2	543	37	983	8
30.06.1998р.	114.6	258	59	1407	11
 італійськими лірами					
За 10000 LTL		Дані в млн. LTL			
03.06.1998р.	11.85	7.5	7.5	237.1	5
10.06.1998р.	11.80	26.7	26.7	230.7	5
17.06.1998р.	11.80	19.7	19.7	75.8	5
24.06.1998р.	11.50	0	0	117.9	2
 французькими франками					
За 100 FRF		Дані в тис. FRF			
02.06.1998р.	34.4	239	3	1586	7
09.06.1998р.	34.7	237	1201	219	10
16.06.1998р.	34.5	674	67	574	6
23.06.1998р.	34.5	401	47	401	6
30.06.1998р.	33.3	318	34	1376	7
 англійськими фунтами стерлінгів					
За 100 GBP		Дані в тис. GBP			
04.06.1998р.	339	53	146	21	7
11.06.1998р.	335	33	0	97	7
18.06.1998р.	337	49	49	24	6
25.06.1998р.	344	8	144	6	6

Примітка. Торги білоруськими рублями у червні не проводилися.

Матеріал підготовлено департаментом валютного регулювання Національного банку України.

Офіційний курс гривні щодо іноземних валют, який встановлюється Національним банком України один раз на місяць (за червень 1998 року)*

№ п/п	Код валюти	Назва валюти	Офіційний курс
1	100 BGL	1000 болгарських левів	1.1753
2	986 BRL	100 бразильських реалів	178.6471
3	051 AMD	10000 вірменських драмів	41.0655
4	410 KRW	1000 wonів Республіки Корея	1.4870
5	704 VND	10000 в'єтнамських донгів	1.5849
6	381 GEL	100 грузинських ларі	159.4806
7	344 HKD	100 доларів Гонконгу	26.5544
8	818 EGP	100 єгипетських фунтів	60.2166
9	218 ECS	1000 еквадорських sucre	0.3976
10	376 ILS	100 ізраїльських шекелів	56.5456
11	356 INR	1000 індійських рупій	50.5976
12	364 IRR	1000 іранських ріалів	0.6858
13	368 IQD	100 іракських динарів	661.7240
14	417 KGS	100 киргизьких сомів	10.3273
15	414 KWD	100 кувейтських динарів	672.5400
16	422 LBP	1000 ліванських фунтів	1.3596
17	434 LYD	100 лівійських динарів	536.4537

18	470 MTL	100 мальтійських лір	524.9553
19	484 MXN	100 мексиканських нових песо	23.7989
20	496 MNT	10000 монгольських тугриків	26.2157
21	554 NZD	100 новозеландських доларів	110.1987
22	586 PKR	100 пакистанських рупій	4.6693
23	604 PEN	100 перуанських нових солів	72.3637
24	408 KPW	100 північнокорейських wonів	93.5138
25	642 ROL	10000 румунських леїв	2.4211
26	682 SAR	100 саудівських ріялів	54.8526
27	760 SYP	100 сирійських фунтів	5.1433
28	705 SIT	100 словенських толарів	1.2560
29	901 TWD	100 нових тайванських доларів	6.1210
30	762 TJR	1000 таджицьких рублів	2.7285
31	952 XOF	1000 франків КФА	3.4909
32	152 CLP	1000 чилійських песо	4.5360
33	191 HRK	100 хорватських кун	32.3816
34	156 CNY	100 юанів Ренмінбі (Китай)	24.8478
35	255	100 доларів США за розр. із Індією	164.5840

* Курс встановлено з 01.06.1998 року.

Матеріал підготовлено департаментом валютного регулювання Національного банку України.

ФОНДОВИЙ РИНОК

Результати аукціонів із розміщення облігацій внутрішньої державної позики за 1998 р.

Сума облігацій внутрішньої державної позики, що перебувають в обігу

Період	Розміщено облігацій, шт.	Залучено коштів до бюджету, тис. грн.
Січень	8 504 247	635 164.5516
Лютий	10 423 818	752 054.8889
Березень	9 655 744	708 165.734
I квартал	28 583 809	2 096 385.174
Квітень	9 263 263	677 165.1159
Травень	7 443 787	527 163.7009
Червень	16 423 532	1 207 634.835
II квартал	33 130 582	2 411 963.652
I півріччя	61 714 391	4 507 348.827
Липень	0	0
Серпень	0	0
Вересень	0	0
III квартал	0	0
Жовтень	0	0
Листопад	0	0
Грудень	0	0
IV квартал	0	0
Усього з початку року	61 714 391	4 507 348.827

Результати аукціонів із розміщення облігацій внутрішньої державної позики, проведених із 2 по 26 червня 1998 р.

Номер аукціону	Дата проведення аукціону	Пропозиція			Результати аукціону				Ставка доходності, %	
		Виставлено облігацій, шт.	Номинал облігацій, грн.	Проголошена ставка доходності, %	Термін погашення облігацій	Розміщено облігацій, шт.	Залучено коштів до бюджету, тис. грн.	Відсна ціна, грн.		Середньо-зважена ціна, грн.
282	02.06.1998 р.	290 000	100	—	17.03.1999 р.	75 235	5 264.03	80.05	69.05	57.00
283	02.06.1998 р.	не оголош.	100	—	07.04.1999 р.	2 010	137.28	86.30	86.30	55.00
284	02.06.1998 р.	не оголош.	100	—	02.06.1999 р.	4 964	326.05	55.42	55.42	53.00
285	03.06.1998 р.	385 000	100	—	12.08.1998 р.	231 441	20 826.67	88.91	89.99	58.00
286	03.06.1998 р.	445 000	100	—	25.11.1998 р.	305 846	23 855.22	77.70	78.00	58.83
287	03.06.1998 р.	не оголош.	100	—	17.03.1999 р.	300 298	20 795.64	69.25	69.25	56.47
288	04.06.1998 р.	не оголош.	100	—	02.06.1999 р.	473 452	30 916.42	55.30	55.30	53.29
289	04.06.1998 р.	385 000	100	—	12.08.1998 р.	287 080	25 657.10	88.91	89.37	63.84
290	04.06.1998 р.	не оголош.	100	—	25.11.1998 р.	73 295	5 698.69	77.70	77.75	60.38
291	04.06.1998 р.	не оголош.	100	—	17.03.1999 р.	—	—	—	—	—
292	04.06.1998 р.	не оголош.	100	—	02.06.1999 р.	—	—	—	—	—
293	05.06.1998 р.	не оголош.	100	—	12.08.1998 р.	560 857	49 986.97	88.90	89.16	65.26
294	05.06.1998 р.	385 000	100	—	25.11.1998 р.	120 331	9 377.80	77.70	77.99	59.75
295	05.06.1998 р.	не оголош.	100	—	17.03.1999 р.	130 010	9 009.69	69.30	69.30	56.74
296	05.06.1998 р.	не оголош.	100	—	02.06.1999 р.	155 390	10 100.35	65.00	65.00	54.29
297	09.06.1998 р.	не оголош.	100	—	24.03.1999 р.	29 516	2 007.09	88.00	88.00	59.85
298	09.06.1998 р.	не оголош.	100	—	21.04.1999 р.	0	79.06	65.88	65.88	60.01
299	09.06.1998 р.	не оголош.	100	—	09.06.1999 р.	0	—	0.00	0.00	—
300	10.06.1998 р.	не оголош.	100	—	19.08.1998 р.	631 381	56 165.80	88.40	88.96	64.71
301	10.06.1998 р.	380 000	100	—	25.11.1998 р.	165 499	12 970.46	77.80	78.37	59.96
302	10.06.1998 р.	не оголош.	100	—	09.06.1999 р.	230 811	14 541.09	63.00	63.00	58.81
303	11.06.1998 р.	340 000	100	—	19.08.1998 р.	288 905	25 629.42	88.40	88.71	68.31
304	11.06.1998 р.	не оголош.	100	—	25.11.1998 р.	24 499	1 915.40	77.80	78.18	61.37
305	11.06.1998 р.	не оголош.	100	—	09.06.1999 р.	0	—	0.00	0.00	—
306	12.06.1998 р.	не оголош.	100	—	21.08.1998 р.	851 740	75 089.88	88.10	88.16	70.08
307	12.06.1998 р.	не оголош.	100	—	25.11.1998 р.	530 913	41 067.08	77.00	77.35	64.39
308	12.06.1998 р.	не оголош.	100	—	07.04.1999 р.	120 361	7 943.83	66.00	66.00	62.89
309	12.06.1998 р.	не оголош.	100	—	09.06.1999 р.	120 677	7 542.31	62.50	62.50	60.50
310	16.06.1998 р.	250 000	100	—	28.10.1998 р.	215 716	17 277.07	79.70	80.07	68.31
311	16.06.1998 р.	380 000	100	—	07.04.1999 р.	0	—	0.00	0.00	—
312	16.06.1998 р.	не оголош.	100	—	16.06.1999 р.	0	—	0.00	0.00	—
313	17.06.1998 р.	не оголош.	100	—	26.08.1998 р.	597 166	52 489.78	87.80	87.90	71.78
314	17.06.1998 р.	200 000	100	—	28.10.1998 р.	125 404	9 996.25	79.45	79.71	69.86
315	17.06.1998 р.	380 000	100	—	07.04.1999 р.	0	—	0.00	0.00	—
316	17.06.1998 р.	не оголош.	100	—	16.06.1999 р.	0	—	0.00	0.00	—
317	18.06.1998 р.	не оголош.	100	—	28.08.1998 р.	795 679	69 717.76	87.43	87.62	73.67
318	18.06.1998 р.	250 000	100	—	28.10.1998 р.	73 395	5 850.91	79.45	79.72	70.88
319	18.06.1998 р.	не оголош.	100	—	07.04.1999 р.	83	5.48	66.00	66.00	64.99
320	18.06.1998 р.	не оголош.	100	—	16.06.1999 р.	155	9.61	62.00	62.00	61.80
321	19.06.1998 р.	не оголош.	100	—	28.08.1998 р.	560 328	48 943.49	87.13	87.35	75.51
322	19.06.1998 р.	не оголош.	100	—	07.04.1999 р.	1 350 000	87 750.00	65.00	65.00	67.31
323	19.06.1998 р.	не оголош.	100	—	16.06.1999 р.	1 450 141	88 458.60	61.00	61.00	64.46
324	23.06.1998 р.	120 000	100	—	07.08.1998 р.	120 000	11 065.20	92.21	92.21	70.08
325	23.06.1998 р.	не оголош.	100	—	06.01.1999 р.	35 380	2 571.42	72.68	72.68	70.00
326	23.06.1998 р.	не оголош.	100	—	21.04.1999 р.	0	—	0.00	0.00	—
327	23.06.1998 р.	не оголош.	100	—	23.06.1999 р.	0	—	0.00	0.00	—
328	24.06.1998 р.	260 000	100	—	04.11.1998 р.	260 000	20 675.22	79.51	79.52	70.68
329	24.06.1998 р.	не оголош.	100	—	21.04.1999 р.	900 119	58 507.74	55.00	55.00	65.90
330	24.06.1998 р.	не оголош.	100	—	23.06.1999 р.	1 130 237	89 512.65	61.50	61.50	62.77
331	25.06.1998 р.	не оголош.	100	—	18.11.1998 р.	619 222	49 108.82	77.88	78.07	70.23
332	25.06.1998 р.	не оголош.	100	—	28.04.1999 р.	1 103 480	71 726.20	65.00	65.00	64.02
333	25.06.1998 р.	не оголош.	100	—	23.06.1999 р.	1 177 941	72 443.37	61.50	61.50	62.95
334	26.06.1998 р.	не оголош.	100	—	04.11.1998 р.	195 445	15 621.96	79.90	79.93	69.96
335	26.06.1998 р.	не оголош.	100	—	05.05.1999 р.	0	—	0.00	0.00	—
336	26.06.1998 р.	не оголош.	100	—	06.05.1999 р.	0	—	0.00	0.00	—
Разом			х	х		13 423 533.00	1 207 634.54	х	х	х

Матеріал підготовлено емісійно-кредитним департаментом Національного банку України.

ІНДЕКСИ

Україна тепер у полі зору інвесторів

Коли фахівці Міжнародної Фінансової Корпорації (IFC)¹ у 1996 році завітали до України, контури її фондового ринку тільки-но починали окреслюватися. Проте, ясна річ, країна з населенням понад 50 мільйонів чоловік, найбільшою у Європі територією, могутнім економічним, сировинним та науково-технічним потенціалом не могла не привертнути їхньої уваги. Після тривалого спілкування із представниками українського фондового ринку IFC обрала компанію-кореспондента — вибір зупинився на компанії F.C.I.², — головним завданням якої стало постачання необхідної інформації з метою генерувати одержані дані для розрахунку IFC-індексів.

Робота над IFCG-індексом для України починалася з вивчення активності на позабіржовому неорганізованому, тобто телефонному, ринку цінних паперів, оскільки біржовий виконував роль аукціона,

де здійснювалося первинне розміщення акцій за цінами заявника — держави, — а не за поточними, що склалися під впливом ринкової кон'юнктури. Альтернативним дже-

Робота над IFCG-індексом для України починалася з вивчення активності на позабіржовому неорганізованому, тобто телефонному, ринку цінних паперів.

релом інформації міг слугувати лише організований позабіржовий ринок. Такий ринок де-юре вже існував в особі ПФТС³, але де-факто він ще не виконував своїх функцій (перші торги цінними паперами на ньому були проведені на кілька місяців пізніше, ніж почалася робота над проектом IFCG для України).

Для включення України до серії frontier markets (пограничні ринки) наш ринок повинен був досягнути певних висот у своєму розвитку, тобто відповідати необхідному рівню ліквідності та прозорості.

На час створення групи frontier markets до неї входило 13 країн. Склад — досить інтернаціональний: три європейські країни, шість афри-

Іван Продан,
аналітик компанії "Фінанси та кредит Інвестментс" (FCI).

канських, три латиноамериканські та одна азіатська.

У грудні 1997 року Міжнародна фінансова корпорація (разом із Естонією, Латвією, Хорватією та Румунією) вирішила ввести Україну до серії індексів frontier markets, які IFC розраховує для ринків, які розвиваються, про що було офіційно заявлено нею у квітні 1998 року. З долученням цих п'яти країн число ринків, які входять до серії пограничних, збільшилося до вісімнадцяти. На них обертається нині 299 цінних паперів підсумковою ринковою вартістю 18,5 млрд. доларів. П'ять нових індексів налічують 8 хорватських паперів із ринковою

Для включення України до серії frontier markets вітчизняний ринок мав досягнути певних висот у своєму розвитку, а саме: відповідати необхідному рівню ліквідності та прозорості

капіталізацією 1,76 млрд. доларів, 12 естонських (925 млн. доларів), 11 латвійських (208 млн. доларів), 35 румунських (802 млн. доларів) та 17 українських (668 млн. доларів) — їх характеристики подано в таблиці 1.

Як свідчать дані таблиці 1, ринкова капіталізація портфеля IFCG щодо України — одна з найменших. Значення індексу — найнижче з долучених ринків (див. графік).

Frontier markets (пограничні ринки) — відносно малі та низьколіквідні, навіть порівняно з emerging markets (ринки, що розвивають-

¹ IFC (International Finance Corporation) — один із підрозділів Світового банку, важливе багатонаціональне джерело капіталу та позикового фінансування проектів приватного сектора в країнах, що розвиваються. Заснована у 1956 році 172 країнами-учасниками корпорація визнана провідним світовим банком даних, який містить широку інформацію про фондові ринки країн, що розвиваються. IFC надає всебічну та достовірну статистику про дохідність цих ринків, стимулюючи приплив до них приватного капіталу. За час свого існування IFC інвестувала у компанії 120 країн понад тридцять мільярдів доларів. Капіталізація портфелів цінних паперів індексних фондів, які зорієнтовані саме на індекси IFC і здійснюють інвестиції у ринки, що розвиваються, становить понад 8 млрд. доларів США, або 75% від загальних вкладень у ці ринки.

² F.C.I. (Finance & Credit Investments) — дочірня компанія фінансової корпорації F&C (Finance & Credit), основні напрями діяльності якої — участь у формуванні сприятливого середовища для інвестування в економіку України, надання консалтингових послуг та консультувань.

³ ПФТС (позабіржова фондова торговельна система) є організованим позабіржовим ринком та саморегулюючою організацією, мета діяльності якої — організація та забезпечення торгів цінними паперами, а не отримання прибутку. Її створено 23 лютого 1996 року. Перші торги проведені 5 липня того ж року.

Через низьку активність бірж, причина якої криється у відсутності необхідної кількості пропозицій щодо привабливих об'єктів та у громіздкій структурі торгів, основна діяльність розгорнулася на цьому торговельному майданчику.

Таблиця 1. Показники ринків країн, які внесено до frontier markets-індексу

Ринок	Дата	Значення індексу в доларах США	P/E	B/V	Кількість компаній	Ринкова капіталізація (млн. USD)	Курс обміну
Хорватія	грудень 1997	100	—	—	8	—	—
	січень 1998	89.8	23.8	1.7	8	1.76	6.4390
	лютий 1998	99.1	26.1	1.9	8	—	6.4101
	березень 1998	98	24.1	1.8	8	—	6.4907
	квітень 1998	88.7	21.6	1.6	8	—	6.4313
	травень 1998	77.5	17.2	1.4	8	1.395	6.4541
Естонія	грудень 1997	100	—	—	12	—	—
	січень 1998	100.1	11.3	2.7	12	925	14.6164
	лютий 1998	87.6	56.3	2.5	12	—	14.5197
	березень 1998	96.2	19.3	2.8	12	—	14.7969
	квітень 1998	88.9	10.2	2.1	12	—	14.3500
	травень 1998	61.6	7.1	1.5	12	628	14.2052
Латвія	грудень 1997	100	—	—	11	—	—
	січень 1998	93.2	14.4	1.5	11	222	0.5903
	лютий 1998	94.4	13.1	1.5	11	—	0.5873
	березень 1998	87.3	12.1	1.3	11	—	0.5933
	квітень 1998	82.2	11.9	1.2	11	—	0.5940
	травень 1998	70.5	6.1	0.6	11	168	0.5970
Румунія	грудень 1997	100	—	—	35	—	—
	січень 1998	90.4	79.0	1.3	35	802	8340
	лютий 1998	103.4	87.7	1.4	35	—	8090
	березень 1998	101	89.2	1.5	35	—	8490
	квітень 1998	106.7	93.1	1.5	35	—	8345
	травень 1998	89.7	81.3	1.3	35	713	8511
Україна	грудень 1997	100	—	—	17	—	—
	січень 1998	82.4	2.4	0.3	17	668	1.9295
	лютий 1998	71.4	2.1	0.3	17	—	2.0149
	березень 1998	73.7	2.5	0.3	17	—	2.0383
	квітень 1998	62.7	1.9	0.2	17	—	2.0425
	травень 1998	51.6	1.6	0.2	17	468	2.0573

Таблиця 2. Акції українських емітентів, включені до індексу Frontier Markets

Ранг	IFC-код ¹	SIC-код ²	Назва емітента	IFCG ринкова капіталізація ³ , (млн. доларів)	Частка на ринку, %	Зміни індексу в доларах, %	Фактор перехресного володіння
1.	1192250.1	113	Укрнафта	60.18	12.86	-30.73	0.3805
2.	1192120.1	449	Дніпроенерго	59.32	12.68	-3.21	0.2287
3.	1192190.1	333	Маріупольський металургійний комбінат ім. Ілліча	56.97	12.17	-10.03	0.261
4.	1192210.1	334	Нижньодніпровський трубопрокатний завод	40.5	8.65	-13.67	0.9665
5.	1192150.1	449	Донбасенерго	38.9	8.31	-6.47	0.1891
6.	1192200.1	333	Нікопольський завод феросплавів	32.24	6.89	-14.26	0.23
7.	1192170.1	449	Київенерго	30.93	6.61	-42.65	0.405
8.	1192230.1	328	Концерн "Стирол"	27.09	5.79	-29.09	0.822
9.	1192110.1	449	Центренерго	26.35	5.63	-18.01	0.1768
10.	1192260.1	449	Західенерго	22.82	4.88	-15.47	0.1731
11.	1192130.1	449	Дніпрообленерго	20.35	4.35	0.88	0.2218
12.	1192220.1	330	ВАТ "Росава"	14.61	3.12	-19.19	0.31
13.	1192160.1	334	Харцизький трубний завод	13.97	2.98	-0.72	0.23
14.	1192270.1	337	Запорізький автозавод	8.78	1.88	-4.41	0.196
15.	1192180.1	449	Київобленерго	7.88	1.68	-0.72	0.1833
16.	1192240.1	335	Сумське НВО ім. Фрунзе	6.22	1.33	-28.52	0.2
17.	1192100.1	113	НПЗ "Галичина"	0.89	0.19	-13.17	0.44
IFCG Ukraine Index				468	100.00	-17.62	

¹ IFC-код — код цінного паперу;

² SIC-код — код, який вказує на сектор економіки (галузь);

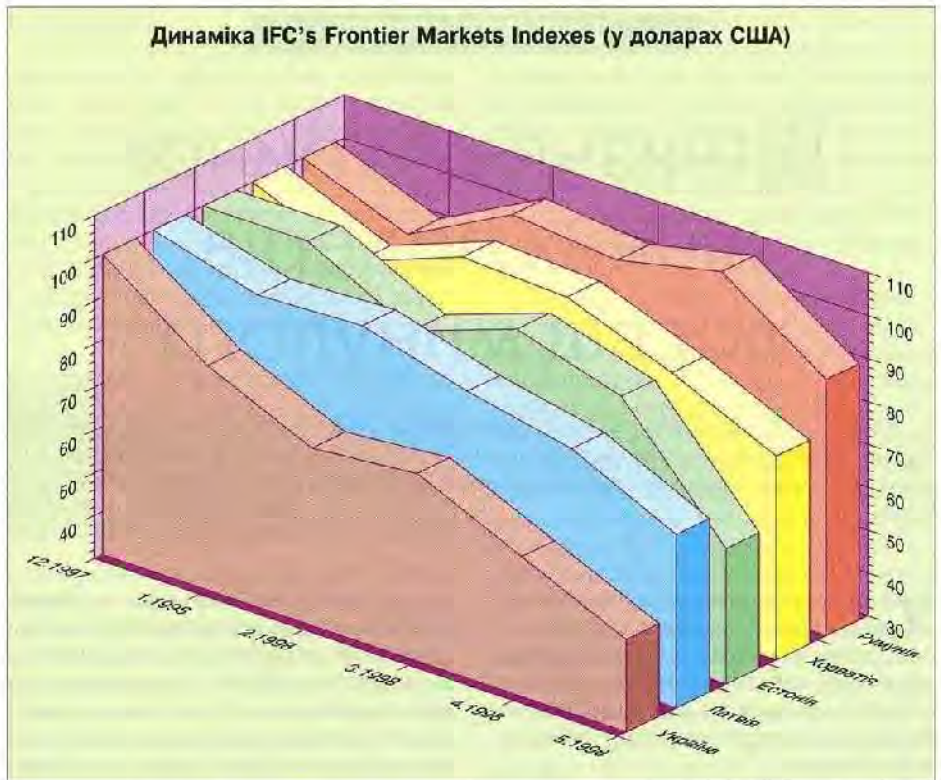
³ IFCG ринкова капіталізація розраховується за методикою IFC на основі доступних на ринку акцій (тобто частка держави не враховується, оскільки для інвесторів вона не доступна).

Джерела: IFC (International Finance Corporation), F.C.I. (Finance & Credit Investments).

ся). Інформацію про них IFC кваліфікувала як важкодоступну, тому їхні індекси розраховуються лише раз на місяць. IFC вважає, що з часом frontier markets мають можливість зрости до emerging markets, що дасть змогу обчислювати індекси таких країн щодня. Для цього необхідно збільшити капіталізацію та біржовий оборот, поліпшити інфраструктуру.

Щоб визначити український індекс IFCG використовуються позабіржові (ПФТС) котирування акцій 17 компаній. Це набагато більше, ніж, скажімо, при визначенні індексу Business Partners Stock Index (його розраховує компанія "Ділові партнери"), до якого входять тільки відносно ліквідні акції українських емітентів із найбільшою ринковою капіталізацією, доступність яких на ринку перевищує 10%, але менше, ніж в індексі ПФТС, який обчислюється позабіржовою фондовою торговельною системою. Отже, індекс IFCG — цілком репрезентативний, щоб служити індикатором українського фондового ринку (динаміку IFCG див. на малюнку). Однак визнати задовільною ліквідність усіх компаній, які до нього входять, навряд чи можна. Капіталізація IFCG на травень 1998 року становила всього 468 млн. доларів. (Значення індексу IFCG у доларовому вираженні для всіх 18 ринків за 5 місяців цього року див. у таблиці 1). Стосовно дохідності Україні можна лише поспівчувати, оскільки її міжнародний фондовий

відіграють значну роль у виході малих, менш ліквідних бірж із п'їтьми".

IFC розробила кілька широко відомих серій індексів для інвесторів, які зацікавлені в роботі на фондових ринках країн, що розвиваються. IFC Investable індекси вимірюють вірогідні доходи іноземних портфельних інвесторів від вкладень в доступні їм акції. IFC Global-індекси, розроблені з метою максимально відобразити тенденції окремих ринків, визначають дохідність найбільш активних паперів відносно своїх, національних ринків незалежно від того, доступні вони іноземним інвесторам чи ні.

У створенні індексу для пограничних ринків IFC, в основному, діє за правилами, яких дотримується, розраховуючи IFC Global-індекс. Індекси цих ринків розраховуються щомісяця, а не щодня, і не включаються в IFC Global Composite-індекс.

Технологічно IFC отримує інформацію з трьох основних джерел. Ця інформація знаходиться під наглядом аналітиків та уповноважених осіб IFC:

- від компаній-кореспондентів на території кожної країни;
- торговельних систем та бірж;
- інформаційних агентств і міжнародних організацій.

Перехід України до наступного етапу — IFC Global-індексу, потребує, щоб ринкова капіталізація підприємств, які складають індексний портфель, перевищувала 2 млрд. доларів (нині вона не досягає і півмільйона), чого можна досягти за умови збільшення доступних акцій на ринку, тобто активізації приватизаційних процесів. Крім того, акції емітентів мають відповідати необхідному рівню ліквідності.

Загалом долучення України до IFC-індексу для вітчизняного ринку є досить важливою подією: тепер численна аудиторія інвесторів, які уважно стежать за звітами компанії IFC, буде обізнана також із подіями, що відбуваються в нашій країні, і вірогідно хтось із них зацікавиться українськими емітентами. Поки що ж на нашому ринку вкрай бракує інвестицій, які б поживали його, і врешті вивели б із кризи, поглибленої пині розгортанням кризових явищ у сусідній Росії.

Ринкова капіталізація портфеля IFCG щодо України — одна з найнижчих

індекс за 5 місяців свого існування знизився майже на 50%, причому 30% із них припадає на два останні місяці.

Перевага фондових індексів IFC — в уніфікованій методиці розрахунку, а, отже, в можливості порівняти показники фондових ринків різних країн. "Випуск цих індексів віртуально завершує огляд регіону фондових ринків та однозначно вносить вагомий внесок у їх розвиток, — зазначив Пітер Уолл, менеджер бази даних щодо ринків, що розвиваються, відділу, який курирує індекси IFC. — Індекси пограничних ринків

Стосовно дохідності України можна лише поспівчувати: її міжнародний фондовий індекс за 5 місяців свого існування знизився майже на 50%, причому 30% із них припадає на два останні місяці

ЕКСКУРС В ІСТОРІЮ

Вітчизняний ринок цінних паперів: досвід минулого

Створюючи повномасштабний національний фінансовий ринок з ефективною інфраструктурою, не варто нехтувати таким чинником, як вітчизняний досвід розвитку ринку цінних паперів, нагромаджений нашими попередниками до 1914 року і в період непу.

Оксана Галенко,
аспірант Київського національного економічного університету.

У дожовтневій національній економіці ринок цінних паперів відіграв важливу роль, хоча був доволі своєрідним, що обумовлювалося ступенем розвитку інститутів ринкового господарювання у Російській імперії, до складу якої входила Україна.

Фондові цінності склалися в основному з акцій та облігацій. Акції належали до сфери торгово-промислового підприємництва, а облігації випускалися як адміністративно-правовими інституціями (наприклад, державною, міською владою), так і приватними промисловими підприємствами (залізницями, акціонерними компаніями тощо).

Між акціями та облігаціями існувала принципова різниця, яка мала вслічезне значення як з економічної, так і з юридичної точки зору. Акція давала право на участь в управлінні справами підприємства, на частину його прибутку, а також на участь у розподілі майна в разі припинення діяльності підприємства. Облігація була борговим зобов'язанням, згідно з яким її власник одержував твердий договірний процент. Акція давала мінливий прибуток (дивіденди) у прибуткові роки і залишалася безприбутковою у збиткові. Облігація забезпечувала прибуток (процент) завжди.

Тривалий час облігація, особливо дер-

жавна, цілковито панувала на ринку капіталів. Однак на початку ХХ століття становище змінилося. Оскільки акція не лише давала прибуток, а й відкривала перед підприємцями певні можливості, вкладники стали розцінювати її як вельми вигідний цінний папір. Поступово витісняючи облігацію, акція завойовувала дедалі більшу популярність, а з нею — і біржовий ринок.

Акції та облігації, які були в обігу на ринку, поділялися на дві категорії: іменні папери і папери на пред'явника. У Росії

Так звані гарантовані акції та облігації у царській Росії були стабільним джерелом іноземних інвестицій у широкомасштабне будівництво залізниць

державні папери випускалися в обох формах. Із 1906 року діяв спеціальний документ, який давав змогу власникові пред'явлених облігацій державних позик обмінювати їх на іменні облігації.

Усі акції згідно із чинними тоді правовими нормами мали бути іменними. Це уповільнювало їх обіг. Тому з часом серед акціонерних товариств поширився рух на користь паперів на пред'явника, завдяки чому акції на пред'явника невдовзі стали найбільш ходовими цінними паперами.

Вивчення дореволюційної практики свідчить, що багато акціонерних товариств реєстрували свої випуски на ім'я номінального ("вуличного") власника. Серед облігацій, які оберталися на іноземних фондових ринках, виключне і домінуюче право належало державним паперам, які фактично становили державний борг.

Експансіоністська політика Росії, величезні масштаби державного підприємництва, необхідність залучати іноземні капітали та інші фактори спричинилися до того, що імперія нагромадила величезний борг. Особливо інтенсивно він зростав у другій половині ХІХ століття, коли повсюдно будувалися залізничні і скарбниця викупувала їх у приватних власників. До 1914 року сума боргу сягнула 8 811 380 138 рублів.

За розміром виплачуваного відсотка державні позички. Щодо терміну державні фонди поділялися на три категорії: короткострокові, довгострокові і безстрокові. Основу державного боргу становили позички довгострокові і безстрокові. Часто терміни позик були вельми тривалими. Так, позичку 1914 року слід було погасити у 1985-му. Російські державні позички укладалися двома валютами: рублями, що дорівнювали 1/10 імперіала, і рублями, що дорівнювали 1/5 імперіала. Ряд позик було укладено в іноземній валюті, але й тоді для державної звітності їх перераховували на рублі. Серед численних видів тогочасних цінних паперів заслуговує на увагу специфічна їх категорія, відома під назвою "гарантованих". Ідеться про акції та облігації залізничних товариств, які мали гарантію від уряду. Особливість цього різновиду цінних паперів полягала ось у чому: уряд зобов'язувався сплачувати з державної скарбниці дивіденди за акціями чи облігаціями товариства, якщо воно закінчує операційний рік із результатами, які не дозволяють повністю сплатити договірний відсоток за облігаційними позиками або якщо дивіденди за акціями виявляться нижчими від встановленого мінімуму. Така система гарантій дієво сприяла залученню до будівництва залізниць значних

У процесі створення сучасного фінансового ринку з ефективною інфраструктурою варто враховувати унікальний вітчизняний досвід розвитку ринку цінних паперів, накопичений як до 1917 року, так і в роки непу

(в основному іноземних) капіталів.

Облігаційні позики міст як на вітчизняних, так і на іноземних ринках тривалий час були явищем рідкісним. Лише на початку XX століття почалося позв'явлення у сфері міського кредиту. У 1912 році загальна сума міських облігаційних позик становила 57,2 млрд. рублів.

Напередодні першої світової війни у Російській імперії діяло понад 70 фондових бірж. До 1914 року на ринку оберталося цінних паперів різних видів на суму 13,5 млрд. рублів, а за кордоном — на 7,6 млрд. рублів. Зокрема багато російських цінних паперів оберталося на біржах Парижа, Берліна, Лондона. Соліднішими учасниками ринку цінних паперів були комерційні банки.

З переходом влади в Росії до більшовиків декретом радянського уряду від 23 грудня 1917 року було заборонено всі операції з цінними паперами, а на початку 1918 року — анульовано всі державні позики.

Проте невдовзі більшовики змушені були відновити деякі елементи ринкової економіки. У період непу, наприкінці 1924 року, знову з'явилися державні і зміпані акціонерні товариства, окремі навіть за участю іноземного капіталу. Широкого поширення набули облігації. Їх випуск відновився ще 1922 року, коли було здійснено першу державну позику на 100 млн. рублів. Спочатку облігації випускалися на короткий термін, іноді — на кілька місяців, і держава платила за ними високі відсотки. Всього у 20-ті роки випущено 24 дер-

жавні позики.

У період непу було відроджено фондові біржі. Їх створено згідно з постановою уряду від 20.10.1922 року для здійснення операцій із цінними паперами. Біржові ринки цінних паперів мали сприяти оздоровленню грошового обігу, зміцненню курсу червінця, розширенню обігу акцій та інших фондових цінностей. У фондових відділах товарних бірж провадилися операції з іноземною валютою, банкнотами держбанку, держав-

У період непу в СРСР функціонувало понад 100 товарних бірж

ними цінними паперами, а також із акціями і паями товариств, заснованих в установленому законодавством порядку. На початку 1928 року в СРСР уже функціонувало 100 бірж. Утім, існували вони недовго. Не торкатимемося політичних мотивів згорання ринку цінних паперів, оскільки це інша тема. Констатуємо лише факт: у 1930 році рішенням центральних органів влади він був повністю ліквідований.

Дореволюційний і непецький досвід переконує, що за допомогою обігу цінних паперів можна значно швидше й дієвіше трансформувати заощадження в інвестиції за ціною, яка влаштувала б обидві сторони. Світова практика доводить, що цінні папери випускаються пе-

редусім із метою мобілізації і раціонального використання фінансових ресурсів підприємств та заощаджень населення. За допомогою постійно діючого ринку цінних паперів можна плучко перерозподіляти їх на користь перспективніших галузей. Відтак конкретні форми капіталу (промислового, торговельного, банківського) набувають більшої мобільності.

Одним із визначальних чинників ефективного розвитку ринку цінних паперів, як було сказано вище, є формування прогресивної нормативно-правової бази, яка регулює відносини, що виникли на ньому. Звісно, нині неможливо забезпечити певну спадкоємність нормативних актів, прийнятих у наш час щодо законодавства, яке діяло на території України до 1917 року і мало, за тогочасними мірками, високу правову базу регулювання фондового ринку. А в тому був би сенс — досвід країн із розвинутою ринковою економікою свідчить, що використання накопиченого за десятки років практичного досвіду в галузі випуску та обігу фондових цінностей випробуваного часом механізму розробки й ухвалення нормативних актів тощо є вельми корисним, коли йдеться про налагодження ефективного правового регулювання тих чи інших сфер відносин, пов'язаних із функціонуванням ринку цінних паперів. Як кажуть, усе нове народжується із добре забутого старого. І цим не варто нехтувати у наш досить складний період.

Будинок Київської фондової біржі на вул. Інститутській, 7, споруджений у 1873 р. за проектом архітектора Олександра Шале (нині тут розміщується клуб Кабінету Міністра України).

Будинок Київської фондової біржі на розі Хрещатика і вул. Інститутської, побудований за проектом Георгія Шлейффера у 1886 р. (зруйнований вибухом восени 1941 р.)

ДОВІДКОВЕ БЮРО

Країни — члени Міжнародного валютного фонду та розміри їхніх квот

Країни — члени МВФ	Дата підписання Статей Угоди МВФ	Квота за станом на 30.04.1997 р.		Кількість голосів	
		Млн. СПЗ	% від загальної суми	Число	% від загальної суми
1	2	3	4	5	6
Австралія	05.08.1947	2333.2	1.506	23582	1.580
Австрія	27.08.1948	1188.3	0.818	12133	0.813
Азербайджан	18.09.1992	117.0	0.080	1420	0.095
Албанія	15.10.1991	35.3	0.024	603	0.040
Алжир	26.09.1963	914.4	0.629	9394	0.629
Ангола	19.09.1989	207.3	0.143	2323	0.156
Антигуа і Барбуда	25.02.1982	8.5	0.006	335	0.022
Аргентина	20.02.1956	1537.1	1.057	15621	1.046
Афганістан (Ісламська держава)	14.07.1955	120.4	0.082	1454	0.097
Багамські острови	21.08.1973	94.9	0.065	1199	0.080
Бангладеш	17.08.1972	392.5	0.270	4175	0.280
Барбадос	29.12.1970	48.9	0.034	739	0.050
Бахрейн	07.09.1972	82.8	0.057	1078	0.072
Беліз	16.03.1982	13.5	0.009	385	0.026
Бельгія	27.12.1945	3102.3	2.135	31273	2.095
Бенін	10.07.1963	45.3	0.031	703	0.047
Білорусь	10.07.1992	280.4	0.192	3054	0.204
Болгарія	25.09.1990	464.9	0.320	4899	0.328
Болівія	27.12.1945	126.2	0.087	1512	0.101
Боснія і Герцеговина	20.12.1995	121.2	0.083	1462	0.098
Ботсвана	24.07.1968	36.6	0.025	616	0.041
Бразилія	27.12.1945	2170.8	1.494	21958	1.471
Бруней Даруссалам	10.10.1995	150.0	0.103	1750	0.117
Буркіна-Фасо	02.05.1963	44.2	0.030	692	0.046
Бурунді	28.09.1963	57.2	0.039	822	0.055
Бутан	28.09.1981	4.5	0.003	295	0.020
Вануату	28.09.1981	12.5	0.009	375	0.025
Великобританія	27.12.1945	7414.6	5.102	74396	4.984
Венесуела	30.12.1946	1951.3	1.343	19763	1.324
В'єтнам	21.09.1956	241.6	0.166	2666	0.179
Вірменія	28.05.1992	67.5	0.046	925	0.062
Габон	10.09.1963	110.3	0.076	1353	0.090
Гаїті	08.09.1953	60.7	0.042	857	0.057
Гайана	26.09.1966	67.2	0.046	922	0.062
Гамбія	21.09.1967	22.9	0.016	479	0.032
Гана	20.09.1957	274.0	0.190	2990	0.200
Гватемала	27.12.1945	153.8	0.106	1788	0.120
Гвінея	28.09.1963	78.7	0.054	1037	0.069
Гвінея-Бісау	24.03.1977	10.5	0.007	355	0.024
Гондурас	27.12.1945	95.0	0.065	1200	0.080
Гренада	27.08.1975	8.5	0.006	335	0.022
Греція	27.12.1945	587.6	0.404	6126	0.410
Грузія	05.05.1992	111.0	0.080	1360	0.091
Данія	30.03.1946	1069.9	0.736	10949	0.734
Джібуті	29.12.1978	11.5	0.008	365	0.024
Домініка	12.12.1978	6.0	0.004	310	0.021
Домініканська Республіка	28.12.1945	158.8	0.109	1838	0.123
Еквадор	27.12.1945	219.2	0.151	2442	0.164
Екваторіальна Гвінея	22.12.1969	24.3	0.017	493	0.033
Еритрея	06.07.1994	11.5	0.008	365	0.024
Естонія	26.05.1992	46.5	0.032	715	0.048
Ефіопія	27.12.1945	98.3	0.068	1233	0.083

МІЖДЕРЖАВНІ ЕКОНОМІЧНІ ВІДНОСИНИ

1	2	3	4	5	6
Єгипет	27.12.1945	678.4	0.467	7034	0.471
Ємен	22.05.1970	176.5	0.121	2015	0.135
Заїр	28.09.1963	291.0	0.200	0	0.000
Замбія	23.09.1965	363.5	0.250	3885	0.260
Західне Самоа	28.12.1971	8.5	0.006	335	0.022
Зімбабве	29.09.1980	261.3	0.180	2863	0.192
Ізраїль	12.07.1954	666.2	0.458	6912	0.463
Індія	27.12.1945	3055.5	2.103	30805	2.064
Індонезія	21.02.1967	1497.6	1.030	15226	1.020
Ірак	27.12.1945	504.0	0.347	5290	0.354
Іран (Ісламська Республіка)	28.12.1945	1078.5	0.742	11035	0.739
Ірландія	08.08.1957	525.0	0.361	5500	0.368
Ісландія	27.12.1945	85.3	0.059	1103	0.074
Іспанія	15.09.1958	1935.4	1.332	19604	1.313
Італія	27.03.1947	4590.7	3.159	46157	3.092
Йорданія	29.08.1952	121.7	0.084	1467	0.098
Кабо-Верде	20.11.1978	7.0	0.005	320	0.021
Казахстан	15.07.1992	247.5	0.170	2725	0.183
Камбоджа	31.12.1969	65.0	0.044	900	0.060
Камерун	10.07.1963	135.1	0.093	1601	0.107
Канада	27.12.1945	4320.3	2.973	43453	2.911
Катар	08.09.1972	190.5	0.131	2155	0.144
Кенія	03.02.1964	199.4	0.137	2244	0.150
Киргизстан	08.05.1992	64.5	0.044	895	0.060
Китай	27.12.1945	3385.2	2.329	34102	2.285
Кіпр	21.12.1961	100.0	0.069	1250	0.084
Кірибаті	03.06.1986	4.0	0.003	290	0.019
Колумбія	27.12.1945	561.3	0.386	5863	0.393
Коморські Острови	21.09.1976	6.5	0.004	315	0.021
Конго	10.07.1963	57.9	0.040	829	0.055
Корея (Республіка)	26.08.1955	799.6	0.550	8246	0.552
Коста-Рика	27.12.1945	119.0	0.082	1440	0.096
Кот-д'Івуар	11.03.1963	238.2	0.164	2632	0.176
Кувейт	13.09.1962	995.2	0.685	10202	0.683
Лаос	05.07.1961	39.1	0.027	641	0.043
Латвія	19.05.1992	91.5	0.063	1165	0.078
Лесото	25.07.1968	23.9	0.016	489	0.033
Литва	29.04.1992	103.5	0.071	1285	0.086
Ліберія	28.03.1962	71.3	0.049	963	0.065
Ліван	14.04.1947	146.0	0.100	1710	0.115
Лівія	17.09.1958	817.6	0.563	8426	0.565
Люксембург	27.12.1945	135.5	0.093	1605	0.108
Маврикій	23.09.1968	73.3	0.050	983	0.066
Мавританія	10.09.1963	47.5	0.033	725	0.049
Мадагаскар	25.09.1963	90.4	0.062	1154	0.077
Македонія	14.12.1992	49.6	0.034	746	0.050
Малаві	19.07.1965	50.9	0.035	759	0.051
Малайзія	07.03.1958	832.7	0.573	8577	0.575
Малі	27.09.1963	68.9	0.047	939	0.063
Мальдіви	13.06.1973	5.5	0.004	305	0.020
Мальта	11.09.1968	67.5	0.046	925	0.062
Марокко	25.04.1958	427.7	0.294	4527	0.303
Маршаллові Острови	21.05.1992	2.5	0.002	275	0.018
Мексика	31.12.1945	1753.3	1.207	17783	1.191
Мозамбік	24.09.1984	84.0	0.058	1090	0.073
Молдова	12.08.1992	90.0	0.062	1150	0.077
Монголія	14.02.1991	37.1	0.026	621	0.045
М'янма	03.01.1952	184.9	0.127	2099	0.141
Намібія	25.09.1990	99.6	0.069	1246	0.083
Непал	06.09.1961	52.0	0.036	770	0.052
Нігер	24.04.1963	48.3	0.033	733	0.049
Нігерія	30.03.1961	1281.6	0.882	13066	0.875
Нідерланди	27.12.1945	3444.2	2.370	34692	2.324
Нікарагуа	14.03.1946	96.1	0.066	1211	0.081
Німеччина	14.08.1952	8241.5	5.671	82665	5.538
Нова Зеландія	31.08.1961	650.1	0.447	6751	0.452
Норвегія	27.12.1945	1104.6	0.760	11296	0.757
Об'єднані Арабські Емірати	22.09.1972	392.1	0.270	4171	0.279
Оман	23.12.1971	119.4	0.082	1444	0.097

МІЖДЕРЖАВНІ ЕКОНОМІЧНІ ВІДНОСИНИ

1	2	3	4	5	6
Пакистан	11.07.1950	758.2	0.522	7832	0.525
Панама	14.03.1946	149.6	0.103	1746	0.117
Папуа-Нова Гвінея	09.10.1975	95.3	0.066	1203	0.081
Парагвай	27.12.1945	72.1	0.050	971	0.065
Перу	31.12.1945	466.1	0.321	4911	0.329
Південно-Африканська Республіка	27.12.1945	1365.4	0.940	13904	0.932
Польща	12.06.1986	988.5	0.680	10135	0.679
Португалія	29.03.1961	557.6	0.384	5826	0.390
Росія	01.06.1992	4313.1	2.968	43381	2.906
Руанда	30.09.1963	59.5	0.041	845	0.057
Румунія	15.12.1972	754.1	0.519	7791	0.522
Сальвадор	14.03.1946	125.6	0.086	1506	0.101
Сан-Марино	23.09.1992	10.0	0.007	350	0.023
Сан-Томе і Принсіпі	30.09.1977	5.5	0.004	305	0.020
Саудівська Аравія	26.08.1957	5130.6	3.531	51556	3.454
Свазіленд	22.09.1969	36.5	0.025	615	0.041
Сейшельські Острови	30.06.1977	6.0	0.004	310	0.021
Сенегал	31.08.1962	118.9	0.082	1439	0.096
Сент-Вінсент і Гренадини	28.12.1979	6.0	0.004	310	0.021
Сент-Кітс і Невіс	15.08.1984	6.5	0.004	315	0.021
Сент-Люсія	15.11.1979	11.0	0.008	360	0.024
Сирійська Арабська Республіка	10.04.1947	209.9	0.144	2349	0.157
Сінгапур	03.08.1966	357.6	0.246	3826	0.256
Словаччина	01.01.1993	257.4	0.177	2824	0.189
Словенія	14.12.1992	150.5	0.104	1755	0.118
Соломонові Острови	22.09.1978	7.5	0.005	325	0.022
Сомалі	31.08.1962	44.2	0.030	692	—
Сполучені Штати Америки	27.12.1945	26526.8	18.254	265518	17.788
Судан	05.09.1957	169.7	0.117	0	0.000
Суринам	27.04.1978	67.6	0.047	926	0.062
Сьєрра-Леоне	10.09.1962	77.2	0.053	1022	0.068
Таджикистан	27.04.1993	60.0	0.041	850	0.057
Таїланд	03.05.1949	573.9	0.395	5989	0.401
Танзанія	10.09.1962	146.9	0.101	1719	0.115
Того	01.08.1962	54.3	0.037	793	0.053
Тонга	13.09.1985	5.0	0.003	300	0.020
Тринідад і Тобаго	16.09.1963	246.8	0.170	2718	0.182
Туніс	14.04.1958	206.0	0.142	2310	0.155
Туреччина	11.03.1947	642.0	0.442	6670	0.447
Туркменистан	22.09.1992	48.0	0.033	730	0.049
Уганда	27.09.1963	133.9	0.092	1589	0.106
Угорщина	06.05.1982	754.8	0.519	7798	0.522
Узбекистан	21.09.1992	199.5	0.137	2245	0.150
Україна	03.09.1992	997.3	0.686	10223	0.685
Уругвай	27.12.1945	225.3	0.155	2503	0.168
Федеративні Штати Мікронезії	24.06.1993	3.5	0.002	285	0.019
Фіджі	28.05.1971	51.1	0.035	761	0.051
Філіппіни	27.12.1945	633.4	0.436	6584	0.441
Фінляндія	14.01.1948	861.8	0.593	8868	0.594
Франція	27.12.1945	7414.6	5.102	74396	4.984
Хорватія	14.12.1992	261.6	0.180	2866	0.192
Центральноафриканська Республіка	10.07.1963	41.2	0.028	662	0.044
Чад	10.07.1963	41.3	0.028	663	0.044
Чехія	01.01.1993	589.6	0.406	6146	0.412
Чилі	31.12.1945	621.7	0.428	6467	0.433
Швейцарія	29.05.1992	2470.4	1.700	24954	1.672
Швеція	31.08.1951	1614.0	1.111	16390	1.098
Шрі-Ланка	29.08.1950	303.6	0.209	3286	0.220
Ямайка	21.02.1963	200.9	0.138	2259	0.151
Японія	29.08.1952	8241.5	5.671	82665	5.538
Усього		145318.800	100.000*	1492639**	100.000*

* Сумарний показник може не збігатися з підсумком у зв'язку з округленням даних по країнах.

** До підсумку не ввійшли голоси Сомалі, яка не брала участі у голосуванні під час виборів виконавчих директорів у 1996 р.; Судан та Заїр були тимчасово позбавлені права голосу відповідно до Статті XXVI, Розділу 2 (в) Статуту МВФ.

Джерело: International Monetary Fund, Annual Report 1997, pp. 215–218, 241–244. International Financial Statistics IMF, January 1998, pp. 74–747.

Підготував Олексій Єременко, завідувач відділу проблем валютного регулювання та валютного контролю НДФІ при Міністерстві фінансів України.

ГРОШОВІ РЕСУРСИ

Ресурсне забезпечення банку: розробка моделі

Грошові ресурси — фінансова основа всіх видів активних операцій, продажу продуктів, послуг, що надаються або проводяться комерційними банками. Це сукупність коштів, які є власністю банку або тимчасово перебувають у його розпорядженні і протягом певного часу використовуються на власний розсуд.

Саме наявність або відсутність права власності на деякі складові банківських ресурсів є підставою для їх структурного розмежування на власні і чужі, тобто такі, що не належать банку, але на відповідних умовах можуть бути задіяні в кредитно-інвестиційних операціях.

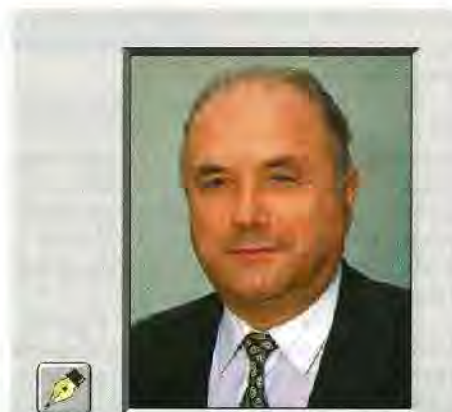
Ресурси кожного комерційного банку мають конкретну структуру, тобто співвідношення між власними та залученими й запозиченими коштами. Ця структура складається насамперед під впливом конкретних умов: універсалізації чи спеціалізації банку, його кредитної тактики і стратегії, позицій на грошово-кредитному ринку, обсягу продуктів і послуг, які пропонуються клієнтам, тощо. Наприклад, на 01.01.1998 р. частка вкладів громадян (одного з найважливіших елементів не-власних ресурсів банку) в залучених коштах становила: у банках "Металург" — 41.43%, Західкомбанку — 33.53%, "Аркада" — 66.43%, "Прикарпаття" — 43.06%, "Поділля" — 50.82%. Однак на цю ж дату зазначений показник у банку "Аваль" становив 2.26%, Українському кредитному банку — 3.50%, у банку "Надра" — 5.27%, Укрінбанку — 9.79%.

Очевидно, під впливом змін у регулюванні банківської діяльності, зрушень у макро- й мікроекономічній динаміці, ситуації на грошово-кредитному ринку, структурних коливань у доходах юридичних та фізичних осіб тощо можливі форми формування ресурсної бази комерційного банку не залишаються стабільними. Враховуючи це, актуальним є моделювання кожним комерційним банком шляхів і джерел ресурсного забезпечення його діяльності.

КОНЦЕПЦІЯ РЕСУРСНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ КОМЕРЦІЙНОГО БАНКУ

Розробляючи модель ресурсного забезпечення діяльності комерційного банку, важливо застосувати відповідну концептуальну основу, головним принципом якої має стати оптимізація структури пасивів, оскільки саме вони і є першоджерелом ресурсів. Цього можна досягнути, узгодивши структуру пасивів та активів банку.

На практиці функції управління пасивами й активами безпосередньо пов'язані між собою. Однак вони по-різному впливають на прибутковість (рентабельність) комерційного банку. Якщо управління пасивами спрямоване на залучення й запозичення найдешевших (у даних умовах) не-власних ресурсів банку і тим сприяє зниженню валових витрат на проведення банківських операцій (тобто підвищенню прибутковості), то управління активами передбачає вибір варіантів (якщо це можливо) такого розміщення ресурсів, яке б забезпечувало найвищий валовий дохід. Визначення обсягів, строків, ціни мобілізованих засобів зачіпає весь спектр відносин у сфері управління активними операціями. Очевидно, при цьому структура джерел фінансування діяльності банку має бути адекватною структурі його активів. Інакше кажучи, певні види зобов'язань (пасиви) за розмірами та строками залучення і запозичення повинні відповідати певним

Олександр Заруба,

доктор економічних наук, професор кафедри фінансів, грошового обігу та кредиту Київського національного університету імені Тараса Шевченка.

елементам активів (також за обсягами й строками). Вирішення даного питання є досить важливим, оскільки від цього значною мірою залежить фінансова стійкість банку.

Зокрема, якщо береться міжбанківський кредит (один із найдорожчих ресурсів для банку) на короткий строк, то він повинен мати цільовий характер, спрямовуватися лише під уже визначену (насамперед щодо строків, періоду погашення, процентної ставки, умов нарахування процентів) програму кредитування чи інвестицій. Якщо ж міжбанківські кредити використовуються для поповнення ресурсів за рахунок кореспондентських рахунків, аби виконати зобов'язання перед клієнтами, то подібне їх застосування не можна вважати виправданим, бо в такому разі збільшуються витрати банку, що не може негативно не вплинути на його фінансовий стан.

Коли короткострокові засоби клієнтів надходять на кореспондентський рахунок, доцільно кредитувати ті кредитно-інвестиційні програми, які можуть забезпечити повернення коштів у оптимальні строки. Деякі вітчизняні банки збільшували свій прибуток у 1997 р. якраз шляхом надання короткострокових і низькоризикових міжбанківських кредитів. Однак цей спосіб підвищення доходності можна вважати обґрунтованим лише за умови стабільної тенденції до зростання залишків коштів на розрахункових та інших рахунках клієнтів банку. Зазначене підтверджує взаємозв'язок між узгодженням принципів дотримання ліквідності банку і максимізацією його доходності.

Щоб забезпечити збалансування структури джерел фінансування, на наш погляд, їх доцільно формувати залежно

Ключовим принципом створення моделі ресурсного забезпечення діяльності комерційного банку має бути оптимізація структури пасивів

від кон'юнктури ринку, об'єктів кредитування, прибутковості активів та їх оборотності.

Інший напрямок оптимізації структури пасивів балансу банку пов'язаний з якісним удосконаленням уже існуючих видів і пошуком можливих варіантів модифікації продуктів і послуг не лише для задоволення потреб наявних клієнтів, а й для освоєння нових сегментів ринку банківського обслуговування.

Практичне значення має спрямованість менеджменту на підтримання структури пасивів, за якої забезпечується таке співвідношення власного, залученого та запозиченого капіталів, яке дає змогу збільшувати прибуток банку і підвищувати його фінансову стійкість. Мобілізація на грошово-кредитному ринку залучених і запозичених ресурсів у контексті фінансових результатів діяльності банку вигідна й раціональна лише тоді, коли ціна цих коштів у вигляді процентної ставки менша від точної норми прибутку. Ігнорування цього важливого правила здебільшого зумовлює збільшення затрат на покриття боргів за рахунок власного капіталу, погіршує фінансові результати діяльності банку, що врешті може призвести до банкрутства.

Звернемо увагу на деякі обставини. З одного боку, управління активами обмежено вимогами щодо ліквідності і кредитного ризику, з другого — ціновою конкуренцією з боку інших банків, що сковає свободу банку у виборі ціни кредиту. В свою чергу, управління зобов'язаннями ускладнене обмеженням вибором і розміром боргових інструментів (позики і т.п.), які банк може

Важливе завдання комерційного банку — підтримання балансу між потребами в ресурсах і реальними можливостями їх придбання на прийнятних умовах

успішно розмістити серед своїх вкладників та інших кредиторів у будь-який час, тобто обмежено доступність коштів, необхідних для видачі кредиту. Таке ускладнення зумовлене і ціновою конкуренцією з боку інших банків та небанківських фінансово-кредитних інститутів, які теж зацікавлені у наявних коштах.

Важливе завдання комерційного банку — підтримання постійного балансу між потребами в ресурсах і можливостями їх придбання на умовах, що забезпечують фінансову стійкість і задоволен-

ня інтересів партнерів та клієнтів. При цьому необхідним принципом є дотримання банком вимоги достатності ресурсів: обсяг мобілізованих на грошово-кредитному ринку засобів повинен бути не меншим, але й не більшим, ніж це потрібно для розміщення коштів у найприбутковіших операціях. Тому для кожного комерційного банку, на наш погляд, актуальною є розробка програми регулювання і розміщення ресурсів, визначення сфери найдохідніших вкладень коштів у кредитні й інвестиційні проекти на певний період, аналіз виконання програм. При оцінці банківських операцій доцільно застосовувати комплексний підхід, що враховує всю сукупність питань, які пов'язані з конкретною угодою і водночас відображають загальний стан ресурсного забезпечення банку.

У зв'язку із цим важливого значення набуває вирішення ще однієї банківської проблеми — достатності капіталу.

ДОСТАТНІСТЬ КАПІТАЛУ

Оцінка достатності капіталу передбачає розрахунок суми фактично наявного капіталу і визначення обсягу капіталу, мінімально необхідного для адекватного покриття ризиків, узятих на себе банком. При цьому рівень необхідного покриття визначається регулятивними нормами, порівнянням фактичного й необхідного обсягу капіталу, в результаті чого складається висновок про його достатність чи дефіцит.

Згідно з Інструкцією "Про порядок регулювання та аналіз діяльності комерційних банків" встановлено норматив достатності капіталу (Н4). Його суть полягає у співвідношенні капіталу і загальних активів банку, зменшених на суму створених відповідних резервів. Зазначений норматив визначає достатність капіталу на підставі загальних показників діяльності незалежно від розміру різноманітних ризиків, його нормативне значення повинно перевищувати 4%.

Як правило, визначаючи достатність капіталу, беруть до уваги найважливіший (хоча це не єдиний) ризик у банківській діяльності — кредитний. Удосконалення методу розрахунку достатності капіталу полягає, на наш погляд, у переході до агрегування всіх ризиків (кредитного, процентного, валютного, ринкового). Такий підхід дає змогу точніше оцінювати достатність капіталу і відповідно ступінь покриття ризиків, які бере на себе банк.

Тож пропонується схема побудови моделі ресурсного забезпечення комерційного банку, що містить три бло-

ки, які відповідають найважливішим елементам, операціям та умовам формування джерел банківських ресурсів.

МОДЕЛЬ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ РЕСУРСАМИ ДІЯЛЬНОСТІ КОМЕРЦІЙНОГО БАНКУ

Три блоки, які необхідно вводити у модель ресурсного забезпечення діяльності комерційного банку, — це ресурсне регулювання, ресурсне формування, оптимізація ресурсної бази.

Ресурсне регулювання стосується внутрішніх і зовнішніх факторів, які зумовлюють найістотніший вплив на формування системи ресурсного забезпечення комерційного банку.

До внутрішніх факторів належать:

- тактика й стратегія банку на грошово-кредитному ринку (спеціалізація чи універсалізація, вид кредитної політики,

Запропонована у статті модель ресурсного забезпечення діяльності комерційного банку складається із трьох основних блоків: ресурсного регулювання, ресурсного формування, оптимізації ресурсної бази

оптимізація депозитної політики, спрямованість на пропозицію переважно нових чи традиційних банківських продуктів і послуг);

- оцінка і рівень забезпечення ризиків власним капіталом;
- тенденції фінансової результативності.

Серед зовнішніх факторів:

- регулювання діяльності комерційних банків із боку НБУ шляхом встановлення обов'язкових економічних нормативів;
- державне регулювання грошово-кредитного ринку (встановлення облікової ставки, норми обов'язкових резервів, обсягу випуску внутрішніх державних запозичень та їх дохідності, грошової смісії тощо);
- правове і нормативне середовище (податкове, валютне, антимонопольне законодавство);
- стан макро- та мікроекономічної динаміки;
- кон'юнктура і тенденції зміни національного та міжнародного фінансових ринків;
- рівень конкуренції на грошово-кредитному ринку.

Ресурсне формування відображає шля-

хи формування обсягу ресурсної бази, достатньої для забезпечення ефективної банківської діяльності. Цей блок моделі складається з таких елементів:

- управління власним капіталом (сумою основного та додаткового капіталу за мінусом відрахувань);
- нарощування акціонерного капіталу, реалізація ефективної дивідендної політики;
- створення і зміцнення бази залучення та запозичення ресурсів;
- удосконалення механізму мобілізації ресурсів клієнтів шляхом освоєння нових видів операцій, банківських технологій і ринків для зростання ресурсної бази;
- забезпечення прибутковості кредитно-інвестиційних операцій.

Третій блок — **оптимізація ресурсної бази**. Її суть полягає у раціоналізації залучення й запозичення ресурсів та їх розміщення у найприбутковіших варіантах. Складовими цього блоку є:

- підтримання найраціональнішого співвідношення між власним і залученим та запозиченим капіталом;
- забезпечення оптимальної структури залучених і запозичених коштів та їх відповідності за обсягами, строками й умовами мобілізації структури активів;
- реалізація ефективного податкового менеджменту;
- узгодження оцінки кредитних ризиків та оптимального (необхідного і достатнього) розміру резерву для покриття збитків за кредитами;

- аналіз дохідності кредитно-інвестиційних операцій та банківських продуктів (послуг), оцінка рентабельності всієї діяльності банку у площині виявлення резервів скорочення витрат і збільшення прибутку.

Запропоновані підходи до розробки моделі ресурсного забезпечення мають цільову спрямованість: комплексне охоплення всіх елементів, які формують або можуть впливати на побудову й використання ресурсної бази комерційного банку.

Практична цінність запропонованої моделі полягає у можливості розробки на її базі конкретних схем (варіантів) діяльності комерційного банку у відповідних макро- й мікроекономічних умовах. Механізм дії моделі полягає ось у чому. Кожну нову схему (варіант), яка застосовується з метою поповнення й оптимізації ресурсної бази, необхідно перевірити і проаналізувати на базі моделі ресурсного забезпечення діяльності банку. Зміст кожної нової схеми (варіанта) повинен вкладатися в рамки всіх трьох блоків моделі та відповідати окремим її складовим.

ОФІЦІЙНА ІНФОРМАЦІЯ

Інформація щодо середньої процентної ставки за кредитами Національного банку України, наданими комерційним банкам у 1998 р.

відсотки

Показники	1998 р.	У тому числі за червень
Середня процентна ставка за кредитами Національного банку України, всього	45.0	52.7
У тому числі за:		
— аукціонними кредитами	—	—
— ломбардними кредитами	49.7	56.0
— операціями РЕПО	44.0	51.1
— іншими інструментами	35.0	—

Інформація щодо механізмів та обсягів рефінансування Національним банком України комерційних банків у 1998 р.

відсотки

Показники	1998 р.	У тому числі за червень
Випущено в обіг платіжних засобів для рефінансування комерційних банків, усього	100	100
У тому числі через:		
— кредитні аукціони	—	—
— ломбардне кредитування	29.4	32.7
— операції РЕПО	63.4	67.3
— інші механізми	7.2	—

Процентні ставки комерційних банків за кредитами та депозитами у національній валюті*

відсотки річних

	Червень 1998 р.
На міжбанківському ринку:	
за кредитами, наданими іншим банкам	27.1
за кредитами, отриманими від інших банків	26.8
за депозитами, розміщеними в інших банках	29.1
за депозитами, залученими від інших банків	22.8
На небанківському ринку:	
за кредитами	47.9
за депозитами	21.5

* За шоденною звітністю банків.

Матеріали підготовлено емісійно-кредитним департаментом Національного банку України.

ПРОЦЕНТНА ПОЛІТИКА

Облікова ставка і ціна кредитних ресурсів

Значна амплітуда коливань рівня облікової ставки (див. графік) спонукає уважніше розглянути методологію та основні чинники її формування.

Але спочатку визначимось із термінологією.

Ставка рефінансування — процентне вираження ціни кредитних ресурсів, які розміщує центральний банк серед комерційних банків.

Облікова ставка (у класичному розумінні цього терміна) — процентна ставка, за якою обліковуються векселі.

Ломбардна ставка — ставка, за якою центральний банк надає кредити комерційним банкам під забезпечення високоліквідних активів (державних цінних паперів).

В Україні останнім часом найчастіше використовуються два терміни — облікова й ломбардна ставки. Ломбардна, як правило, на 2–5 % вища від облікової (за станом на 01.07.1998 р. — відповідно 56 і 51%) і цілком відповідає своєму функціональному призначенню.

Що ж до терміна "облікова ставка", то в умовах, коли вексельний обіг перебуває в зародковому стані, а центральний банк практично відмовився від кредитних аукціонів і навіть залучає кредитні ресурси комерційних банків на строкові депозитні вклади, ця категорія дещо втратила своє практичне значен-

ня для банківського сектора економіки.

Кілька років тому комерційні банки були зобов'язані змінювати ставки за діючими кредитними і депозитними угодами синхронно зі зміною облікової ставки. Нині таке жорстке регулювання кредитно-грошового ринку стало анахронізмом. Сьогодні ніхто не забороняє комерційним банкам (якщо, звичайно, знайдуться охочі контрагенти) залучати депозити під 5% річних, а видавати кредити під 200%, не змінюючи умов діючих угод у зв'язку зі зміною облікової ставки.

Отже, нині облікова ставка НБУ має для комерційних банків не директивний, а швидше індикативний та рекомендаційний характер. Серед суттєвих наслідків впливу облікової ставки на діяльність банківського сектора слід виділити такі:

- ♦ облікова ставка жорстко регламентує ставку відсотка за кредитними і депозитними угодами інсайдерів (споріднених осіб);

- ♦ комерційні банки, що обслуговують державний бюджет, сплачують 50% від облікової ставки за середньоденні залишки коштів на відповідних бюджетних рахунках;

- ♦ облікова ставка є базою для обчислення сум деяких штрафних санкцій (наприклад, штрафу за недотримання

комерційними банками нормативу обов'язкових резервів);

- ♦ облікова ставка є традиційним і більш-менш сталим орієнтиром для комерційних банків, які кредитують стратегічно важливі для держави програми (сільське господарство, вугільну галузь тощо).

Методика визначення облікової ставки НБУ базується на п'яти основних принципах¹.

1. Забезпечення позитивного реально-го рівня ставки відносно інфляції.

2. Встановлення у межах коридору ринкових процентних ставок комерційних банків за кредитами та депозитами.

3. Наближення до рівня міжбанківських процентних ставок у стабільній ситуації на грошово-кредитному ринку.

4. Урахування інших факторів (обмінний курс, ліквідність банківських установ, попит на кредит у кінцевих споживачів тощо).

5. Відповідність поточній політиці НБУ щодо регулювання грошово-кредитного ринку.

До основних факторів, які впливають на рівень облікової ставки, належать такі:

- ♦ значний розмір дефіциту консолідованого державного бюджету, що покривається за рахунок зовнішніх і внутрішніх позик;

- ♦ відповідне зростання ставок за ОВДП (адже для комерційного банку значно зручніше й надійніше кредитувати Міністерство фінансів під 68,3% річних на 68 днів (аукціон від 11.06.1998 р.), ніж шукати надійного позичальника, формувати обов'язкові страхові резерви, нагадувати позичальнику про необхідність своєчасної сплати відсотків, оскільки згідно із чинним законодавством банк не має права безакцептного списання коштів із розрахункового рахунку позичальника на покриття заборгованості за кредитом або відсотками);

- ♦ кількість грошей в обігу (якщо до 1995 року для покриття дефіциту бюджету держава використовувала переважно проінфляційні шляхи, провокуючи знецінення національної грошової одиниці та зростання цін за рахунок механічного збільшення кількості грошей в обігу, то починаючи з другої половини 1995 року її політика спрямована на зменшення бюджетного дефіциту переважно позаемісійним шляхом. Загальна кількість грошей в обігу в цей період зростає порівняно повільно. Так, якщо за 1995 рік кількість грошей в обігу зросла в 3,3 раза, то за 1996 рік — на 54%, а за 7 місяців 1997 року — лише на 37% (див. таблицю);

- ♦ курс національної грошової одиниці (у разі його зниження підвищується попит на іноземну валюту, що спричиняється до дефіциту безготівкових грошей і зростання міжбанківських процентних ставок);

- ♦ зовнішні чинники.

Серед найпоширеніших зовнішніх факторів, які впливають на рівень

¹ Михайличенко С. Облікова ставка НБУ: рівень, динаміка, принципи визначення // Вісник НБУ, 1997 — № 3. — С. 19.

Кількість готівкових грошей в обігу*		
На кінець періоду	Готівкові гроші в обігу, млн. грн.	Збільшення порівняно з попереднім періодом
1992	5	—
1993	128	У 25.6 раза
1994	793	У 6.2 раза
1995	2623	У 3.3 раза
1996	4041	На 54 %
Січень 1997	4087	
Лютий 1997	4143	
Березень 1997	4306	На 37 %
Квітень 1997	4763	за 7 місяців
Травень 1997	4847	
Червень 1997	5102	
Липень 1997	5549	

* За даними Тасіс. Джерело: Ukrainian Economic Trends. — Kyiv: Ukrainian — European Policy & Legal Advice Centre, 1997. P.20.

облікової ставки, — коливання попиту нерезидентів на державні боргові зобов'язання, надходження або відплив із ринку іноземного спекулятивного капіталу. Хрестоматійним прикладом негативного впливу зовнішніх чинників на облікову ставку можна вважати підвищення Центробанком Росії її рівня з 50 до 150% у "чорну середу" 27.05.1998 р. Цього дня відбувся черговий аукціон із розміщення державних казначейських зобов'язань, результатом якого стало підвищення рівня їх доходності майже удвічі (до 80% річних).²

Безперечно, завдяки адміністративному підвищенню облікової ставки в короткостроковому часовому інтервалі можна мінімізувати негативні наслідки фінансової кризи, підвищити ціну національної грошової одиниці для комерційних банків, а отже, послабити спекулятивний тиск на неї. Проте високий рівень облікової ставки в довгостроковому часовому інтервалі зумовлює значне подорожчання кредиту для кінцевих його споживачів, що вкрай негативно впливає на ділову активність, обсяги виробництва, на стан економіки в цілому.

Таким чином, за різних макроекономічних умов держава в особі центрального банку може провадити (залежно від обраних цілей) або політику кредитної рестрикції (подорожчання кредиту за рахунок обмеження кредитної емісії), або політику поступового зниження облікової ставки заради поживлення процесу кредитування виробництва.

Слід зауважити, що грошово-кредитний ринок — це специфічний вид ринку, на якому купуються чи продаються кредитні ресурси. Тому незважаючи на значну роль держави у процесі формування ціни кредиту головними ціноутво-

рюючими чинниками на цьому ринку все ж є попит і пропозиція грошей.

Процес ціноутворення будь-якого товару некоректно розглядати безвідносно до ринку, в межах якого формується ціна. Фахівці розрізняють чотири види ринків:

- ◆ чиста (вільна) конкуренція;
- ◆ чиста монополія;
- ◆ монополістична конкуренція;
- ◆ олігополія (олігополістична конкуренція).

У деяких наукових працях замість терміна "вид" вживається поняття "модель",³ однак практично всі вітчизняні фахівці рекомендують саме наведену вище класифікацію ринків.

Для ринку чистої конкуренції характерна велика кількість економічних суб'єктів, які діють незалежно один від одного. Конкуруючі суб'єкти виробляють стандартизовану або однорідну продукцію, тому для покупців не так важливо, у кого саме її купувати за даною ціною. Оскільки кількість суб'єктів значна, кожен із них як продавець практично не може вплинути на ціну товару шляхом збільшення чи зменшення своєї пропозиції цього товару. Отже, для ринку чистої конкуренції характерні ціни, рівень яких не залежить від бажань окремих продавців чи покупців.

За станом на 09.06.1998 р. електронний довідник комерційних банків (включаючи обласні дирекції, відділення, філії), що мають власний код із восьми цифр (МФО) і є суб'єктами системи електронних платежів, налічував 2420 одиниць, не враховуючи виносні робочі місця, філії, відділення, які працюють лише з готівкою (наприклад, ощадні каси, як правило, не мають потреби у власному коррахунку і

не є суб'єктами системи електронних платежів). Така кількість банків в Україні обумовлює високий ступінь конкуренції у цій сфері, зокрема цінової. Часто-густо банки залучають клієнтуру за допомогою нижчих, ніж у конкурентів, тарифів на розрахунково-касове обслуговування, пропонують дешевший кредит або зручніші умови його надання (кредитна лінія в межах певного ліміту), пропонують вищу ставку за депозитами. Тому ціна на банківський кредит і банківські послуги формується переважно під впливом попиту на вільні грошові ресурси (або послуги) та відповідної пропозиції грошей (або специфічних послуг). Отже, на мою думку, є підстави характеризувати грошово-кредитний ринок в Україні як ринок вільної конкуренції.

Слід наголосити: стан рівноваги на такому ринку може порушуватися. При скороченні обсягу залучених коштів (а відповідно й обсягу активних операцій) із певних причин (наприклад, унаслідок переходу на обслуговування до іншого банку кількох підприємств із великими залишками на розрахункових рахунках) паралельно зі зменшенням витрат на залучені кошти зменшаться і доходи від активних операцій. Водночас, залишаться без змін витрати на утримання апарату, плата за оренду тощо (так звані постійні витрати). Відтак їх питома вага у валових витратах зростає, і банк або зазнає збитків, або буде змушений звільняти своїх працівників чи збільшувати тарифи на послуги і підвищувати ставку відсотка за кредитами. Всі ці шляхи вкрай небезпечні як для банку, так і для його клієнтів, працівників, суспільства в цілому.

Тимчасове порушення рівноваги у банківській сфері інколи призводить до ліквідації окремих установ, які проводили власну кредитну політику недостатньо диверсифіковано.

Ліквідація, як правило, супроводжується частковою або повною втратою грошових коштів підприємств-клієнтів, звільненням працівників як банку, так і підприємств, що загострює економічне й соціальне становище в країні.

На мою думку, одне з головних завдань держави у процесі регулювання грошово-кредитного ринку полягає в досягненні його рівноваги в максимально тривалому часовому інтервалі. Облікова ставка залишається одним із основних інструментів такого регулювання. □

Дмитро Гладких,

заступник начальника відділу економічного аналізу П'ятої київської філії АППБ "Аваль", постійний позаштатний оглядач кредитного ринку "Вісника НБУ".

² Кузнецова В. Атака на рубль отбита // Известия. — 1998. — 29 травня.

³ Основи економічної теорії. Під ред. акад. А.А. Чухна. — К.: Київський університет ім. Тараса Шевченка, 1994. — ч.2, С.117.

Ганна Попова,
головний економіст управління
координації з питань банківсько-
го нагляду НБУ.

Ольга Швидка,
головний економіст управління
координації з питань банківсько-
го нагляду НБУ.

МЕТОДИКА

Деякі методичні питання нагляду за проблемними банками

Проведення Національним банком України скоординованої, зваженої і послідовної політики банківського нагляду передбачає активізацію роботи з банками, які мають проблеми у своїй діяльності.

Ця робота включає в себе:

- розробку системи виявлення фінансових ускладнень, визначення критеріїв оцінки діяльності банків, за якими остання може бути класифікована як проблемна;

- встановлення конкретних причин виникнення і ступеня розвитку проблем у банків на підставі аналізу даних безвізного нагляду та інспектування;

- розробка політики регулювання, зокрема застосування конкретних заходів впливу.

До системи виявлення фінансових ускладнень у діяльності банків доцільно включати ознаки проблемності банків, які можна поділити на прямі та непрямі.

До прямих належать:

- порушення банками обов'язкових економічних нормативів та недотримання резервних вимог;

- різкі коливання залишків коштів на кореспондентських рахунках, особливо якщо мінімальні залишки наближаються до нуля;

- наявність несплачених документів клієнтів;

- встановлення фактів грубих порушень правил бухгалтерського обліку, зумисне надання недостовірної звітності, проведення ризикованої кредитної та процентної політики;

- збиткова діяльність;

- часті зміни складу керівництва;

- наявність аудиторського висновку, який передбачає певні обмеження у діяльності банку;

- негативна інформація міністерств і відомств, громадян, засобів масової інформації, скарги клієнтів на роботу банку.

До непрямих ознак проблемності банків належать:

- робота банків на високоризикованих і ненадійних ринках, які мають обмежені перспективи розвитку;

- незбалансованість строків залучення та розміщення коштів;

- висока питома вага міжбанківських кредитів у складі залучених банком ресурсів;

- агресивна реклама залучення коштів на умовах, вигідніших, ніж ринкові.

За цими ознаками банки доцільно розподіляти на такі групи:

- фінансово стабільні банки;

- банки, які мають перші ознаки проблемності;

- банки, які мають тимчасові ускладнення;

- банки з першими ознаками банкрутства;

- критичні (фінансово нестабільні) банки.

Проблемними вважаються банки, які мають перші ознаки проблемності, тимчасові ускладнення, перші ознаки банкрутства.

Перші ознаки проблемності банків такі:

- збиткова діяльність на одну звітну дату;

- недотримання нормативу достатності капіталу на звітну дату;

- порушення порядку формування обов'язкових резервів;

- співвідношення простроченої заборгованості за кредитами до обсягу кредитних вкладень становить 5 — 6%;
- різкі зміни у складі акціонерів або керівництва банку;

- наявність несплачених документів клієнтів на 4 дати і більше протягом місяця.

Ознаками тимчасових ускладнень є:

- збиткова діяльність протягом трьох місяців;

- недотримання нормативу достатності капіталу та інших нормативів протягом трьох місяців;

- зростання протягом трьох місяців питомої ваги простроченої заборгованості за кредитами в обсязі кредитних вкладень (від 6%);

- відсутність резерву для відшкодування можливих втрат за позиками;

- наявність несплачених документів клієнтів на 6 дат і більше протягом місяця.

Банк можна вважати фінансово-кредитною установою з першими ознаками банкрутства, якщо всі перелічені ознаки наявні впродовж тривалого часу — понад один рік.

Робота з проблемними банками потребує повної взаємодії центрального апарату НБУ з регіональними управліннями Національного банку України при визначенні банків проблемними та постійного вдосконалення системи виявлення фінансових ускладнень у

діяльності банків.

На підставі аналізу даних безвізного нагляду та інспектування визначаються конкретні причини виникнення та ступінь проблемності банку. За цими критеріями банки поділяють на такі групи:

1. Банки, керування якими незадовільне.

Проблеми з ліквідністю таких банків пов'язані з вкладенням коштів у нерентабельний розвиток власної інфраструктури, великі сумнівні проекти, які здійснюються без урахування ринкової кон'юнктури. До цієї групи належать також банки, які запропонували неринкові умови залучення депозитів (у першу чергу — населення) або, наприклад, вклали кошти в елітне житло.

2. Банки, що проводили примусово ризиковану політику.

Такі банки стали неліквідними у зв'язку з наданням кредитів, які поступово перейшли до категорії безнадійних, на підтримку соціально-економічного комплексу країни (регіону), наприклад, на енерго- та комунальне господарство.

3. Кримінальні банки.

Втрата ліквідності такими банками викликана неповерненнями позик інсайдерами, а також звичайними крадіжками.

Згідно з чинним законодавством Національний банк України несе відповідальність за стабільність банківської системи в цілому, а не за фінансовий стан кожного банку. Тому конкретні заходи регулювання доцільно застосовувати, враховуючи розмір, функціональну важливість банку та ступінь його фінансових ускладнень.

Усі банки за величиною та функціональною важливістю можна поділити на 3 групи:

1. *Великі (структуроутворюючі) банки*, які мають суттєве значення для грошово-кредитної системи. Таким банкам притаманна концентрація міжбанківських операцій, першість в обсягах кредитів, наданих господарству країни, залучення значного обсягу коштів населення.

2. *Середні банки* з диверсифікованим кредитно-депозитним портфелем, які за масштабами значно поступаються банкам першої групи.

3. *Малі банки*, які мають порівняно вузьку спеціалізацію і проводять операції в невеликих обсягах.

Так, щодо банків 1-ої групи наглядові органи в країнах з розвинутою ринковою економікою застосовують такі заходи стабілізаційного характеру:

— проведення банківським наглядом спільних нарад та консультацій з метою визначення шляхів подолання ускладнень;

— прийняття банком письмових зобов'язань щодо усунення недоліків (які не спонукають органи нагляду втручатися у режим банківської діяльності);

— письмова домовленість між банківським наглядом і банком, яка укладається з метою подолання серйозніших недоліків у діяльності фінансово-кредитної установи, коли необхідне термінове адекватне реагування, але ступінь розширення проблем це загрожує платоспроможності банку;

— письмове попередження банку з боку наглядових органів щодо виявлених недоліків і можливості застосування жорсткіших заходів впливу;

— надання окремими траншами (по мірі виконання фінансово-кредитною установою заходів, погоджених із наглядовими органами) стабілізаційної позики. Вона надається банкові, який має реальну можливість відновити платоспроможність;

— призначення тимчасової адміністрації для оцінки перспектив стабілізації діяльності банку або для вивчення питання про відкликання ліцензії.

З адміністративних форм регулювання банківський нагляд країн ЄС використовує ті, що не пов'язані з обмеженням можливостей банків самостійно подолати ускладнення, тобто не застосовує обмеження на проведення банківських операцій. Таке обмеження окремих напрямів діяльності великого банку з метою локалізації наслідків фінансових ускладнень можливе лише тоді, коли всі стабілізаційні заходи не дали очікуваного результату.

В той же час щодо середніх і малих банків увага наглядових органів акцентується на заходах адміністративного характеру. Серед них:

— штрафи (застосовуються, як правило, негайно);

— письмове розпорядження банківського нагляду про усунення недоліків і проведення заходів щодо фінансового оздоровлення;

— припис про заміну керівництва банку;

— припис про заборону здійснення окремих банківських операцій, а також — на відкриття філій;

— відкликання ліцензії на здійснення банківських операцій.

Своєчасне виявлення проблем банку досягається шляхом постійного співробітництва банківського нагляду з аудиторськими фірмами та останніх — із банками. Форми такої взаємодії у різних країнах різноманітні. Але законодавством майже всіх країн передбачено: якщо після повторної перевірки аудиторі виявляють подальше погіршення фінансового стану банку, фірма зобов'язана поінформувати про це наглядові органи.

У процесі застосування санкцій банківським наглядом країн ЄС послідовно виконується принцип неминучості покарання. Приводом для найжорсткіших заходів щодо банку є його навмисний обман наглядових органів, зокрема шляхом надання недостовірної звітності.

Отже, основними принципами застосування інструментарію регулювання діяльності банків із боку наглядових органів економічно розвинених європейських країн є жорсткість у разі порушення вимог чинного законодавства, сприяння стабілізації функціонально важливих банків, пріоритетність вирішення загальносистемних завдань.

□

В експозиційному залі музею НБУ "Скарби України"

ДОСЛІДЖЕННЯ

Новий інструментарій для розв'язання сучасних задач інформаційної технології

Майбутнє промислово розвинутих країн, до числа яких, безперечно, належить і Україна, значною мірою залежить від освоєння нових інформаційних технологій, насамперед, у фінансово-банківській системі. Нині відбувається інтенсивне насичення всіх галузей обчислювальною технікою. Але самої техніки для вирішення проблеми замало: крім "заліза", потрібні також "розумні" елементи, які мовою кібернетики називають програмним забезпеченням. Електронні технології — це, образно кажучи, своєрідний інструмент для озброєння роботи мозку, не менш важливий, ніж механізми, якими люди озброїли руки, щоб досягти більшої продуктивності фізичної праці. Властиво, оволодіти цим інструментом не просто — спочатку необхідно розв'язати цілий комплекс наукових, організаційно-технічних, фінансових, виробничих питань.

В опублікованій у "Віснику Національного банку України" (№ 12 за 1997 р.) статті "Інформаційна система НБУ на порозі істотних змін" керівники Сумського обласного управління НБУ Іван Сало та Андрій Бірюков підняли низку питань, пов'язаних із запровадженням інформаційних технологій, створенням корпоративної обчислювальної мережі та виведенням банківської системи України на якісно новий технологічний і технічний рівень.

Поставлена авторами публікації проблема — не з простих. Її вирішення вимагає чималих коштів, а головне — організаційних зусиль із боку тих, хто уповноважений приймати рішення. При цьому важливо зрозуміти сутність проблеми — усвідомити назрівання нових управлінських задач, практичну необхідність створення інструментарію для їх розв'язання, реально зважити наявні мож-

ливості. Саме цим питанням і присвячено пропонуване читачам дослідження.

Розвиток інформаційних технологій відбувається у двох напрямках — виконавчому та аналітичному. Виконавчі технології, пов'язані з виконанням та обліком банківських та інших операцій, розвиваються помітно інтенсивніше. Вони здебільшого здійснюють функцію виконання вже прийнятих рішень. Без цього різновиду інформаційних технологій нині не обходиться жодна управлінська структура — агітувати за неї, як то кажуть, не доводиться. Обшир і масштаби застосування обчислювальної техніки в аспекті виконавчих технологій обмежуються лише матеріальними можливостями. Стосовно цього напрямку сьогодні в основному розв'язано і наукові, і технічні, і виробничі завдання: ринок насичено обчислювальною технікою і необхідним для технологій виконання програмним матеріалом.

Щодо другого, менш використовуваного, але не менш важливого напрямку, то тут справи набагато гірші, аби не сказати — вкрай погані. Електронно-аналітична технологія високоефективної підготовки прийняття рішень суттєво відстала у

Арнольд Бабіцький,
завідуючий лабораторією моделювання економічних і виробничих процесів МП "Баналіт". Кандидат технічних наук.

своєму розвитку від технології виконання операцій. ЕОМ використовується здебільшого із суто технічною метою для передачі, сортування даних та подання їх у зручнішому вигляді. Аналітичні ж операції якщо й виконуються, то на примітивному емпіричному рівні. Застосовувані методи підготовки прийняття рішення загалом вже не відповідають рівню і масштабам управлінських задач.

Із розширенням масштабів виробництва, ускладненням господарських та фінансових відносин зростає й вага прийнятих рішень. Особливо велика вона у сфері фінансово-банківського управління. Тут на протилежну шальку терезів покладено фінансове благополуччя не лише банківської системи, а й цілої держави, всієї нації. Найважчі і найвідповідальніші рішення стосуються оцінки стану та перспектив економіки нашої та сусідніх країн, прогнозів щодо піднесення чи спаду виробництва, назрівання кризи або пошуку шляхів виходу з неї.

Для розв'язання цих актуальних завдань поки що бракує необхідного інструментарію. Той, яким нині користуються, — громіздкий і малоефективний. В арсеналі — лише емпіричні методи прогнозування з використанням великих масивів даних та експертні оцінки. І те, й інше ґрунтується швидше на інтуїції, ніж на достеменному знанні питання, не кажучи вже про математично точне розв'язання задач.

Факт раптовості криз узагалі й останньої, азійської фінансової кризи зокрема свідчить, що подібні провали поки що є практично непередбачуваними. Шкода і збитки, завдані ними, — прямо пропорційні недосконалості й неадекватності застосовуваних щодо них заходів протидії.

Завдяки розробленій автором цієї статті економіко-математичній теорії з кількісним визначенням законів економіки виробництва з'являється високоефективний інструментарій математично точного вирішення фінансово-економічних, макро- і мікроекономічних задач

Емпірика у більшості випадків безсила, а суто наукових законів у економіці і відповідно у фінансовій справі донедавна не було. Їх замінювали і замінують донині набором емпіричних залежностей із одного-двох десятків виявлених дослідним шляхом закономірностей. Йдеться про широкі відомі закони: вартості обміну товарів; зниження віддачі капіталу і граничної його прибутковості, закон Енгеля щодо розподілу доходу сім'ї; закон Парето стосовно розподілу доходів серед фізичних осіб; закон зростання економічних витрат та інші. Усі ці закони стосуються окремих закономірностей, на основі яких можуть бути вирішені лише часткові задачі.

Але коли вже виникають нові, самим життям поставлені питання, наука рано чи пізно знаходить відповідь. Розроблена автором цієї статті економіко-математична теорія з кількісним визначенням законів економіки виробництва¹, записаних у вигляді рівнянь утворення, перенесення і збереження вартості у самому процесі виробництва, дає змогу розв'язувати багато задач, розв'язок яких досі знайти не вдавалося. Понад те, з'яв-

Щоб почуватися сильнішими від конкурентів та не діяти на-вмання, банкам необхідно ак-тивно освоювати нові аналітичні технології

Під час цього експерименту на основі математично точного розв'язання задач змодельовано не тільки самі процеси відтворення (звичайно, лише в економічному розумінні) робочої сили, знарядь праці, а й можливі варіанти економічної політики держави. Це, по-перше, дало змогу за відомою політикою, яка проводилась у минулому, та її статистичними результатами перевірити достовірність розробленої моделі у зіставленні з економічними процесами, які відбуваються нині. По-друге, з'ясувалося, що можна не лише аналізувати і скеровувати сам хід розвитку реальних процесів (на основі багатьох десятків показників), а й знаходити розв'язання проблем, тобто пропонувати ті варіанти економічної і, відповідно, фінансової політики, які ведуть до бажаного результату найкоротшим шляхом і з найменшими затратами коштів та часу.

Сказане можна проілюструвати одним із результатів модельного експерименту, проведеного в 1996—1997 роках у процесі роботи над науковим проектом "Розробка організаційно-економічного механізму оптимального управління народним господарством України" за програмою Державного комітету з науки і технологій при Кабінеті Міністрів. Сенс експерименту полягав у тому, щоб за фактичним значенням вартості вироблених елементів, тобто за вартістю робочої сили, знаряддя і предмету праці в якійсь вихідній точці (в даному випадку — за їх вартістю в 1960 році, коли започатковано державну статистику України) і за заданим варіантом політики розподілу вироблених продуктів за допомогою ЕОМ математично точно визначити остаточний результат відтворення: величину валового продукту і його структуру, організаційний склад капіталу та його приріст (приріст чи зменшення виробничих і невиробничих фондів, обігових коштів), обсяг національного доходу, рівень прибутковості виробництва і таке інше. Зауважимо, що терміном "розподіл" у даному разі означено сам факт, а не методи розподілу — програмні, фінансові, кримінальні, стихійно-ринкові, фінансового, законодавчого впливу тощо.

У поданих на графіках 1а, 1б і 2а, 2б результатах двох модельних експериментів на ЕОМ вихідним роком узятो 1960, а заключним — 2015-й.

У першому на весь розрахунковий період (1960—2015 рр.) узято економічну політику, реально здійснювану в УРСР із 1960 по 1990 рік, тобто політику пріоритетності групи "А" і залишковості групи "Б". Слід зазначити, що така політика фактично проводилась і в подальшому.

У другому експерименті на час від 1960 до 1995 року взято той же варіант економічної політики, що й у першому, а на період із 1995 по 2015 рік — відкоригований у бік підвищення соціальної корисності виробництва, тобто з пріоритетом групи "Б" і підвищенням загального коефіцієнта корисної дії (ККД) економіки.

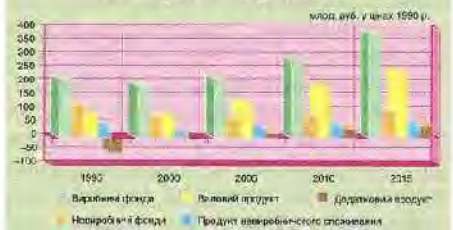
Графік 1а. Співвідношення виробництва і споживання за першим варіантом

В обох експериментах періоди передісторії розвитку (до 1995 р.) і входження в кризу були однаковими, а от результати виходу з кризи та економічного піднесення істотно відрізнялися. Як впливає з графіків 1а і 2а, збалансованість економіки визначається співвідношенням частки виробничого споживання ВВП і поточного значення ККД, або корисною потужністю виробництва, його спроможністю забезпечувати людей усім необхідним: їжею, одягом, житлом, лікарнями, школами, стадіонами, пасажирським транспортом тощо.

Із дев'яностих років ми стали виробляти менше, ніж споживаємо. Настав період "з'їдання" раніше накопиченого, або криза виробництва. Виникла, здавалося б, парадоксальна ситуація: населен-

Графік 1б. Динаміка відтворення за першим варіантом

Розроблено і практично здійснено модельний експеримент на ЕОМ, у ході якого проаналізовано можливі варіанти глобального відтворення в Україні робочої сили, знарядь праці тощо за 55 років — із 1960-го по 2015-й

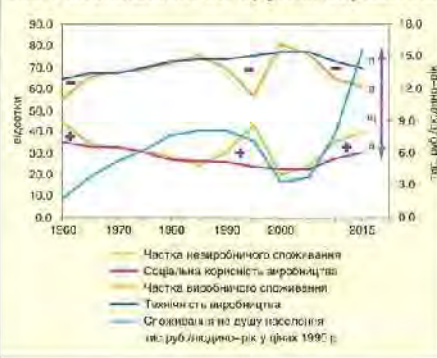
ляється можливість створити високоефективний інструментарій математично точного, комплексного вирішення фінансово-економічних, макро- і мікроекономічних задач. На цій, суто науковій основі й розвиватиметься **аналітична інформаційна технологія** усіх рівнів — від окремих банків, підприємств та їх об'єднань до центральних ланок систем управління, у тому числі й фінансово-банківської. У поєднанні з уже створеною та вдосконалюваною виконавчою технологією це дасть змогу вирішити проблему **аналітичної** підготовки прийняття рішення з важливих питань будь-якого масштабу.

Так, уже розроблено і практично здійснено модельний експеримент на ЕОМ, у ході якого проаналізовано можливі варіанти глобального відтворення в Україні за 55 років — із 1960-го по 2015-й.

Арнольд Бабицький. Модель економіки виробництва. — К.: Обществ. "Знання", 1989. — С. 48.

Графік 2а. Співвідношення виробництва і споживання за другим варіантом

ня надміру споживає (не в абсолютному, звісно, розумінні, а відносно економічних можливостей виробництва), саме ж виробництво недоотримує належної йому частки ВВП. У грошовому вираженні збільшення відносного при зменшенні абсолютного споживання внаслідок скорочення обсягів виробництва може відобразитися лише знеціненням грошей, тобто інфляцією, через яку ми пройшли. На графіках 1а і 2а області розбалансованості вказано знаками (-) і (+). У період кризи, як бачимо, утворюються своєрідні "горби".

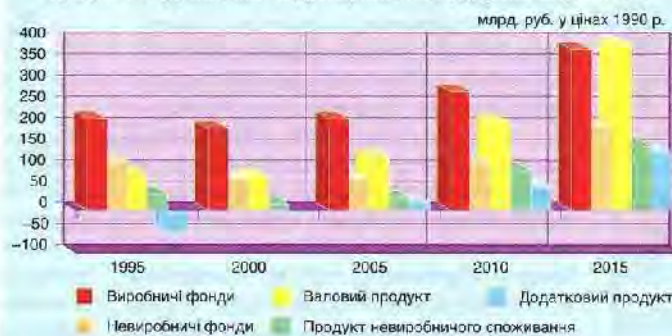
Простежуючи варіант продовження політики пріоритету групи "А" (див. графіки 1а, 1б) зауважимо, що вихід із кризи можливий, але виробництво зростатиме кволо, і споживання на душу населення до 2015 року не досягне рівня 1990-го. Це пояснюється малоприбутковістю надто "важкого" за структурою виробництва, до того ж, із низькою оплатою праці. "Хліб" і "масло" поглинатиме "паща" (на графіках 1а і 2а її позначено стрілками), утворена поточним значенням "великовагової" (затехнізованої) економіки (0.78) і значенням її соціальної корисності, тобто ККД (0.22).

Межі, до яких може розкритися "паща", знаходяться між нулем та одиницею (на графіку дано у відсотках). При перенасиченні технікою і нерациональній економічній структурі виробництва ККД економіки знижується, рухаючись до нуля. Відповідно "паща" розкривається майже до одиниці, або ж на 100%, і все, що виробляється, поглинається власне виробництвом. "Великовагова" економіка це може розвиватися динамічно, оскільки додатковий продукт за такої структури виробництва невеликий і, крім того, воно має тенденцію до кризи. А при недостатньому насиченні виробництва технікою його можливості невеликі, до-

датковий продукт незначний, і також немає умов для динамічного розвитку. Наприклад, ККД економіки первісної людини дорівнював майже одиниці, бо первісна людина мала лише одне знаряддя виробництва — власні руки. Якщо раніше розвиток виробництва прямо залежав від розвитку техніки — за принципом чим більше, тим краще, — то нині на передній план виходить економічна структура виробництва. Вона визначає схильність виробництва до криз, його прибутковості і динаміку економічного розвитку. Про це яскраво свідчать результати другого варіанта економіко-математичного експерименту на ЕОМ.

Із орієнтацією політики після 1995 року на підвищення соціальної корисності виробництва (див. графіки 2а і 2б) "паща" прикривається, тобто починається оздоровлення економіки зі зростанням відносної прибутковості виробництва і збільшенням середньодушового споживання. За такої політики криза долається енергійніше, і до 2015 року середньодушове споживання може удвічі перевищити рівень 1990-го.

Графік 2б. Динаміка відтворення за другим варіантом

Другий, динамічніший, варіант має більше можливостей для прибуткового використання як виробничого, так і фінансового капіталу та інтенсивнішого зростання платоспроможності населення. Це веде до піднесення виробництва, а в подальшому, як засвідчують графіки 1б і 2б, — до його бурхливого зростання.

Із зазначених графіків випливає, що зі зміною економічної політики (тобто траєкторії розвитку економіки) суттєво змінюється співвідношення величини ВВП і матеріальних засобів виробництва. У другому варіанті внесок так званої нематеріальної сфери виробництва у ВВП є суттєвішим, частка заробітної плати у виробленому продукті значно більшою.

Таким чином, перші лабораторні експерименти на ЕОМ засвідчили ефективність використання нового інструментарію для вирішення стратегічних і тактичних задач, які досі не вдавалось

розв'язати. З такою точністю та надійністю вираховують підсумковий результат лише в точних науках, приміром, у фізиці, зокрема механіці. Надійність досягається завдяки тому, що до уваги беруться не окремо взяті явища (скажімо, зростання інфляції залежно від кількості грошей в обігу), а складні реальні процеси, як-от процес відтворення у масштабі країни з урахуванням усіх основних фінансово-економічних та виробничих факторів. Точність же забезпечує те, що результат визначає не емпірика, а розв'язок математично точно поставленої задачі.

Нова технологія дає змогу поєднати в одне ціле макро- і мікропроцеси та результати роботи виробничих, фінансових і владних структур на всіх рівнях, включаючи уряд і Верховну Раду. Можна визначити як результат дії системи на об'єкт, так і результат дії об'єкта на систему, наприклад, створити модель банківської системи або окремого банку в полі моделі економіки країни і навіть групи країн.

Коло питань та аналітичних задач, вирішуваних із допомогою нового інструментарію, дуже широке: від кардинального вдосконалення системи управління ризиком до визначення курсу валют, вироблення власної політики і з'ясування можливої політики партнерів, у тому числі й урядової.

Щодо методу постановки і розв'язання задач у світовій практиці поки що немає аналогів пропонованій аналітичній інформаційній технології.

Потреба в таких технологіях та практична доцільність їх застосування, на мій погляд, очевидна. Це той шлях, йдучи яким можна забезпечити собі надійне становище сьогодні і цілковите благополуччя завтра, особливо в банківській сфері. Саме банки можуть і повинні стати ініціаторами освоєння технологічних новашій. Хто не знехтує цією можливістю, буде набагато сильнішим за конкурентів, йому не доведеться діяти навантаж.

Успішне застосування теорії на практиці залежить від трьох факторів:

— насамперед, слід достеменно розібратися в суті проблеми, усвідомивши необхідність її практичного вирішення;

— беручись до організаційно-технічних заходів, не варто забувати прадавньої істини, що добрий початок — це вже половина справи;

— необхідно подбати про належне матеріальне і фінансове забезпечення.

НОТАТКИ ЖУРНАЛІСТА

Традиційна зустріч у Ялті

Уп'яте біля "найсинішого у світі" Чорного моря відбулася міжнародна банківська науково-практична конференція "Банківські системи та мережі"

На конференцію, організовану департаментом інформатизації НБУ та Центром банківських інформаційних технологій (ЦЕБІТ), цього разу зібралось як ніколи багато учасників — 350 представників центральних і національних банків країн СНД та Східної Європи, комерційних банків України, розробників комп'ютерного обладнання і різноманітних програмних продуктів, посланців спеціалізованих наукових установ, організацій, комерційних фірм тощо.

Відкрив конференцію і виголосив вступне слово Голова Національного агентства з питань інформатизації при Президенті України доктор технічних наук, професор, заслужений діяч науки і техніки України **Олександр Матов**. Він зачитав Указ Президента "Про відзначення нагородами України працівників банківської системи" і прийняв із відзнакою — орден "За заслуги" III ступеня — члена Правління — директора департаменту інформатизації НБУ **Анатолія Савченка**, а також учасників конференції — заступника начальника Центральної розрахункової палати НБУ **Юліана Бендерського** та заступника начальника управління — начальника відділу департаменту інформатизації НБУ **Ігоря Новака** — із присвоєнням почесного звання "Заслужений економіст України". Зал підтримав вітальні слова оплесками.

Із доповіді Олександра Матова:

— Інформатизація — сектор української економіки, у якому вже є неабиякі досягнення. Національний банк України, комерційні банки стежать за всіма новітніми технологіями, впроваджуючи у життя найперспективніші з них. Але завжди постає проблема вибору: що із запропонованого краще, чому надати перевагу? Статистика стверджує, що більшість малих фірм приймають технологічні рішення, спираючись на думку друзів чи знайомих, не звертаючись до спеціалістів. Годую, у банківській справі такі критерії неприпустимі. Відомо, що успішне просування багатьох виробників з іменем багата в чому залежить від того, наскільки потрібні пропозовані ними інформаційні технології. Нині у споживача вибір великий. Надзвичайно складно оцінити, пов'язати параметри, показники інформатизації з вихідними даними стосовно ефективності роботи того чи іншого підприємства чи галузі, скажімо, банківської сфери. Але іншого шляху не дано, а йти далі треба.

Олександр Матов наголосив на важливості всіх внесених на обговорення питань, закликав звернути особливу увагу на проблеми інформаційної безпеки, а також — переходу до 2000 року, викликану тим, що програмні продукти по-різному зчитують і відтворюють цю "незвичну" для них цифру з кількома нулями, а відтак можливі непередбачувані — аж до катастрофічних —

наслідки. Особливо такі похибки небезпечні у банківській сфері.

Одним із дуже небитяких здорових та дієдатних секторів вітчизняної економіки назвав банківську систему член Державної комісії з цінних паперів та фондового ринку **Віктор Івченко**, зазначивши, що вона багата в чому (не в часі, а здобутках) випередила економіку, яку покликана обслуговувати.

Із виступу Віктора Івченка:

— Я представляю ту галузь, у якій банки останнім часом почали дуже активно працювати, — фондовий ринок. По суті, реформування економіки країни і створення ринку капіталу, тобто побудови принципово нової, не соціалістичної, а ринкової системи забезпечення виробництва необхідними ресурсами. І не тільки фінансовими. Важливим є стан фондового ринку. Комісія і Національний банк міркують, як організувати роботу комерційних банків у новій для них справі. Ваша робота — це основа, не створюючи якої, не вдасться вивести економіку України із глибокої кризи. Я б хотів, щоб конкретні інтереси фірм, загальні інтереси сектору не заступили для вас значимості історичного моменту, який ми нині переживаємо.

Годую, невдовзі вийде перше спільне рішення Державної комісії з цінних паперів та фондового ринку і НБУ стосовно створення Національного депозитарію. Потому починається дуже велика й копітка праця.

Віктор Івченко поінформував присутніх про розпорядження Президента України щодо заходів, спрямованих на прискорення розвитку фондового ринку в Україні, у якому два пункти із шести присвячено питанням розвитку інформаційних мереж.

Підвищений інтерес до науково-практичної конференції її організатори пояснюють тим, що банківська система України пережила минулої зими, на зламі двох років, підготовлене упродовж всього 1997-го потрясіння, яке можна назвати справжньою революцією у бухгалтерському обліку, а саме: перехід на новий План рахунків, та міжнародні стандарти. Ця масштабна подія спричинила значні зміни у галузі інформатизації, стала каталізатором процесу розробки програмних продуктів нового покоління. Починаючи з січня, переважна їх більшість нормально запрацювала, забезпечивши успішний перехід до принципів, сповідуваних у всьому світі. Їх розробники і користувачі, виконавши спільну роботу, можна сказати, вперше за тривалий час зустрілись у спокійній атмосфері, щоб, як то кажуть, "звірити годинники", проаналізувавши перші результати. Явна річ, участь у цьому щорічному зібранні взяли лише найвідоміші виробники, чий розробки широко застосовуються банками.

Кожен із п'яти відведених на конференцію днів був присвячений певній глобальній темі. Місця за столом президії займали провідні фахівці — до Ялти прибули представники всіх управлінь департаменту інформатизації НБУ, чий доповіді задавали тон усім іншим виступам. Першого дня йшлося про платіжні системи. Доповіді стосувалися концепції та архітектури системи термінових переказів (on-line); принципів і механізмів її взаємодії з СЕП НБУ та іншими системами; концепцій захисту систем класу on-line і резервування платіжної системи України.

Про сучасний стан інформатизації НБУ та комерційних банків України, стратегічні напрями розвитку банківських інформаційних технологій бів мову у своїй доповіді **Анатолій Савченко**. А почав він зі слів глибокої вдячності за високу нагороду, яку вважає проявом уваги керівника держави до служб інформатизації, підтвердженням його розуміння того, що жодне велике серйозне питання, як, приміром, реформа бухгалтерського обліку, створення українського фондового ринку, інших надзвичайно серйозних фінансових інструментів, неможливе без участі спеціалістів з інформатизації.

Із доповіді Анатолія Савченка:

— Підсумовуючи результати переходу України на міжнародний План рахунків, зазначу, що Національний банк оцінив цю роботу комерційних банків, їхніх інформаційних служб як успішну. Це підтвердили спеціалісти МВФ, Світового банку, особливо наголошуючи, що працювати доводилось у стислих часових рамках, що ми впоралися з багатьма проблемними моментами, які потребували негайного вирішення. Величезна країна з широкою мережею у 2,5 тисячі банківських установ змогла швидко розв'язати таке складне завдання завдяки нашим із вами зусиллям. Той шлях, який ми так важко проходили, пов'язаний із створенням репозиторіїв та баз даних економічних показників у комерційних банках. Це добрий початок для подальшого розвитку будь-яких функцій комерційних банків. І сьогодні серед учасників конференції присутні представники малих фірм та організацій розробників, які вже мають що запропонувати банкам для удосконалення їхніх систем автоматизації. Це дуже вагомий результат, досягнувши якого ми можемо рухатися далі у справі автоматизації банків. Україна перейшла на міжнародні стандарти бухгалтерського обліку й звітності, застосувавши для цього на 99% вітчизняні програмні продукти. Реформування бухгалтерської звітності дало змогу розробникам переглянути свої концепції розвитку систем, щоб дозволити взяти за основу в нових пошуках.

Далі **Анатолій Савченко** зупинився на проблемах, пов'язаних із принципово новим підходом до збирання статистичної звітності від комерційних банків, за-

уваживши, що вдалося подолати деякі збої, які траплялися у першому півріччі поточного року, і нині Національний банк отримує необхідні йому реальні відомості. В основній доповіді першого дня йшлося також про реформу платіжної системи, яка набула після переходу на міжнародні стандарти нових якостей. Тривав підготовка до наступного кроку і її розвитку — доповнення режимом on-line (термінових переказів).

Із доповіддю "Перспективи розвитку платіжної системи України. Концепція та архітектура системи термінових переказів великих сум, зв'язок із СЕП" виступив **Ігор Новак**.

Потім слово надали одному з найбільших у світі спеціалістів із платіжних систем усіх класів та рівнів **Білду МакЕлдрю** — головному радникові з Довровільницького корпусу фінансових спеціалістів. Зупинившись на основах проектування, розробки та роботи платіжних систем, правових і юридичних аспектах їх функціонування, він наголосив, що Україні необхідно активніше співпрацювати з європейськими, світовими платіжними системами, які забезпечують міждержавні та міжнародні розрахунки.

На досвіді своєї країни в організації діяльності системи міжбанківських платежів зупинився керівник Розрахункової палати Республіки Польщі **Марюш Копяк**.

Як і торік, заступник начальника управління захисту інформації — начальник відділу аналізу та розробки програмних систем захисту департаменту інформатизації НБУ **Ірина Івченко** з першого ж дня роботи конференції опинилася в полі зору багатьох учасників. Її призначали зустрічі, перехоплювали у перервах, а на столі ще задовго до виступу Ірини Сергіївни для неї склали чималу купку візиток. Івченко доповідала про концепцію захисту on-line технологій — ідеологію та основи побудови захисної системи. І з реакції залу було зрозуміло, що для багатьох це незвичайно актуальна проблема.

Треба сказати, що зустрічі в Ялті завжди викликають підвищений інтерес фахівців, адже наприкінці другого тисячоліття інформаційні технології змінюються дуже швидко: за рік, що минає із часу проведення четвертої конференції, з'явилася чимало нового. Працівники цих служб завжди йдуть на крок попереду, забезпечуючи, так би мовити, "технічний плашдарм" для вдосконалень та подальших реформ. За тиждень спілкування учасники намагаються увібрати максимум інформації, яка часом, як повітря, потрібна для роботи вдома. А для тих, хто привів до Ялти повідомлення про створення нових ліквідованих та оригінальних продуктів, дні такого спілкування стають святом заслуженого визнання. До слова, програмою шодня передбачалася робота біля стендів, на демонстраційних майданчиках. Тут зустрічалися однодумці, які розуміли одне одного з півслова.

Учасники конференції, які неодноразово брали в ній участь і мали змогу впродовж кількох років спостерігати, як зростає її популярність, спстерждали, що цього разу, відмежувавшись від конкретизованих тем і проблем, можна було чітко простежити дві загальні тенденції. Одна з них — це тенденція до інтеграції. Коли йшлося про програмні продукти, промовці навіть аббревіатурою тепер користувалися іншою, змінюючи "Операційний день банку" (ОДБ) на "Автоматизовану банківську систему" (АБС), і тим засвідчуючи, що

автоматизація нині охопила, багато сфер банківської діяльності. Інша тенденція поруч із уже зазначеною виглядає, на перший погляд, парадоксально: це — очевидне тяжіння до розкручення програмних продуктів: багато фірм почали спеціалізуватися на розробці певних модулів, діапазон застосування яких набагато ширший. У рамках ялтинської конференції спеціально для з'ясування деталей цього питання відбулося окреме засідання робочої групи розробників програмних продуктів за участю її представників Національного банку. На ньому йшлося про необхідність розробки стандарту передачі повідомлень між підсистемами всередині системи автоматизації банку чи між програмними модулями. Коли це влястися, банки, наприклад, отримають змогу придбати програмні модулі з певними функціями у різних фірм-виробників, без особливих затрат і зусиль, об'єднуючи їх уже в себе в одну систему.

Цей невеличкий технологічний відступ є ілюстрацією до однієї з тем, довкола якої нуртувало на конференції повсякденне спілкування професіоналів. Вони ж сформулювали мені й один з найголовніших напрямків: перехід на Internet-технології. У багатьох доповідях мовилося про перші спроби реалізації саме так побудованих автоматизованих банківських систем.

Нині формується фондовий ринок України. Як відомо, це структура складна, з багатьма суб'єктами-учасниками. Питанням фондового ринку, державним цінним паперам на конференції було присвячено цілий день. З основною доповіддю — "Архитектурна схема побудови системи on-line технологій обслуговування ОВДП" — виступив Юхим Бендерський. Він говорив про пошу перекретивну розробку, яка виконується у департаменті інформатизації НБУ. Фахівці вважають, що вона започаткує новий напрям у роботі, який у найближчі роки приведе до істотних технологічних змін і стосуватиметься всіх банків — юридичних осіб України, що працюють із державними цінними паперами.

Організатори зустрічі наголосували, що, формуючи тематику доповідей, вони прагнули насамперед загострити увагу на з'являючихся, актуальних для сьогодення питаннях побудови фондового ринку. Це зокрема означив у своєму виступі член Державної комісії з цінних паперів та фондового ринку України **Віктор Івченко**. У багатьох подальших повідомленнях, звичайно ж, висвітлювалися різноманітні технології, задіяні нині на фондовому ринку. Депозитарні технології показав Міжрегіональний фондовий союз, який виконує операції з корпоративними цінними паперами. Учасники конференції ознайомилися з особливостями реєстраторських технологій, а також технологій, пов'язаних із взаємодією реєстраторського та депозитарного секторів ринку — про це йшлося в доповіді президента Професійної асоціації реєстраторів та депозитаріїв **Петра Горієнка** "Проблеми застосування інформаційних технологій у реєстраторській та депозитарній діяльності банків". Про особливості сучасної технології біржової торгівлі цінними паперами і деривативами розповів начальник управління моніторингу та регулювання Української міжбанківської валютної біржі **Володимир Карташев** ("УМВБ: нова технологія торгів фінансовими інструментами"). Він зокрема зауважив, що взаємодія біржових структур із комерційними банками у майбутньому обіцяє бути вельми цінною.

Загалом рівень виголошених на конференції доповідей був досить високим. Промовці здебільшого го-

ворили не про те, як працюють програмні комплекси, а про шляхи подальшого розвитку та напрями функціонального розширення технологій у різних секторах фондового ринку.

Щороку, готуючи програму конференції, її організатори вносять на обговорення як згоденніші, так і традиційні питання, інтерес до яких не вичухав. Цього разу майже половина з понад 60 доповідей та повідомлень, які за тиждень прозвучали з трибуни, стосувалася не вперше питання щодо розвитку платіжних систем із використанням пластикових карток. Розмову започаткували лоповілі заступника начальника Центральної розрахункової палати — начальника Міжбанківського процесингового центру **Геннадія Бондаровича** та начальника відділу проектування систем масових електронних платежів департаменту інформатизації **Бориса Дяченка**. Два дні тривало жваве обговорення цієї цікавої майже для всіх теми. Зал був переповнений. Сподівання учасників конференції виправдалися. Йшлося про найрізноманітніші аспекти проблеми, зокрема — про концепцію, архітектуру і технологію побудови та розвитку в Україні інтегрованої платіжної системи з використанням пластикових карток. Присутні на конференції мали змогу з'ясувати практично все, що їх цікавило стосовно Центрального міжбанківського процесингового центру НБУ, створеного на основі програмно-технічного рішення ТОВА. Більш поглиблено розглянуто традиційні для цієї конференції питання про міжнародні платіжні системи VISA Int. і EUROPAY Int. в Україні, — повідомлення стосувалися зокрема досвіду впровадження їх використання, перспектив розвитку нових технологій та платіжних інструментів. До уваги присутніх запропоновано також концепцію розробки, основні характеристики, платіжні інструменти, технологію роботи та етапи впровадження Національної системи масових електронних платежів.

Ще одна традиційна для ялтинських зустрічей тема — розвиток телекомунікаційних систем і мережевих технологій у банківській сфері. З доповіддю про їх стан у НБУ виступив начальник управління телекомунікаційних систем Національного банку України **Юрій Забігайло**.

Як завжди, в Ялті працювала секція центральних банків. Знову представникам служб інформатизації НБУ довелося робити мнідоповіді, але цього разу — в тоншому колі слухачів. Гості України виступали мало — більше слухали та занотовували. Їх до подробиць цікавило все, про що йшлося на конференції. А оскільки програма була широкою, то присутні розділилися на кілька груп. Звісно, з'ясовано далеко не всі питання, хоча засідання були вельми тривалими. Та важливо вже те, що учасники конференції виявили інтерес до складних проблем. А отже — спілкування триватиме і наші.

Як уже зазначалося, цього року до Ялти з'їхалося рекордне число учасників. Можна було ближче втиснутися таким представництвом, та, шкода, — тільки чверть зібрання прелетіла банки, що, звичайно, не сприяло роботі конференції.

Втім, попри все, чергова зустріч залишила враження серйозного, ділового, добре організованого заходу, який, безперечно, був корисним для його учасників.

Світлана Компанієць,
"Вісник НБУ"

Сергій Проценко,
заступник начальника управління
комп'ютерних технологій комп'ютерного центру Промінвестбанку України. Кандидат фізико-математичних наук.

Анатолій Підручний,
інженер-програміст управління
комп'ютерних технологій комп'ютерного центру Промінвестбанку України

ПРОПОЗИЦІЯ

Модель організації міжбанківського ринку кредитних ресурсів

Однією з найважливіших функцій банківської системи є забезпечення швидкого, надійного обігу коштів. Створена і впроваджена Національним банком України система міжбанківських електронних платежів (СЕП) вважається найефективнішою платіжною системою в СНД.

Функція грошей, як відомо, двояка: це засіб платежу, і СЕП в цьому разі є універсальною транспортною системою доставки їх від одного клієнта до іншого; а з другого боку, гроші — специфічний товар. Продавати й купувати його можуть лише банки. Відбуватися це повинно на ринку, механізми функціонування якого сприяють формуванню реальної ціни грошей на основі загальнодоступної інформації стосовно попиту та пропозиції на них.

Після того як Національний банк заборонив банківським установам, які не є юридичними особами, одержувати та надавати міжбанківські позички, ринок кредитних ресурсів розділився фактично на два: внутрібанківський та міжбанківський.

У цій ситуації великі та середні банки, кількість філій яких коливається від кількох десятків до кількох сотень, стали створювати внутрібанківські ринки з метою оптимального використання влас-

них кредитних ресурсів. В одних банках такі ринки виникли напівстихийно, і їхню діяльність значною мірою регулюють ринкові механізми — вартість ресурсів визначають попит та пропозиція. А в інших внутрібанківський ринок знаходиться під жорстким контролем головного банку, який не лише встановлює фіксовану процентну ставку на ресурси, а й дає дозвіл філіям на здійснення кожної операції купівлі чи продажу.

Очевидно, говорити про повноцінний ринок кредитних ресурсів можна тільки в контексті єдиного багаторівневого електронного ринку міжбанківського кредиту. Причому максимально ефективно він функціонуватиме лише тоді, коли всі банки використовуватимуть од-

ну й ту ж систему як для організації своїх внутрібанківських ринків, так і для роботи на міжбанківському ринку.

На сьогодні існує лише одна дилінгова система — Dealing 2000/1, за допомогою якої можна організувати електронний ринок кредитних ресурсів. Однак з огляду на високу вартість впровадження та експлуатації організувати внутрібанківські ринки на базі цієї системи було б надто дорогою справою. Як правило, систему Dealing 2000/1 використовують для здійснення операцій купівлі та продажу валюти з іноземними банками, які знаходяться за межами України.

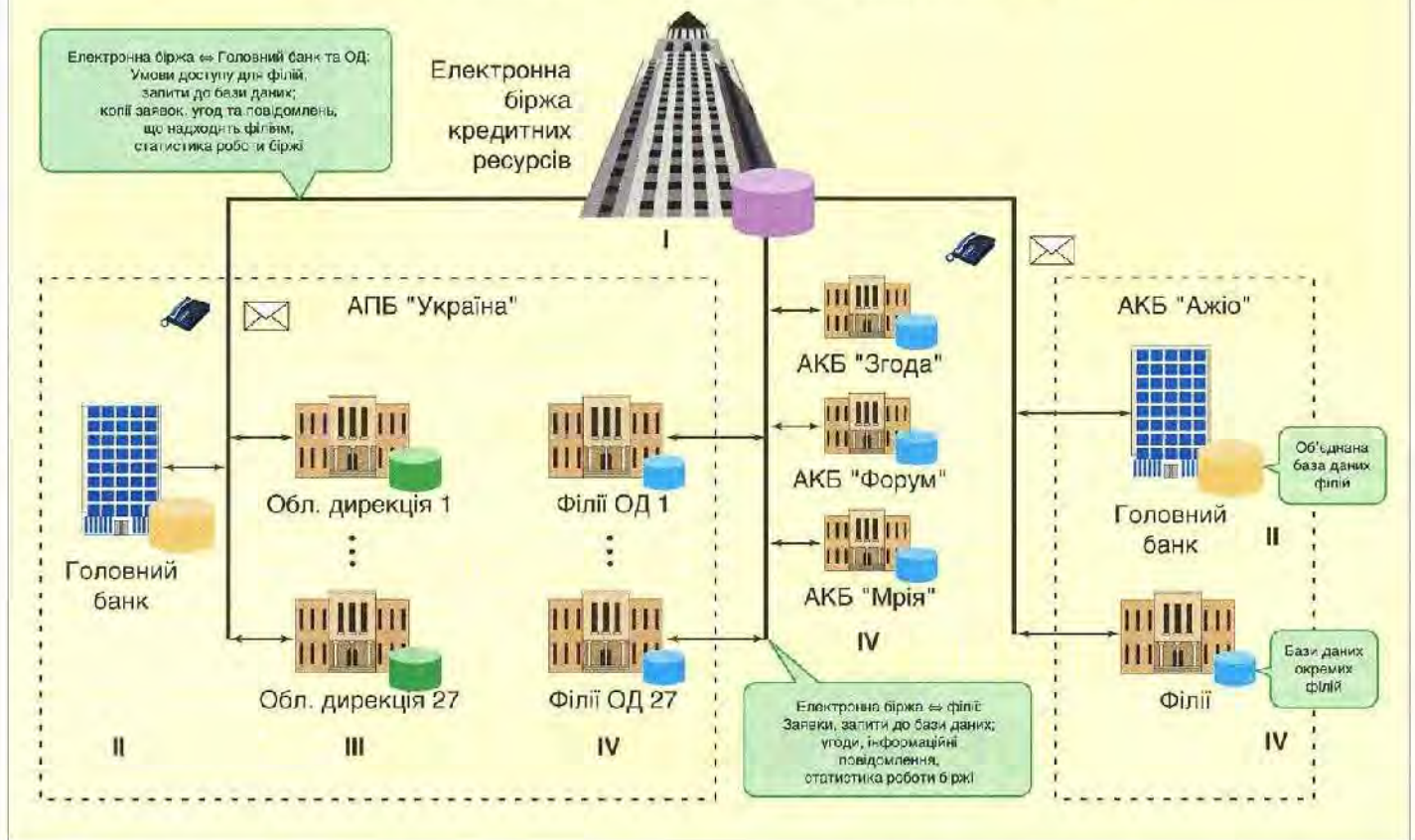
Але оскільки цю систему експлуатувати не більше третини вітчизняних банків, говорити про повноцінний ринок міжбанківського кредиту, м'яко кажучи, передчасно. Більшість банків працює за принципом "телефонного дилінгу". Тобто при потребі продати або купити ресурси кредитний працівник телефонує іншим банкам, доки, врешті-решт, не буде досягнуто домовленості.

Якщо ж міжбанківським кредитом хоче скористатися філія-покупець, то їй необхідно вести переговори не лише з філією-продавцем, а й зі своїм головним банком, який має право укласти угоду на купівлю ресурсів із головним банком

Максимальна ефективність функціонування та мінімальні накладні витрати на впровадження та експлуатацію електронного ринку міжбанківського кредиту можливі лише за умови використання спільного для всіх банків програмного забезпечення

Рисунок 1. Чотирирівнева структура міжбанківського ринку кредитних ресурсів

філії-продавця; потім доведеться чекати, поки ресурси пройдуть за маршрутом: філія-продавець → головний банк-продавець → головний банк-покупець → філія-покупець. Відтак стає зрозумілим, чому проблема купівлі та продажу ресурсів часто перетворюється в організаційно-технічну.

У цій статті запропоновано одну з можливих моделей організації багаторівневого ринку кредитних ресурсів на основі автоматизованої системи "Міжбанківська електронна біржа кредитних ресурсів України". Ця система забезпечить оперативний пошук партнерів та укладення угод між ними, а також дасть головним банкам можливість оперативно управляти діяльністю своїх філій як на внутрібанківському, так і на міжбанківському ринку кредитних ресурсів. Головна перевага вітчизняної розробки над дилінговою системою Dealing 2000/1 полягає передусім у тому, що її впровадження та експлуатація обійдуться значно дешевше. За попередніми підрахунками, навіть якщо для організації розподіленої мережі використовуватиметься Internet, витрати будуть меншими майже в 10 разів.

Модель багаторівневого ринку кредитних ресурсів, описана нижче, є логічним розвитком моделі внутрібан-

ківського ринку кредитних ресурсів Промінвестбанку України, розглянутої в статті "Електронная биржа кредитных ресурсов. Экономическая модель и основные принципы ее реализации" (журнал "Банковские технологии" № 1 за 1998 рік).

ОРГАНІЗАЦІЙНА СТРУКТУРА РИНКУ

Універсальність моделі міжбанківського ринку кредитних ресурсів полягає передусім у тому, що в ній враховано дві найхарактерніші відмінності комерційних банків:

- ◆ **перша:** в організаційній структурі та чисельності філій — головних характеристик величини банку;

- ◆ **друга:** у моделі обслуговування кореспондентського рахунку.

Це дає змогу розробити типову програмне забезпечення, завдяки якому кожен комерційний банк може стати учасником міжбанківського ринку, організувавши при бажанні свій внутрібанківський ринок, аби підвищити ефективність використання власних кредитних ресурсів.

За величиною та організаційною структурою всі комерційні банки України можна умовно поділити на три групи:

1) великі банки з трирівневою стру-

ктурою (головний банк — регіональні управління (РУ) або обласні дирекції (ОД) — філії);

2) середні банки з дворівневою структурою (головний банк — філії);

3) малі банки, які не мають балансових філій.

Модель обслуговування кореспондентського рахунку визначає можливість головного банку в оперативному управлінні діяльністю філій шляхом автоматичного аналізу їх балансу та контролю проводок.

Чотирирівнева деревоподібна структура міжбанківського ринку кредитних ресурсів (рисунок 1) є універсальною, оскільки усуває зазначені відмінності комерційних банків, крім того, дає змогу великим та середнім банкам створювати власні внутрібанківські ринки як складові частини міжбанківського ринку.

Учасниками ринку кредитних ресурсів є головні банки, регіональні управління (обласні дирекції) та філії.

Нижній рівень (IV) — це малі банки, які здійснюють міжбанківські операції купівлі та продажу кредитних ресурсів, та філії великих і середніх банків, що проводять міжфілійні (тобто з філіями свого банку) операції купівлі та продажу кредитних ресурсів, а також підготов-

Чотирирівнева деревоподібна структура міжбанківського ринку кредитних ресурсів є універсальною, оскільки дає змогу банкам-учасникам створювати власні внутрібанківські ринки як складові частини міжбанківського ринку

ку міжбанківських угод щодо продажу чи купівлі ресурсів.

До наступних двох рівнів (III та II) належать регіональні управління (обласні дирекції) та головні банки, які організують функціонування внутрібанківських ринків кредитних ресурсів та керують діяльністю своїх філій на міжбанківському ринку кредитних ресурсів, фіксуючи угоди, які укладають філії, або самостійно виконують усі операції купівлі та продажу, розподіляючи придбані ресурси та отримані прибутки між філіями.

Верхнім рівнем (I) є електронна біржа кредитних ресурсів, яку, зважаючи на цілий ряд факторів, доцільно було б розмістити у Центральній розрахунковій палаті Національного банку України, а не, скажімо, в одному з банків-учасників.

Учасники ринку міжбанківського кредиту утворюють базові та об'єднані сегменти (рисунком 2). Базовими сегментами ринку є РУ (ОД) великих банків, середні та малі банки. Базовий сегмент середніх банків становить фактично внутрібанківський ринок, доступ до якого мають лише філії відповідного банку. А внутрібанківський ринок великих

банків утворюють об'єднані сегменти його регіональних управлінь (обласних дирекцій)

Нові сегменти створюються на рівні електронної біржі шляхом логічного об'єднання базових та/або раніше створених об'єднаних сегментів. При цьому доступ до нового сегмента надається всім філіям сегментів, на основі яких його створено.

При підключенні нового банку до електронної біржі всі його філії отримують необмежені права доступу до свого базового сегмента та до всього ринку. Перед початком реальної роботи банку на міжбанківському ринку ці умови коригуються відповідними РУ (ОД) та головними банками, до складу яких входять філії.

Можливі два варіанти роботи великих та середніх банків на міжбанківському ринку:

- ◆ головний банк забороняє своїм філіям доступ на міжбанківський ринок;
- ◆ усім або частині філій дозволяється виходити на міжбанківський ринок від імені головного банку.

У першому випадку операції купівлі та продажу ресурсів на міжбанківському ринку веде головний банк, а філіям дозволено працювати лише на внутрішньому ринку. Якщо пропозиція на внутрішньому ринку перевищує попит, то головний банк "скуповує" вільні ресурси у філії для подальшого розміщення на міжбанківському ринку. А за нестачі ресурсів головний банк купує їх на міжбанківському ринку та "перепродує" своїм філіям. При цьому застосування автоматизованої системи для організації внутрібанківського електронного ринку не лише підвищує ефективність

Кредитні угоди укладаються електронною біржею згідно із заявками банків-учасників або автоматично, або ж за участю продавця, якому надається можливість самостійно вибрати покупця на свої ресурси

використання кредитних ресурсів банку шляхом їх стихійного перерозподілу між філіями через операції купівлі та продажу, а й дає змогу головному банку здійснювати функції кредитного регулювання, прогнозуючи розвиток ситуації на внутрішньому ринку завдяки моніторингу стану внутрішнього та міжбанківського ринків.

У другому випадку головний банк надає право своїм філіям виходити на міжбанківський ринок від його імені з метою проведення підготовчої роботи для укладення угод на купівлю чи продаж ресурсів. Угода, укладена філією, вступає у дію лише після її фіксації (підтвердження) головними банками філій-партнерів. Таким чином, угода фактично укладається не між філіями, а між головними банками цих філій, але ресурси можуть бути відправлені безпосередньо від філії-продавця до філії-покупця. Враховуючи механізми регулювання діяльності філій на міжбанківському ринку, надані у розпорядження головному банку електронною біржею, можна впевнено гарантувати, що головні банки фіксуватимуть переважну більшість угод.

ОСНОВНІ ПРИНЦИПИ ФУНКЦІОНУВАННЯ ЕЛЕКТРОННОЇ БІРЖИ

На електронну біржу покладаються такі функції:

- ◆ обробка заявок на купівлю та продаж ресурсів, а також на зміну процентної ставки та пролонгацію угод, які надходять від банків;
- ◆ пошук партнерів для укладення угод на купівлю та продаж ресурсів;
- ◆ укладення міжбанківських і міжфілійних кредитних угод;
- ◆ укладення додатків на зміну процентної ставки та пролонгацію раніше укладених угод;
- ◆ інформаційне забезпечення головних банків, РУ (ОД) і філій щодо поточного стану їхнього внутрібанківського і міжбанківського ринків кредитних ресурсів та результатів роботи біржі.

Кредитні угоди укладаються електрон-

Рисунок 2. Поділ ринку на базові та об'єднані сегменти

ною біржею на підставі заявок на купівлю та продаж ресурсів або автоматично, або ж за участю продавця ресурсів, якому надається можливість самостійно вибрати покупця і в разі потреби змінити параметри своєї заявки згідно з вимогами, виставленими у відповідній заявці на купівлю. За такого підходу неможливе лобювання заявок будь-яких банків та філій на рівні електронної біржі.

Додаткові угоди на зміну процентної ставки або на пролонгацію укладаються електронною біржею автоматично згідно з отриманими від банків-партнерів відповідними заявками на зміну процентної ставки або на пролонгацію.

Електронна біржа дає змогу головному банку здійснювати контроль та оперативне управління діяльністю своїх філій на ринку кредитних ресурсів у режимі реального часу

Після укладення угоди або додатка до угоди банкам-партнерам відправляються стандартні повідомлення, які містять умови надання кредиту (реквізити заявок, номер і дату угоди, назви і МФО філій, суму, процентну ставку, дату повернення, згенеровані біржею номери рахунків для перерахування ресурсів і т.п.).

Якщо угода укладається між філіями, то проект цього документа направляється до їхніх головних банків для фіксації. Лише потім, як на біржу надійдуть підтвердження від обох головних банків, угода набере чинності й буде розіслана філіям-партнерам для виконання.

Зрозуміло, автоматичне укладення угод здійснить лише у разі повноти множини параметрів заявок, що дає змогу створити "інтелектуальні" алгоритми прийняття рішення при аналізі можливих варіантів. При цьому, якщо стосовно певного параметра в заявках вказано діапазон допустимих значень (наприклад, дата повернення ресурсів, процентна ставка тощо), то система вибирає оптимальні значення (з точки зору отримання продавцем максимального прибутку з операції), які влаштовують покупця ресурсів.

Для вирішення проблеми мінімізації кредитних ризиків, пов'язаних із вибором банку-партнера, в заявки на купівлю та продаж ресурсів обов'язково входить список довірених учасників ринку, тобто тих, із ким автор заявки згоден укласти угоду. До списку можуть увійти як окремі філії, так і цілі банки. В остан-

ньому разі заявка буде доступною всім філіям зазначених банків.

УПРАВЛІННЯ ДІЯЛЬНІСТЮ ФІЛІЙ НА РИНКУ КРЕДИТНИХ РЕСУРСІВ

Електронна біржа надає можливість головним банкам та РУ (ОД) не лише контролювати діяльність своїх філій на внутрібанківському та міжбанківському ринках кредитних ресурсів, а й керувати нею у режимі реального часу.

Із цією метою для моніторингу результатів діяльності філій на ринку головні банки та РУ (ОД) отримують дублі всіх заявок, надісланих їхніми філіями на біржу, а також повідомлення про результати обробки заявок та укладені за ними угоди, які надсилаються з біржі у філії. Всі файли електронної біржі на рівні головних банків та РУ (ОД) автоматично обробляються відповідним програмним забезпеченням, яке формує цілісну картину діяльності філій на електронному ринку кредитних ресурсів.

Таким чином, база даних рівня РУ (ОД) містить усю інформацію, яка є у базах даних його філій, а база даних головного банку — всю інформацію, наявну у базах даних його РУ (ОД) (для великих банків) або філій (для середніх банків) (рисунк 3). Швидкість синхронізації інформації на всіх рівнях залежить від обраного способу доставки файлів і коливається у межах від кількох хвилин до кількох годин.

Діяльність філій на ринку регламентується умовами доступу, на підставі яких можна не лише заборонити або дозволити виконання кожної з чотирьох операцій, а й обумовити дозвіл виконанням цілого ряду вимог.

Умови доступу містять допустимі значення параметрів заявок (набору довірених банків, суми та процентної ставки, терміну повернення й т.п.) та основні показники фінансово-економічної діяльності філій, які розраховуються на основі балансу філії та накопиченої в базі даних електронної біржі інформації щодо діяльності філії на електронному ринку кредитних ресурсів (норматив обов'язкового резервування, економічні нормативи, величина дебіторської і кредиторської заборгованості за міжбанківськими та міжфілійними кредитами, кількість пролонгацій угоди тощо).

Доступ філій до кожного

сегмента і до всього ринку регламентують окремі набори умов доступу, які встановлює як головний банк, так і РУ (ОД), до складу якого входять філії. Причому виставлені ними умови доступу вважаються рівноцінними, тобто філія одержує доступ до ринку або до якогось його сегмента тільки тоді, коли задовольняє вимоги і головного банку, і РУ (ОД).

Кожен набір умов доступу складається з чотирьох груп — по одній для кожної операції: продажу та купівлі ресурсів, зміни процентної ставки за кредитами і пролонгації угоди.

Встановлені головним банком та РУ (ОД) умови доступу передаються на електронну біржу, а звіти направляються у філії, де їх використовують для початкового контролю перед відправленням заявки на біржу. Отже, заявки проходять перевірку на виконання умов доступу двічі — вперше безпосередньо у філії перед відправленням на біржу, вдруге — на біржі, відразу ж після реєстрації перед допуском до торгів. Завдяки подвійній перевірці є можливість заблокувати на рівні філій заявки, які вочевидь будуть відхилені біржею, а також є гарантія, що прийняте на рівні РУ (ОД) або на рівні головного банку рішення буде виконане одразу ж після доставки на електронну біржу належно відкоригованих умов доступу.

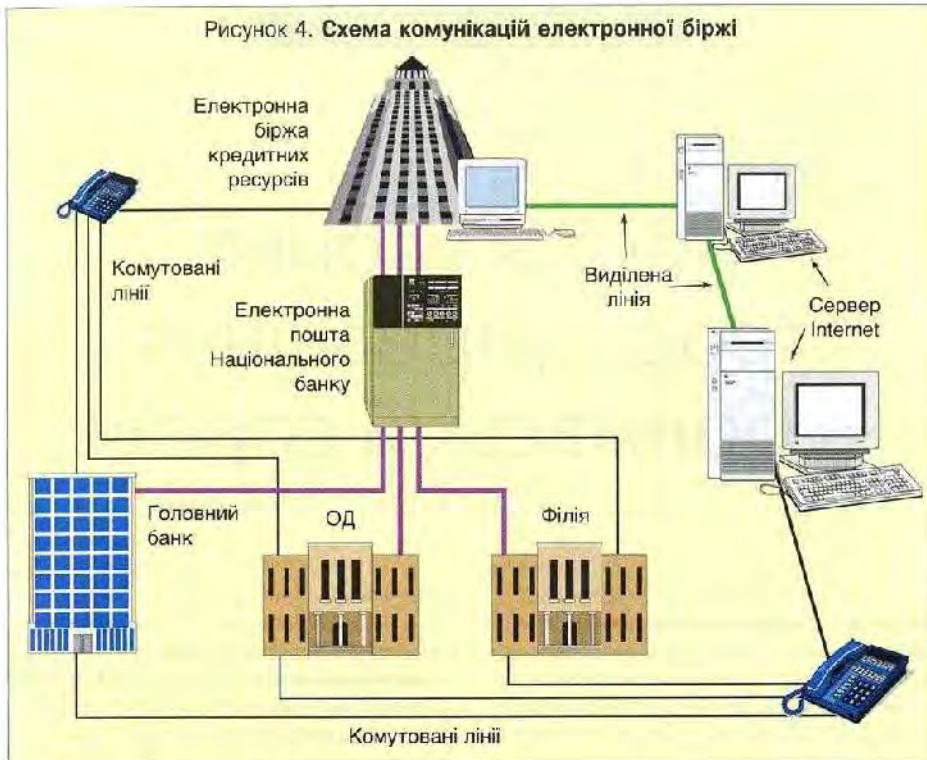
Така схема управління, з одного боку, дає змогу кожному банку самому формувати стратегію своєї роботи на ринку через встановлення умов доступу кожній філії, а з другого — дає змогу головному банку та РУ (ОД) швидко реагувати на конкретну ситуацію, що склалася на ринку та в самому банку. Наприклад, у разі потреби головний банк протягом кількох хвилин може заблокувати всім або частині філій доступ

Рисунок 3. Підпорядкованість баз даних різних рівнів електронного ринку

Рисунок 4. Схема комунікацій електронної біржі

до міжбанківського ринку, водночас залишивши за ними право на здійснення операцій купівлі та продажу ресурсів на внутрібанківському ринку.

ІНФОРМАЦІЙНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ УЧАСНИКІВ РИНКУ

Прийняти оптимальні рішення щодо продажу та купівлі ресурсів можна тільки за умов досконалого володіння ситуацією на ринку кредитних ресурсів та якомога точнішого прогнозування динаміки її зміни. Для цього учасникам ринку надається інформація щодо всіх заявок на продаж та купівлю ресурсів, а також узагальнені результати роботи електронної біржі за попередні дні.

Але вигідно розмістити ресурси — це лише половина справи. Необхідно мати гарантію своєчасного їх повернення, тобто мінімізувати кредитний ризик. А це передусім передбачає визначення кредитоспроможності позичальника. Стосовно міжбанківських кредитів основним джерелом інформації для цього є баланс позичальника, детальний аналіз якого дає змогу досить точно визначити фінансово-економічний стан банку.

Схема укладення угоди через електронну біржу відрізняється від схеми "телефонного дилінгу" насамперед тим, що від учасників ринку вимагається, щоб уся підготовча робота (точно встановити величину необхідних або вільних ресурсів, проаналізувати попит та пропозицію, визначити кредитоспро-

можність можливих покупців і т.д.) була виконана до відправлення заявки на біржу. У зв'язку з цим баланси покуштя за певну дату або за певний період повинні бути доступними для аналізу або всім учасникам ринку, або тим, хто входить до списку довірених банків, який є обов'язковим параметром заявок.

Питання щодо того, надавати чи не надавати свої баланси, кожен банк вирішує самостійно. Але зрозуміло, що закритість інформації лише зменшує довіру до такого банку.

Щоб отримати зазначену інформацію, учасники ринку направляють на біржу так звані інформаційні заявки, в яких вказують частоту надання і вид інформації, період, за який вона надається тощо.

КОМУНАЦІЙНЕ СЕРЕДОВИЩЕ ЕЛЕКТРОННОЇ БІРЖИ

Взаємозв'язок учасників ринку та електронної біржі здійснюється шляхом обміну файлами, доставленими електронною поштою Національного банку України (режим off-line) та через глобальну мережу (режим on-line) (рисунки 4).

Для реалізації on-line-режиму використовуються такі варіанти організації глобальної мережі:

- ◆ зв'язок типу "модем-модем" комутованими телефонними лініями;
- ◆ глобальна мережа Internet.

Швидкість та надійність передачі

інформації між учасниками ринку та електронною біржею є ключовим фактором ефективності функціонування всіх рівнів електронного ринку кредитних ресурсів. Специфіка такого ринку полягає в нерівномірній активності його учасників як протягом робочого дня, так і протягом місяця. У першому випадку сплеск активності з 14—15 години до 17—18 години викликаний необхідністю відправити платежі клієнтів банку, а в другому — два сплески активності пов'язані із закінченням звітних періодів щодо виконання нормативу обов'язкового резервування.

Найкритичнішими є денні сплески активності, коли протягом 2—3 годин більшість учасників ринку виходять на біржу із заявками на продаж та купівлю кредитів овернайт. У таких випадках лише робота в on-line-режимі гарантує, що банк оптимально використовує всі можливості для укладення угоди, відкоригувавши у разі необхідності свою позицію відповідно до конкретної ситуації на ринку.

Використання можливостей Internet, безумовно, надає практично необмежені можливості як для вирішення цієї проблеми, так і для нарощування сервісних функцій електронної біржі (наприклад, не становить ніякої проблеми реалізація класичного дилінгу, як це

Із використанням глобальної мережі для організації електронного ринку міжбанківського кредиту можна здійснювати операції купівлі та продажу ресурсів упродовж 4—5 хвилин

зроблено в системі Dealing 2000/1).

Захистити електронну біржу від несанкціонованого доступу в разі застосування Internet можна, використовуючи одну з існуючих систем захисту або розробивши власну. Тим більше, що в даному випадку ця проблема є менш актуальною, ніж, скажімо, для СЕП, оскільки біржа має справу не з "реальними" коштами, а лише з кредитними угодами.

Експлуатація системи "Електронна біржа кредитних ресурсів Промінвестбанку", в якій реалізовано основні ідеї запропонованої моделі електронного ринку міжбанківського кредиту, підтвердила коректність обраного підходу й отримала схвальні відгуки спеціалістів банку.

Олександр Куцай,
головний інженер відділу автоматизації Київської дирекції АКБ "Україна".

Думку про те, що природні ресурси слід витрачати дуже економно, усвідомлює все більше людей. Звідси — зростаюча зацікавленість проблемами оптимального управління. Навіть на тлі загального прогресу природничих і технічних наук теорія управління в останні роки вирізняється особливим багатством нових ідей та методів.

У своїй статті я хочу зупинитися на теорії управління стосовно таких суб'єктів господарської діяльності, як банки.

Рішення є основою управління. Це результат цілеспрямованої діяльності керівника, результат його праці. Кожний орган управління реалізує свої функції, приймаючи рішення, які дають відповіді на питання що, як і коли робити. Саме з рішення починається пошук зв'язку між фактичним станом банку і бажаним, що визначається його цілями. Необхідність прийняття рішень в управлінні обумовлюється динамікою ринкових процесів, а також зміною стратегії, цілей і планів. Вони мають відповідати низці вимог, основними з яких є цілеспрямованість, своєчасність, обґрунтованість, директивність та адресність, відсутність суперечностей і протиріччя саме такого вибору. Чим більше вірогідної інформації має керівник чи орган управління про ситуацію, що склалася, або щодо проблеми, яка вирішується, тим більше у них можливості прийняти оптимальне рішення.

У теорії прийняття рішень є три основні концептуальні підходи: математичний вибір (нормативний підхід), якісно-предметна і комплексна концепції. Сутність математичного вибору полягає у тому, що досліджується лише

етап вибору рішення, який ототожнюється з усім процесом прийняття того чи іншого варіанта. Велику увагу тут приділяють розробці математичних засобів, моделей та алгоритмів вибору рішень. При цьому у більшості випадків цілковито ігнорується роль суб'єкта (керівника або органу управління).

Інтелектуальні системи підтримки прийняття рішень (СППР) покликані допомогти фахівцеві знайти правильне рішення

Якісно-предметній концепції властивий описовий підхід до прийняття рішень і технології виконання процедур. Найважливіше при якісному описі — це довести викладені положення на прикладах із практики. Велике значення у цій концепції надається ролі суб'єкта у процесі прийняття рішень.

Для комплексної концепції управлінських рішень, як і для якісно-предметної, характерні всебічне врахування різноманітних аспектів, раціональне логічне мислення та застосування інтуїції суб'єкта управління, чия роль розглядається часто як провідна. Але цей підхід, крім того, передбачає застосування ще й математичних методів і обчислювальних засобів, хоча й відводить їм допоміжну роль.

На мою думку, для банківської сфери найбільш прийнятною є комплексна концепція.

Докладніше зупинимось на застосуванні математичних методів і обчислювальної техніки як засобів підтримки прийняття рішень.

Основним чинником, який обмежує ефективність використання обчислювальної техніки у процесах прийняття рішень при укладанні складними організаційними системами (у даному разі банками) є недостатня гнучкість та адаптованість цих засобів, їх зорієнтованість

не на осіб, які приймають рішення, а на математиків, програмістів. На початку 70-х років з'явився новий напрям — інтелектуальні системи підтримки прийняття рішень (СППР). Він полягає у розробці інструментів і проблемно орієнтованих програмних засобів, які допомагають фахівцям приймати рішення на основі накопичених та формально представлених в ЕОМ даних експертів у сукупності з оптимізаційними, імітаційними та аналітичними моделями. Успішний розвиток цього напрямку пов'язаний із дослідженням широкого кола проблем. Сутність його можна визначити як створення методологічних і технологічних основ побудови програмно-інформаційних комплексів, зорієнтованих на підтримку прийняття рішень людиною, зайнятою будь-якою діяльністю, у ситуації, коли неможлива чи небажано мати автоматичну систему, яка сама впорується з усім процесом прийняття рішення. Банкам в умовах ринку необхідно змінювати як свої структурні властивості, так і алгоритми функціонування. Отож СППР у цих умовах повинні бути гнучкими та адаптивними, тобто мати засоби для швидкої модифікації моделей. Застосування складних методів передбачає науковий підхід до розв'язання управлінських проблем із використанням прогресивних математичних засобів та ЕОМ для вивчення взаємодії елементів у моделях. Ідучи цим шляхом, слід визначити цілі, встановити зв'язки між різноманітними елементами проблеми, ідентифікувати змінні (тобто, показники, що змінюються і від яких залежить досягнення мети), контрольовані і неконтрольовані керівництвом, оцінити можливу поведінку неконтрольованих змінних та виявити внутрішні й зовнішні обмеження, які регламентують дії керівництва. Методи наукового управління дають змогу відповісти на три запитання: "у чому суть проблеми?", "які є варіанти для її вирішення?", "який варіант найкращий?".

Процес опрацювання рішення у СППР складається з таких етапів:

Теорія прийняття рішень налічує три основні концептуальні підходи: математичний вибір, якісно-предметна і комплексна концепції

- 1) діагностика оптимізації прийняття рішення;
- 2) формулювання проблеми прийняття рішення;
- 3) синтез концептуальної логіко-інформаційної моделі:
  - 3.1) економічна постановка задачі;
  - 3.2) формалізація умов побудови моделі:
    - 3.2.1) визначення факторів, які обмежують досягнення мети, а отже, обмежують і задачу;
    - 3.2.2) визначення мети рішення — формулювання цільової функції;
    - 3.2.3) визначення змінних показників, від яких залежить досягнення мети і виконання обмежень (змінні величини);
  - 3.3) підготовка вихідної інформації;
- 4) верифікація і корекція побудованої моделі;
- 5) синтез чи вибір засобу рішення (пакета прикладних програм);
- 6) машинна реалізація моделі (розв'язання задачі за допомогою ПЕОМ);
- 7) процес порівняння чи вибору альтернативних рішень;
- 8) інтерпретація аналізу і пояснення рішення (передбачає наявність кількох рівнів подання моделей, у тому числі графічний і табличний);
- 9) рекомендації кінцевим користувачам;
- 10) розвиток і корекція моделі прийняття рішення.

У ході створення програмного забезпечення та вибору слід заздалегідь врахувати такі основні завдання управління моделями:

- 1) забезпечення засобів для швидкої модифікації і синтезу моделей;
- 2) прямиї доступ до моделей. СППР має давати змогу кінцевим користувачам без посередників (програмістів або математиків) працювати з усіма типами моделей;
- 3) багаторівневе подання моделей. Різні варіанти подання моделей використовуються усіма класами користувачів на будь-яких етапах процесу прийняття рішення;
- 4) дотримання фізичної/логічної незалежності (фізична/логічна незалежність означає відмежування моделі від методу, яким обробляється інформація);
- 5) забезпечення колективного використання моделей. Необхідність колективного використання ресурсу даних;
- 6) підтримка цілісності й захисту моделей.

Щоб ефективно використовувати обчислювальну техніку в процесах прийняття рішень у плануванні, проектуванні та управлінні, необхідно створити гнучкі й зручні засоби підтримки прийняття рішень, зорієнтовані саме на осіб, які приймають рішення (ОПР), а не на математиків, програмістів. Один із таких засобів є процедури прийняття рішень із ефективною організацією взаємодії ОПР і ПЕОМ (так звані людино-машинні процедури). Дотримано таких умов:

- використовується звична і зрозуміла для ОПР мова спілкування;
- необхідні процедури обробки інформації

Засоби обчислювальної техніки, задіяні у процесах прийняття рішень, слід орієнтувати не на програмістів чи математиків, а на осіб, яким ці рішення доводиться приймати

виконуються так швидко, що до ОПР звертаються через досить короткі інтервали;

- від ОПР не вимагають виконання складних процедур переробки інформації.

Усе більше керівників українських банків починають усвідомлювати сенс твердження, яке в західних країнах давно вже стало, як то кажуть, притчею во язицех: успіх очолюваних ними установ безпосередньо залежить від обсягів обробленої корисної інформації та правильних висновків, зроблених на основі неї.

За приклад можна навести моделі управління активами і пасивами банку. Відомо, як багато важить для банку правильне управління його фінансовим станом, тобто продумане залучення коштів та розумне їх розміщення з метою забезпечення ліквідності, прибутковості та надійності установи. Керівництво при цьому змушене постійно гасити конфлікт між прибутковістю, з одного боку, та ліквідністю й надійністю з другого, не випускаючи з поля зору аналізу ризиків. Це одна з головних проблем у діяльності банків. Зважити на безліч чинників, які можуть вплинути на ці три складові оцінки фінансового стану банку, непросто. Для вирішення проблеми пропонується застосувати метод наукового управління ресурсами (з урахуванням аналізу ризиків та прогнозуванням стану банку на майбутні періоди), інструментом якого можуть бути оптимізаційні моделі.

Управління ресурсами за допомогою наукових методів передбачає побудову складних моделей з використанням сучасного математичного апарату для аналізу взаємозв'язків між різноманітними статтями банківського балансу, прибутків та збитків.

Застосування математичних і обчислювальних методів — справа нелегка, і не обов'язково їх опрацьовують особи, які приймають рішення. Для полегшення використання складних моделей створено як стандартні програми й пакети прикладних програм, так і великі програмні комплекси. Прикладом може слугувати система R/3 фірми SAP, яка пропонує стандартне програмне забезпечення для банків, покликане вирішувати зазначені вище проблеми. На жаль, коштує така система досить дорого.

Дуже важливо, щоб керівники могли виділити проблеми у галузі прийняття рішень, які можна опанувати за допомогою математичних методів, допомогти фахівцям проаналізувати вузькі місця, оцінити та інтерпретувати отримані результати.

Під час побудови моделей важливо врахувати всі чинники, що можуть вплинути на резуль-

тат, та правильно і коректно їх формалізувати в конкретному інструменті, яким є запропоноване програмне забезпечення. Це досить складна справа навіть для спеціалістів з моделювання. Наприклад, якщо норми регулювання банківських операцій, викладені в Інструкції Національного банку України "Про порядок регулювання та аналіз діяльності комерційних банків", будуть однакові для всіх банківських установ, то вимоги керівництва, зумовлені пріоритетними напрямками діяльності конкретного банку, умови регіону, де знаходиться установа, обсяги коштів, а також розуміння розвитку ринкових процесів у різноманітних його аспектах, звичайно, суттєво відрізнятимуться у різних банках.

До речі, банки, співробітники або консультанти яких мають математичну підготовку і зможуть застосувати моделювання в методі наукового управління ресурсами, дуже скоро відчують свою перевагу. Крім того, важливо, щоб керівництво банку сприймало ці заходи не як посягання на власний авторитет, а як засіб удосконалення процесу прийняття рішень. Слід зауважити, що відповідальність за рішення, що ґрунтуються на одержаній завдяки моделі інформації, на завершальній стадії аналізу керівництво має брати на себе.

Математична модель має формуватися за безпосередньої участі керівництва банку. Відповідальність за рішення, що ґрунтуються на одержаній завдяки цій моделі інформації, керівництво бере на себе

Отже, часті зміни умов на ринку банківських послуг, необхідність дотримуватися букви закону, конкуренція з боку небанківських установ, потенційний бурхливий розвиток ринку цінних паперів — усе це спонукає до відповідних змін у сфері управління діяльністю банку. Відтак з'являється попит на інформаційні системи, на базі яких можна будувати системи підтримки прийняття рішень. Їх використання суттєво підвищує якість рішень, які приймаються.

Але ж, наскільки відомо, нині жодна АБС (автоматизована банківська система) вітчизняного виробництва не використовує таких моделей. На часі прозаїчніші проблеми банківської автоматизації. Однак хоч надавати клієнтам нові послуги і дуже важливо, маючи на озброєнні всезростаючі технічні можливості, варто звертатися до прийняття рішень за допомогою СППР. Досвід західних країн свідчить про неабияке значення цього інструмента у повсякденній роботі керівника. Використання його в роботі свідчить про високу кваліфікацію й освіченість керівного складу банку.

Анатолій Чухно,
академік Національної академії
наук України.

Сучасне господарство — товарно-кредитне

У розвинутих країнах панують товарно-кредитні відносини. Вони поширилися на всю систему суспільного відтворення — виробництво, розподіл, обмін, споживання, перетворившись із дуже важливої складової у загальну форму організації сучасної економіки. Ще Карл Маркс передбачав поступовий перехід суспільства від натурального до товарно-грошового, а згодом і товарно-кредитного господарства. Він розглядав їх як три характерні економічні форми руху суспільного виробництва, заважаючи, що грошове та кредитне господарство відповідають лише різним ступеням розвитку капіталістичного виробництва. Ці принципово важливі положення не були ні розвинуті, ні застосовані нащадками. А проте перехід до ринкової економіки вимагає глибокого розуміння соціально-економічних процесів та послідовної їх реалізації.

Переростання товарно-грошового господарства у товарно-кредитне

У суспільненні виробництва, капіталу і праці — глобальною закономірністю, зизначально і для розвитку кредитних відносин. На основі швидкого зростання позичкового капіталу утворюються великі банки, приножувється їхня частка у сукупних активах розвинутих країн. Зрештою, могутність банківської системи держави визначає не кількість, а потенціал її провідних банків. Усуспільнення капіталу зумозило появу фінансового капіталу (зрощування промислового й банківського). Це визначило нову роль банків, швидке розширення сфери кредитних відносин. Протягом кількох десятиріч вона охопила всю систему функціонування суспільного капіталу, систему фінансів, міжнародні економічні відносини. Товарні й грошові відносини все більше набувають характеру грошово-кредитних і товарно-кредитних. Це означає, що загальною формою економіки є не тільки товар, а й кредит. І ця форма суспільного виробництва відіграє таку ж усезагальну роль, як і товарна. По суті, відбувається інтеграція, внаслідок якої рух усього промислового капіталу виглядає як рух позичкового. Останній дедалі більше опосередковує процес виробництва, обміну, присвоєння матеріальних благ і споживання. Зрощування позичкового капіталу із промисловим і торговим спонукає до надання у по-

зичку і зайнятого капіталу — не лише грошового, а й товарного, виробничого. Рух грошей, товарів, капіталів, предметів споживання опосередкований більшою чи меншою мірою кредитними відносинами. Основна частина продажів між підприємствами, а також значна частина товарообороту здійснюється саме на цій zasadі. Такі відносини вийшли за національні межі — кредитується весь міжнародний товарообіг.

Донедавна безготівкові розрахунки практикували на рівні підприємств. З упродовженням кредитних карток вони стали звичними для всіх нас. Доходи громадян теж набувають характеру кредитних відносин, бо їхній заробіток підприємства та організації нерідко переказують на особисті рахунки у банках. Заощадження населення також є формою позичок банкам та страховим компаніям, які, у свою чергу, із цих сум кредитують господарство.

Проникнення кредитних відносин в усі сфери економічного та суспільного життя привело до того, що в розвинутих країнах у 1980-х роках обсяг кредитних зобов'язань майже вчетверо перевищив обсяг сукупного суспільного продукту. Кредитними відносинами нині пронизані всі стадії процесу відтворення — від інвестування та міжгалузевого перекидання капіталів до реалізації товару, розподілу і перерозподілу доходів.

Перехід від грошей-товару до кредитних грошей

Однією з головних форм переростання товарно-грошового господарства у товарно-кредитне є перетворення грошей. Як відомо, кредитні гроші існують давно (банкноти — це вексель на

банк). Сучасні гроші виражають рух позичкового, а через нього — і всього суспільного капіталу. Оскільки товарообмін опосередковано кредитними документами, кредит є формою руху не лише грошового (позичкового), а й товарного, а значить, і виробничого, продуктивного капіталу. І вся система набуває характеру не товарно-грошових, а товарно-кредитних відносин. Кредитні документи, як і боргові зобов'язання, стають кредитними грошима. Їх особливість полягає у тому, що реалізація товару, як правило, не супроводжується зустрічним рухом еквіваленту у речовій формі, як було при грошах-золоті, грошах-товарі. Замість них функціонують кредитні гроші, боргові зобов'язання, які істотно відрізняються і від золотих, і від паперових грошей.

Кредитний характер грошей підтверджує і доречною зміною структури їх обігу. Надзвичайно швидко зросла роль, значення та питома вага безготівкового обороту. Американські економісти К. Макконелл та С. Брю, проаналізувавши грошову систему своєї країни, дійшли висновку, що "в економіці Сполучених Штатів та інших розвинутих країн гроші є, по суті, борговими зобов'язаннями держави, комерційних банків та ощадних установ... вартість грошей уже не базується на суворо визначеній кількості дорогоцінних металів (як було раніше)"¹.

Проте, давши таке надзвичайно важливе визначення, автори далі пишуть про паперові гроші, які начебто не мають "справжньої вартості"², що вони є "декретними грошима", тобто стали такими тому, "що так сказала держава"³. Відтак дослідники відступають від власного визначення грошей, банкнот як "боргових зобов'язань", кредитних грошей, що мають справжню вартість. Але ж як у такому разі вони можуть виконувати функцію загального еквівалента? Адже для цього замало декрету держави. До того ж долар та інші валюти на світовій арені виступають реально як резервні, вільно конвертуються. Валюта ж отримує світове визнання лише тоді, коли вона має і стабільну купівельну спроможність, тобто вартість.

¹ Макконелл К., Брю С. Економіка. Т.1. — С. 271.

² Там же. — С. 266.

³ Там же. — С. 269.

Проникнення кредитних відносин в усі сфери економічного та суспільного життя привело до того, що в розвинутих країнах у 1980-ті роки обсяг кредитних зобов'язань майже вчетверо перевищив обсяг сукупного суспільного продукту.

Ще складніша справа — трактування грошей у нашій країні. Дехто досі вважає, що "процес демонетизації золота ще не завершений", і вона продовжує, хоча б частково, виконувати функцію грошей, а банкноти, як і раніше, є лише знаками золота. Але факти соціально-економічного життя суспільства переконливо свідчать, що вона перестало бути грошима, оскільки не виконує функцію загального еквівалента. МВФ уже не приймає золото як оплату квот і відсотків за кредити.

За формою, зовні, кредитні гроші, як і паперові, мають вигляд художньо оформлених паперів. З огляду на це можна, звичайно, говорити про зникнення їх матеріального змісту. Але за зовнішньою формою реальний зміст кредитних грошей — це рух позичкового, а значить, і всього суспільного капіталу. Отже, для сучасних грошей характерне не зникнення їхнього матеріального змісту, а якісно новий його вигляд. Від товару, а точніше товару-золота, суспільство переходить до вищого типу грошей — кредитних грошей, грошей-капіталу.

Відтак ми є свідками становлення нового типу грошей, властивих вищому ступеню товарного виробництва — товарно-кредитному господарству.

Кредит та зміни у виробничих відносинах

Розвиток кредитних відносин — це не лише далі ширше охоплення нових сфер і галузей економічного та соціального життя суспільства. Кількісне зростання супроводжується якісними зрушеннями у всій системі виробничих відносин.

Передусім відбуваються істотні зміни у відносинах власності. Адже позичковий капітал і кредит зумовлюють відокремлення капіталу-власності від капіталу-функції. Таке розмежування означає, що володіння капіталом і його використання стало справою різних людей. Це, з одного боку, капіталісти, а з іншого — менеджери, які управляють функціонуванням і зростанням цього капіталу.

Кредитне господарство — це якісно новий рівень розвитку економіки, коли виробничому процесу передують кредитні операції, яка дає змогу завчасно визначити обсяг виробництва та умови реалізації продукції на певному ринку, тобто кількість товарів, їхню якість та строки поставок. Інакше кажучи, на відміну від стихійності, властивої товарному виробництву, кредитне господарство сприяє підвищенню свідомого начала у визначенні й погодженні розвитку виробництва, купівельної спроможності, тобто пов'язане з утвердженням плановірності суспільно-економічного розвитку. Якщо товарні відносини зводять виробників лише за допомогою ринку, тобто після завершення процесу виробництва, то кредитні виникають ще до його початку, існують у його процесі, присутні у сфері реалізації і навіть споживання. Позичальник зацікавлений у ефективному використанні кредиту (відповідно до розробленого бізнес-плану), починаючи з організації виробництва і завершуючи реалізацією товарів, бо без цього неможливо повернути кредит, а тим більше виплатити проценти за його використання у певний строк.

Розвиток кредиту вносить істотні зміни в організацію і функціонування підприємств та фірм. Наявність позичкового капіталу і кредиту дає змогу фінансувати капіталовкладення за рахунок не ли-

ше власних, а й позичених капіталів і використати їх для самозростання капіталу. Відтак розвиток кредиту, зростання обсягів позичкового капіталу та поліпшення умов його надання служить розвитку виробничого капіталу, розширенню виробництва, зростанню його відтворювальної ролі.

Концентрація грошових коштів, перетворення їх на інвестиції зумовлює підвищення ролі позичкового капіталу в русі виробничого, продуктивного капіталу. Все це свідчить про виникнення й розвиток у кредитному господарстві принципів нової порівняно з товарно-грошовим господарством форми руху суспільного капіталу. Він набуває в основному форми руху позичкового капіталу. Це засвідчує збільшення його питомої ваги у пасивах підприємств. Темпи економічного розвитку були вищими в тих країнах, де відповідно більша частка гозичених капіталів. Практика господарювання німецьких і особливо японських фірм великою мірою пов'язана з використанням кредитних форм, що й забезпечило високі результати. Очевидно, кредитні кошти спираються на весь потенціал суспільного капіталу і тому більше, ніж інші його форми, відповідають сучасній природі та характеру продуктивних сил.

Кредитна система впливає на вдосконалення організаційно-економічних відносин, форм організації суспільного виробництва. Прискорене усупільнення капіталів, праці й виробництва обумовлює дещо іншу роль банків.

Кредитна система впливає на удосконалення організаційно-економічних відносин, форм організації суспільного виробництва. Прискорення процесу усупільнення капіталів, праці й виробництва обумовлює дещо іншу роль банків. Вони стають центрами тяжіння та об'єднання суб'єктів господарювання, стандартизації критеріїв господарської діяльності, утворення й функціонування фінансово-промислових груп та інших подібних об'єднань.

Унаслідок цих процесів головною організацією суспільного виробництва на сучасному етапі стали акціонерні товариства. Ця форма похідна від позичкового капіталу і є визначальною у структурі сучасної економіки. На акціонерному капіталі базуються усі найкрупніші корпорації, оскільки саме ця форма дає можливість шляхом продажу акцій об'єднати величезні грошові кошти, перетворити їх у діючий капітал та застосувати його з найвищою ефективністю. Відбулися відчутні зміни у розподілі і перерозподілі доходів.

Кредитні відносини істотно змінюють систему ціноутворення, народжують свою основу цін — це капіталізована форма доходу, при визначенні якої ключову роль відіграє позичковий процент. Робоча сила, сировина, засоби виробництва, земля, будівлі, цінні папери — все оцінюється, відштовхуючись від капіталізованого доходу. Якщо, наприклад, 100-доларова акція приносить 10 доларів до-

ходу при позичковому проценті, який дорівнює 5, ця акція продаватимуть за 200 доларів, бо саме така сума, покладена в банки при 5%, дасть 10 доларів доходу.

Дуже важливу роль відіграє кредит у механізмі господарювання. Регулюючи позичковий процент, держава впливає на накопичення грошового капіталу, на рівень інфляції, динаміку цін та заробітної плати, на валютний курс, експорт та імпорту капіталу й товарів. Кредитний механізм використовується транснаціональними корпораціями для залучення капіталу багатьох країн.

Кредит є важливим засобом розвитку сфери обміну, активно впливає на платоспроможний попит і пропозицію, прискорює оборотність капіталу, стимулює зрощування ринків цінних паперів із ринками позичкових капіталів, що ще більше посилює перетікання та міграцію капіталів, економію витрат обігу, підвищує ефективність економіки. Він також сприяє розвитку внутрішнього національного ринку, формуванню інтернаціональної вартості товарів та послуг, утворенню й розвитку міжнародного ринку позичкових капіталів.

Функціональна структура цього ринку (і внутрішнього, і міжнародного) полягає в тому, що він містить передусім грошовий ринок та ринок капіталів. Під грошовим розуміється ринок відносно короткострокових (у межах від кількох годин до року) операцій між банками та іншими фінансово-кредитними установами. Ринок капіталів — це та частина ринку позичкового капіталу, яка пов'язана з довгостроковими операціями. Якщо грошовий ринок надає кошти для задоволення тимчасових потреб у ліквідності, то ринок капіталів є джерелом довгострокових інвестиційних ресурсів. Нині ринок позичкового капіталу — це складова частина світового господарства, яка відіграє всезростаючу роль як на національному, так і міжнародному рівнях. Це — складний економічний механізм перерозподілу коштів між галузями, ринками та країнами.

Історичне місце кредитного господарства

Розвиток кредитних відносин у розвинутих країнах досягнув того рівня, коли ними охоплене все господарство і життя людей. Складає вищий тип господарства.

Продукт праці від початку набуває не лише товарної, а й кредитної форми, що обумовлює специфіку його руху. На основі кредитних відносин відбувається інтеграція виробничої, торгової і банківської сфер, забезпечується їх єдність та взаємодія. Усе це означає, що кредитному господарству властивий вищий тип суспільно-економічних відносин. Це відображають нові відносини власності та плановірний характер їх розвитку. Підвищується економічна роль держави, відбувається становлення системи державного регулювання економіки.

Розкриття й обґрунтування на цьому етапі закономірностей переростання товарно-грошового господарства у товарно-кредитне дає змогу глибоко і всебічно пізнати процеси, що відбуваються в економіці, зміни у виробничих відносинах та економічних законах і послідовніше діяти у практиці господарювання.

ІНФОРМАЦІЯ ІЗ ПЕРШОДЖЕРЕЛ

Зміни і доповнення до "Офіційного списку комерційних банків України та переліку операцій, на право здійснення яких комерційні банки отримали ліцензію Національного банку України"¹, внесені за період із 11 червня по 10 липня 1998 року

Зміни і доповнення до офіційного списку комерційних банків України

Назва банку	Вид товариства	Зареєстрований статутний фонд, грн.	Дата реєстрації банку	Номер реєстрації банку	Юридична адреса
м. Київ і Київська область					
Акціонерний комерційний "ТОРГОВО-ПРОМИСЛОВИЙ БАНК"	ВАТ	4 869 500	18.03.1993 р.	155	м. Київ, вул. Дегтярівська, 8-а
Акціонерний комерційний банк "НАДРА"	ВАТ	25 400 000	26.10.1993 р.	205	м. Київ, вул. Пушкінська, 42/4
Акціонерний банк "КЛІРИНГОВИЙ ДІМ"	ВАТ	4 000 000	30.12.1996 р.	264	м. Київ, просп. Червонозоряний, 132
Дніпропетровська область					
Комерційний банк "ПРИВАТБАНК"	ТОВ	140 000 000	19.03.1992 р.	92	м. Дніпропетровськ, Набережна Перемоги, 50
Акціонерний комерційний банк "ПРИЧОРНОМОР'Я"	ВАТ	11 000 000	21.04.1993 р.	163	м. Дніпропетровськ, просп. Гагаріна, 33
Донецька область					
Акціонерно-комерційний банк "ПРОМЕКОНОМБАНК"	ВАТ	6 700 019	25.08.1993 р.	194	м. Донецьк, Ленінський просп., 4
Полтавська область					
Акціонерний комерційний банк "МТ-БАНК"	ВАТ	16 100 000	27.12.1991 р.	77	Полтавська обл., м. Кременчук, вул. Бутиріна, 59
Сумська область					
Акціонерний комерційний банк "СЛОБОЖАНЩИНА"	ВАТ	7 199 665	06.02.1992 р.	84	м. Суми, вул. Кірова, 4
Харківська область					
Акціонерний комерційний банк "МЕРКУРІЙ"	ВАТ	6 600 000	18.11.1992 р.	129	м. Харків, вул. Полтавський Шлях, 123
Акціонерний комерційний банк "ЗОЛОТІ ВОРОТА"	ВАТ	6 700 000	18.08.1993 р.	193	м. Харків, просп. Леніна, 36
¹ "Офіційний список комерційних банків України та перелік операцій, на право здійснення яких комерційні банки отримали ліцензію Національного банку України", опубліковано у "Віснику НБУ", № 4, 1998 р. Дані, що змінилися, виділено червоним кольором. Назви банків подаються за орфографією реєстраційних записів.					

Банки, вилучені з Книги реєстрації банків, валютних бірж та інших фінансово-кредитних установ у червні 1998 р.

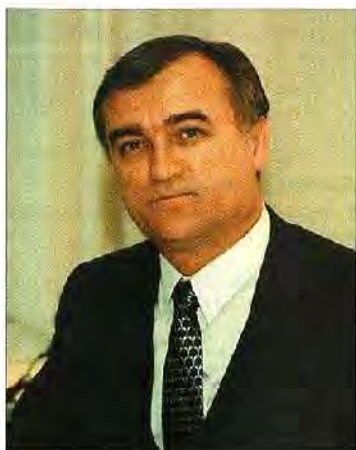
Назва банку	Номер реєстрації банку	Підстава для закриття банку	Дата реєстрації банку	Дата закриття банку
Акціонерний банк економічного розвитку "ЕКОНОМБАНК"	34	Рішення Комісії з питань банківського нагляду НБУ № 393 від 25.06.1998 р.	16.10.1991 р.	25.06.1998 р.
Криворізький акціонерний банк "ЄВРОМЕТАЛБАНК"	208	Рішення Комісії з питань банківського нагляду НБУ № 394 від 25.06.1998 р.	05.11.1993 р.	25.06.1998 р.

Матеріали підготував Андрій Ільницький, економіст відділу досьє банків управління координації з питань банківського нагляду НБУ.

Відзнака Президента і почесні звання — працівникам банківської системи України

Указом Президента України № 644/98 від 17 червня 1998 року за вагомих особистий внесок у реформування бухгалтерського обліку і звітності банківської системи відповідно до міжнародних стандартів члена Правління — директора департаменту інформатизації Національного банку України Анатолія Стефановича Савченка нагороджено орденом "За заслуги" III ступеня

Анатолій Стефанович Савченко,
директор департаменту інформатизації НБУ, заслужений економіст України:

“Це перша нагорода за плідну працю служб інформатизації банківської системи України”

Торез — антрацитовий осколючок великого вугільного серця нашої Вітчизни. Для того, хто за своє життя набачився більших і менших міст, — це пересічне, дещо провінційне, чимось симпатичне, типове шахтарське містечко на Донеччині. Для Анатолія Савченка — це батьківщина, де особливо після довгої розлуки солодко шемить серце.

Савченкові не довелося проходити підземних університетів, та шахта, вугілля довгі роки були центром всесвіту багатьох рідних і близьких йому людей. Закінчивши у 1968 році десятирічку, він почав працювати токарем на Торезькому електротехнічному заводі. Те, що Анатолій невдовзі вступив до Донецького державного університету, багато хто сприйняв як належне.

По закінченні навчання у 1974 році він отримав призначення до Республіканського обчислювального центру Української республіканської контори Будбанку СРСР, де працював на посадах інженера, старшого інженера, математика-програміста, завідуючого групою, головного інженера проекту математичного забезпечення роботи електронно-обчислювальних машин, в 1987 році був призначений завідуючим відділом, а з 1988 року — заступником директора обчислювального центру.

Він вступив у благодатний період творчої зрілості, тієї щасливої злагоди із самим собою, яка притаманна лише людям, що вибрали професію за покликанням, сформувалися як спеціалісти, знайшли гідне застосування набутих знанням і досвідом, а також, врешті-решт, як квінтесенція всього, — добилися заслуженого визнання.

До Національного банку України Анатолія Стефановича Савченка запросили сім років тому — на посаду начальника комп'ютерного центру. У березні 1995 року він став директором департаменту інформатизації і тоді ж був призначений членом Правління НБУ.

За час роботи в НБУ Анатолій Стефанович зробив значний внесок у розвиток інформаційних технологій, створення інфор-

маційного простору міжбанківської взаємодії. На цій базі під його керівництвом реалізовано такі важливі завдання автоматизації, як запровадження системи електронних міжбанківських розрахунків за безнаперовою технологією (1994 р.); системи електронної пошти, яка об'єднала в єдиний інформаційний простір усі банківські установи України і під час проведення грошової реформи забезпечила її інформаційну підтримку; системи електронного обслуговування суб'єктів ринку державних цінних паперів (1996 р.).

Надзавданням 1997 року для самого Анатолія Стефановича, для численних його підлеглих, а в кінцевому підсумку — для всієї банківської системи України була підготовка до переходу на міжнародні стандарти бухгалтерського обліку та звітності. Весь рік його команда наполегливо розробляла технологію цього переходу. За безпосередньої участі Савченка розроблено цілий комплекс концептуально нових методологічних, технологічних та технічних рішень щодо функціонування систем автоматизації у Національному та комерційних банках України, завдяки чому на період підготовки та процес переходу витрачено мінімум часу. Крім того, Анатолій Стефанович — член творчого колективу, який запропонував принципово новий метод збирання та обробки статистичної звітності. Цей метод базується на технології економічних показників і дає змогу оперативно отримувати інформацію про діяльність комерційних банків, уникаючи зайвого її дублювання. Логічним продовженням творчих пошуків новатора й дослідника нових можливостей застосування складних сучасних інформаційних банківських технологій є робота в співавторстві над навчальним посібником “Платіжні системи”, який побачив світ за кілька місяців до його 47-річчя.

Зараз Анатолій Стефанович працює разом зі своїми колегами над новою книгою із банківських технологій. Савченко — щаслива людина, бо автоматизація банківської системи — це та благодатна сфера, де він завжди бачить конкретний результат роботи.

За плідну працю, за знання й уміння тим же указом Президент України присвоїв почесне звання "Заслужений економіст України" групі працівників банківської системи України. Представляємо їх нашим читачам.

Юхим Лазарович Бендерський,
заступник начальника Центральної розрахункової палати НБУ.

Юхим Лазарович Бендерський працює у сфері автоматизації банківської системи з 1974 року. Розроблені за його участю програмні продукти впроваджені у багатьох банківських установах країни.

"Зоряний час" Юхима Лазаровича, припав на останні сім років, коли Обчислювальний центр Держбанку СРСР був реорганізований у Комп'ютерний центр НБУ, а потім у Центральну розрахункову палату. Важко сказати напевне, що послужило йому тут стимулом до натхненної праці. Найвірогідніше, непочатий край роботи, до якої так спрагло взявся з перших днів, не втамувавши тієї спраги й до сьогодні.

Працюючи в Центральній розрахунковій палаті НБУ, Юхим Лазарович брав участь у проектуванні та впровадженні багатьох систем автоматизації банківської справи. У 1996—1997 роках під його керівництвом спільно з емісійно-кредитним департаментом НБУ створено автоматизовану систему комплексного обслуговування суб'єктів ринку державних цінних паперів. Електронний депозитарій Національного банку є першим діючим депозитарієм фондового ринку України.

Ю.Л. Бендерський входив до складу робочої групи, яка координувала реформування бухгалтерського обліку та звітності в комерційних банках України. Він брав участь у відпрацюванні технологій взаємодії з комерційними банками і забезпечення переведення промислової експлуатації системи електронних платежів на новий План рахунків бухгалтерського обліку.

Валентина Василівна Бондар,
головний бухгалтер — начальник відділу Житомирського обласного управління НБУ.

Починаючи службову кар'єру (по закінченні в 1957 році Львівського обліково-кредитного технікуму) з "глибинки" — бухгалтером Потіївського відділення Держбанку СРСР, перейшла там від старших благоговійну повагу до праці. І ні здобута пізніше вища освіта, ні керівні посади, ні високі урядові нагороди — медаль та орден "Знак Пошани" не змінили її характеру. Який би вал роботи не насувався, першу його хвилю вона бере на себе.

За 41 рік праці за фахом Валентина Василівна багато зробила для поліпшення бухгалтерського обліку в банківській системі України: брала участь у розробці нормативних документів грошової реформи, платіжної системи. А коли настала пора оновлення, зміни принципів такої звичної для неї справи, легко відірвалася від старого, взялася до виконання свого завдання у розробці Програм реформування бухгалтерського обліку і звітності у НБУ та комерційних банках, Планів рахунків для цих двох гілок банківської системи України.

Лідія Миколаївна Ганжа,
головний бухгалтер — начальник відділу управління по місту Києву і Київській області.

Лідія б не один раз подумала: доведеться працювати у найбільшому в Україні регіональному управлінні НБУ. Це ж полігон для випробування всіх нововведень у банківській системі, а значить — прощай спокійне життя. Втім, якщо добре подумати, то такого їй і бачити не доводилося: з 1963 року незмінно на посадах головного бухгалтера у кількох районних відділеннях та Київській обласній конторі Держбанку СРСР. Нагороджена трьома медалями. Тож досвіду не позичати — впорається!

Завдяки високому професіоналізму, багаторічному досвіду роботи Л.М. Ганжа налагодила процес надання якісної поточної бухгалтерської звітності, внесла ряд поправок у організацію системи електронних платежів, запропонувала власне бачення того, як вдосконалити перехід банківської системи на міжнародні стандарти бухобліку, як обслуговувати суб'єктів господарювання та адаптувати програмне забезпечення до нових умов.

Завдяки високому професіоналізму, багаторічному досвіду роботи Л.М. Ганжа налагодила процес надання якісної поточної бухгалтерської звітності, внесла ряд поправок у організацію системи електронних платежів, запропонувала власне бачення того, як вдосконалити перехід банківської системи на міжнародні стандарти бухобліку, як обслуговувати суб'єктів господарювання та адаптувати програмне забезпечення до нових умов.

Ганна Іванівна Жигайло,
начальник управління департаменту бухгалтерського обліку НБУ.

На службовій драбині, щаблі якої вона долає, не послано килимової доріжки — всього, що має, досягла самотужки, наполегливістю й діловитістю. Їй таланило в тому, що наділені такими рисами працівники скрізь потрібні — без зайвих вагань бралася до роботи і виконувала її.

У хорошому колективі таких людей помічають і належно оцінюють. Так і Ганна Іванівна — працюючи в НБУ з лютого 1992 року, із провідного економіста виросла до начальника управління методології та реформування бухгалтерського обліку та звітності. Висококваліфікований спеціаліст, Г.І.Жигайло входила до групи розробників принципово нових інструкцій щодо обліку основних операцій банку. Під її керівництвом розроблялися нормативні документи відповідно до міжнародних стандартів, а саме: з обліку процентних доходів і витрат, основних засобів та нематеріальних активів, цінних паперів. Ганна Іванівна працювала над впровадженням податкового обліку в банківській системі та відокремленням його від фінансового, чому немає аналога в сучасній економічній практиці.

Наталія Михайлівна Іваник,
начальник управління — заступник директора економічного департаменту НБУ.

Ії жіночість і тендітність трохи аж дисонують із тим титаном службового навантаження, який доводиться нести. Наталії Михайлівні допомагає у роботі те, що вона гідний член згуртованої команди однодумців, що за плечима — наукове підґрунтя: кандидат економічних наук, має досвід роботи в Інституті економіки АН України.

Працюючи в НБУ, Н.М. Іваник багато зробила для започаткування в Україні методології Міжнародного валютного фонду щодо створення макроекономічної системи даних платіжного балансу України, розробки основ і методів та практичного застосування аналізу стану платіжного балансу, його впливу на формування валютної політики держави, налагодження інформаційних потоків для визначення обсягів експорту та імпорту товарів і послуг тощо.

Наталія Михайлівна працювала над розробкою нових форм звітності НБУ та комерційних банків України, необхідних для складання платіжного балансу і балансу міжнародних інвестицій у зв'язку з переходом на міжнародні стандарти бухгалтерського обліку і статистики, створенням нормативної бази для формування вітчизняної статистики платіжного балансу.

Олександр Іванович Кіреєв,
заступник Голови Правління НБУ.

Організаторських здібностей жоден вуз не навчає — цей талант або дано, або ні. А далі вже доля крутить своє колесо, як той штурвал корабля, підставляючи під шквальний вітер чи даруючи несподіваний штіль. Люди всьому ладні дати оцінку: того шасливчика, диви, висло на гребінь, а в того, бач, не склалося. Олександр Іванович так би не судив. Можливо, це суто чоловіча риса чи психологія спортсмена, але він далекий від думки, що ми лиш безсилі мандрівники у життєвській стихії. Воля до перемоги кожному дається від народження.

Олександр Іванович обрав собі шлях банкіра. І пройшов ним, впевнено й розсудливо від студента Київського інституту народного господарства до банківського працівника — професіонала у повному значенні цього слова. Так велось, що всі двадцять років трудової біографії він лише на лічені місяці полишав цей будинок на вулиці Інститутській, 9. У березні 1993 року постановою Президії Верховної Ради України він призначений на посаду, яку нині обіймає і на якій сповна виявилися його організаторські та ділові здібності. О.І. Кіреєв став одним із ініціаторів створення в Україні прогресивної системи розрахунків — системи електронних платежів, багато працює над удосконаленням системи бухгалтерського обліку в банках. Саме Кіреєв керував у 1993 році розробкою СЕП, її випробуванням, а з початку 1994 року — впровадженням в експлуатацію в усій банківській системі України.

Задля втілення Державної програми переходу на міжнародну систему обліку та статистики НБУ проведена реформа бухгалтерського обліку та звітності. Відповідальність за впровадження нової системи обліку в банках була покладена на Олександра Івановича. Під його керівництвом у процесі реформи змінено норми обліку основних фінансових інструментів і План рахунків у НБУ та комерційних банках України, внесено принципові зміни в організацію аналітичного обліку; вперше відокремлено фінансовий облік від податкового; здійснено перехід на нову прогресивну форму збирання економічної інформації за економічними показниками тощо.

Поставленої на початку цієї велетенської роботи мети, можна сказати, досягнуто. Одним із її результатів стало те, що відтепер є можливість мати чітку економічну інформацію про реальну вартість активів банку, їх ризиковість, дохідність та реальну вартість капіталу. На базі цієї інформації створюється якісно новий контроль за роботою комерційних банків.

Ігор Миколайович Новак,
заступник начальника управління — начальник відділу департаменту інформатизації НБУ.

Ігор Миколайович, як, до речі, багато хто з героїв цієї публікації, дитя 60-х років — нащадок тих самих шестидесятників, чиєму розквітові, волелюбству, розкнутості думки сприяла славнозвісна відлига. Звичайно, легко проводити такі паралелі, коли йдеться про сформовану особистість, кандидата технічних наук, дослідника за на-

турою і тепер уже, зважаючи на шістнадцятирічний стаж роботи, й досвідченого практика.

Після закінчення Київського політехнічного інституту залишився працювати на кафедрі автоматизованих систем управління виробництвом, і хоч не честолюбний, запрошення все ж гріло йому душу — із сотень випускників туди потрапляли одиниці. З 1993 року він у НБУ. Увесь цей час Ігор Миколайович керує колективом програмістів, який розробляє та впроваджує програмне забезпечення системи електронних платежів. Він є одним із авторів програмного забезпечення СЕП Центральної розрахункової палати та регіональних розрахункових палат; ряду моделей обслуговування консолідованого коррахунку банків у системі електронних платежів, які дали змогу банкам об'єднати кошти на єдиному коррахунку в масштабах України і, таким чином, підвищити ефективність роботи в пілому.

У ході переведення банківської системи України на міжнародні стандарти бухгалтерського обліку та звітності І.М. Новак ініціював та впроваджував нові бухгалтерські моделі електронних міжбанківських розрахунків.

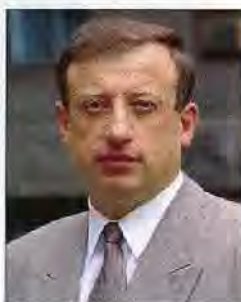

Віра Іванівна Ричаківська,
заступник директора департаменту бухгалтерського обліку НБУ.

Цю наділену багатою українською природою жінку не побачиш млявою чи похмурою. Крім гарної зовнішності, доля наділила її жвавим розумом, що потребує бурхливого спілкування в колективі професіоналів, нуртуючої повсякденної роботи, до якої звикла з ранньої юності. Завдяки товариському характеру, доброзичливості, життєрадісності вона стала хорошим керівником, заслужено користується повагою й любов'ю підлеглих.

Як заступник директора департаменту бухгалтерського обліку Віра Іванівна брала найактивнішу участь у втіленні в життя Програми реформування бухгалтерського обліку і звітності в банківській системі України. Вона вивчала й аналізувала доцільність застосування міжнародних стандартів бухгалтерського обліку та звітності, займалася адаптуванням нововведень до чинного законодавства України.

В.І. Ричаківська пропонує нові принципи обліку в банках через пресу, читає лекції на тематичних семінарах, є співавтором підручника "Операції комерційних банків".

Павло Миколайович Сениц,
головний бухгалтер — директор департаменту бухгалтерського обліку НБУ.

Минуло зовсім небагато часу від дня підписання Президентом України указу про відзначення нагородами працівників банківської системи нашої країни, а вже став відомим новий факт із біографії Павла Миколайовича, про який у його нагородних документах не йшлося. Він захистив кандидатську дисертацію. Вітаючи його з цією небуденною подією, зауважимо: небагато хто знав про те, що П.М. Сениц пише серйозну наукову роботу, готується до захисту. Хоча, поклавши руку на серце, давно міг це зробити. Та любить у всьому ґрунтовність, глибину, виваженість, над усе не терпить легковажності й поспіху. За ним це помічалось, ще коли слюсарював у колгоспі на Тернопільщині. Підтвердив цінні риси характеру, закінчивши з відзнакою Кам'янець-Подільський сільськогос-

подарський інститут. Потому трудився головним бухгалтером у сільських господарствах, у банківській системі.

За час роботи в НБУ Павло Миколайович зробив значний внесок у вдосконалення бухгалтерського обліку в банках України. Він керував розробкою програми реформування бухгалтерського обліку і звітності в банківській системі, розробляв стратегію переходу, а головне — впливав її в життя. У процесі реформи впроваджено ряд нових економічних категорій, накреслено реальні економічні перспективи діяльності банку, створено принципово нові форми збирання інформації.

Ігор Олегович Юшко,
голова правління Першого українського міжнародного банку.

Під його керівництвом створено стабільний комерційний банк. Багато технологій, які тут застосовуються, унікальні. ПУМБ був одним із перших учасників міжнародної платіжної системи S.W.I.F.T., створив власну глобальну комп'ютерну мережу. Цьому банку

належить ініціатива у заснуванні Міжнародної валютної біржі.

Із листопада 1995 по січень 1998 року ПУМБ, єдиний в Україні, працював у міжнародній системі бухгалтерського обліку. У березні нинішнього року І.О.Юшка обрано народним депутатом України.

* * *

Постановою Правління Національного банку України № 251 від 30 червня цього року за вагомий особистий внесок у розробку нормативно-методологічних документів та забезпечення реформи бухгалтерського обліку і звітності у банківській системі України відповідно до міжнародних стандартів велику групу працівників різних установ і організацій банківської системи України та фірм-розробників нагороджено Почесною грамотою Національного банку України з врученням пам'ятної срібної гривні.

* * *

Наказом НБУ № 1016-к, датованим тим же числом, групу працівників нагороджено пам'ятною срібною гривнею та цінними подарунками за вагомий особистий внесок у підготовку та проведення реформи бухгалтерського обліку і звітності в банківській системі України відповідно до міжнародних стандартів.

НОВІ КНИГИ

МІНІ-РЕЦЕНЗІЯ

Новий навчальний посібник
про гроші та банки

Голуб А.Г., Семснюк Л.П., Смовженко Т.С. Гроші. Кредит. Банки.
— Львів: Центр Європи, 1997. — 206 с.

Навчальний процес передбачає здебільшого три обов'язкових компоненти: викладача, який, володіючи певними знаннями, вміє їх донести до слухачів; студента, який прагне опанувати ці знання; підручник, який становить проміжну ланку між викладачем та студентами і дає змогу останнім самостійно засвоювати знання. Важливість кожної із цих складових, вочевидь, глибоко усвідомлюють у Львівському банківському коледжі, де за наявності висококваліфікованого викладацького колективу та здібного студентського контингенту величезну увагу в останні роки приділяють також підготовці й виданню навчальних посібників та підручників. Згадаймо хоча б "Основи фінансово-статистичного аналізу економічних процесів" (М.Лалішко), "Операції Ощадного банку України" (О.Рибай, Г.Табачук, Л.Хміль), "Операції комерційних банків" (Р.Коцюрська, В.Ричаківська, Г.Табачук, М.Вознюк), серію підручників та збірників вправ для дистанційного навчання.

Нещодавно перелік видань, підготовлених у коледжі, поповнився ще одним: у львівському видавництві "Центр Європи" вийшов навчальний посібник "Гроші. Кредит. Банки".

У новій книзі ґрунтовно висвітлено теорію грошей і кредиту, організацію банківської системи України та деяких зарубіжних країн. Пов'язавши загальнотеоретичні викладки з економічними реаліями нашої держави, автори врахували останні закони України, нормативні та інструктивні матеріали Національного банку і Міністерства фінансів, використали найновіші статистичні дані. Розкриваючи багатогранні проблеми фінансового ринку, кредитної та банківської систем, вони вдало підібрали та структурно сформулювали матеріал, уникнувши дублювання деяких тем, що стосуються інших дисциплін, передбачених навчальною програмою підготовки банківських фахівців. Посібник, написаний дохідливою, живою мовою, містить багато цікавих прикладів, а також велику кількість ілюстрацій, які доповнюють та унаочнюють теоретичний матеріал. Вдало використано поліграфічні прийоми, різні шрифти для виділення визначень, зосередження ува-

ги на найголовнішому. Усе це допомагає глибше опанувати і засвоїти дисципліну.

Навчальний посібник містить чотири розділи. Перший розпочинається з теорії грошей і грошового обороту. Зокрема, з'ясовано походження грошей, їх функції, роль у ринковій економіці. Розглядаючи грошовий оборот та грошові системи, автори акцентують увагу на питанні стабільності грошей та механізмі її забезпечення, що надзвичайно актуально для нашого економічного сьогоднішнього. Наступні теми першого розділу присвячено питанням кредиту (необхідність, суть, роль, функції, форми і види) та кредитної системи.

У другому і третьому розділах розкрито організаційні засади та механізми функціонування банківської системи України. Так, розділ "Комерційні банки" охоплює теми: організаційна структура комерційного банку, операції комерційних банків, банківські послуги, ризики у банківській практиці, контроль за діяльністю комерційних банків. Основні теми розділу "Національний банк України" — статус НБУ, його функції та операції, регулювання діяльності комерційних банків. Матеріал цих розділів охоплює найновіші аспекти національної банківської практики, про що свідчить уже хоча б те, що в посібнику висвітлено вексельні, факторингові, лізингові, консорціумні, фондові операції комерційних банків, а серед банківських послуг розглянуто такі нетрадиційні їх різновиди, як гарантійні і консультативні, посередницькі (брокерські) і трастові (довірчі). Автори не обходять увагою складних питань фінансової діяльності — таких, скажімо, як банківські ризики та методи управління ними, — причому висвітлюють їх просто і зрозуміло.

Четвертий розділ посібника присвячено банківським системам зарубіжних країн, зокрема США, Великобританії та Німеччини, а також діяльності міжнародних валютно-кредитних організацій — Банку міжнародних розрахунків, Міжнародного валютного фонду, Міжнародного банку реконструкції та розвитку, регіональних валютно-кредитних організацій ЄС. Зауважимо, втім, що матеріал цього розділу дещо застарілий і відображає реалії початку 1990-х років. Загалом же навчальний посібник "Гроші. Кредит. Банки" цілком відповідає навчальній програмі цього курсу. Його можна оцінити як суттєвий доробок у справі підготовки навчальної літератури для майбутніх банківських фахівців.

Анатолій Загородній,
доцент Державного університету "Львівська політехніка".
Кандидат економічних наук.

Іван Тивончук,
професор Державного університету "Львівська політехніка".
Доктор економічних наук.

Однією з найпотужніших міжнародних фінансових природоохоронних організацій є Глобальний екологічний фонд (GEF), створений Світовим банком спільно з ЮНЕП у 1991 році. Його головною метою є розробка та реалізація фінансового механізму надання країнам, що отримують відповідні гранти, пільгових кредитів для реалізації проектів, пов'язаних із вирішенням глобальних екологічних проблем. Ресурси GEF (а це понад 2 млрд. доларів США) зокрема призначені для фінансування заходів, які мають протидіяти зміні клімату, сприяти охороні міжнародних вод, захисту озонового шару, збереженню біорозмаїття. За станом на 1 січня 1998 року членами GEF були 155 держав світу, в тому числі Росія і Україна.

**Іван
Потравний,**
доктор
економічних
наук,
професор
Російської
економічної
академії імені
Г.В.Плеханова.

Реалізація ефективної екологічної політики потребує значних капіталовкладень. На жаль, у світі останнім часом розвинулася тенденція до зменшення питомої ваги державних вкладень у сферу охорони природи, що, зокрема, пов'язано із труднощами, викликаними трансформацією економіки цілого ряду країн. Наприклад, у Росії частка державних вкладень у екологію зменшилася з 90% у 1992 році до майже 15% у 1997-му. Приблизно така ж ситуація склалась і в Україні. У зв'язку з обмеженими ресурсами державних бюджетів у наших країнах, як і в цілому світі, головними джерелами фінансування охорони довкілля стають кошти підприємств, місцевих бюджетів, екологічних фондів, а також комерційних організацій та установ, зокрема банків.

Щоправда, частка російського та українського банківських секторів у фінансуванні природоохоронних заходів поки що незначна. Хоча у світовій господарській практиці намітилася тенденція до зростання активності банківських структур у вирішенні екологічних проблем.

Турбуватися про екологію банкам вигідно. Участь у реалізації природоохоронних заходів створює позитивний екологічний імідж фінансової установи, що важливо для її рейтингу. Крім того, такі банки можуть розраховувати на певну підтримку на національному та міждержавному рівнях.

Із 1991 року реалізується програма ООН з питань охорони навколишнього середовища — ЮНЕП. Нею передбачено тісне співробітництво з банківським сектором. У 1992 році за посередництва ЮНЕП прийнято Заяву банків світу щодо охорони навколишнього середовища і сталого розвитку, згідно з якою фінансово-кредитні установи, що підписали цей документ, зобов'язалися сприяти охороні довкілля, ефективному використанню енергії та природних ресурсів. До 1 січня 1998 року Заяву підписали майже 100 банків із 35 країн світу.

ВКЛАДЕННЯ У МАЙБУТНЄ

Взаємодія українських і російських банків у вирішенні екологічних проблем

У рамках ЮНЕП проводяться щорічні зустрічі з представниками сфери фінансових послуг, банкірами, інвесторами. Консультативна група ЮНЕП координує діяльність комерційних банків, що вимогливо ставляться до екологічної чистоти проектів, на які клієнти хочуть отримати кредити. Проекти чи господарські рішення, що не пройшли екологічної експертизи, просто не фінансуються.

У нових незалежних державах, зокрема в Росії і в Україні, екологічно зорієнтований ринок банківських послуг

перебуває у стані становлення. Росія уже приєдналася до Заяви ЮНЕП. В Україні у 1997 році розроблено і на урядовому рівні схвалено концепцію сталого розвитку, якою передбачено впровадження удосконалених економічних механізмів природокористування і природоохоронної діяльності, зокрема створення екологічних банків.

Серед російських комерційних банків, які активно надають послуги, зорієнтовані на охорону довкілля, — Акціонерний національний банк охорони навколишнього середовища (Еконацбанк — перший російський банк, який приєднався до Заяви ЮНЕП щодо охорони довкілля), Міжкомбанк, Поволзький банк охорони навколишнього середовища (Екобанк-Волга), Токобанк, Євроазіатський банк, банк "Орбіта" та інші.

Ці фінансово-кредитні установи опановують такі поширені у світі напрями екологічно зорієнтованої банківської діяльності:

- кредитування і фінансування підприємств та організацій, які виробляють екологічно чисту продукцію;

- фінансова підтримка екологічних проектів та екологічного бізнесу, в тому числі екологічного туризму;

- впровадження так званих "екологічних вкладів", частина коштів яких використовується для підтримки екологічних програм; надання цільових природоохоронних кредитів підприємствам та окремим громадянам (як заохочення власники таких вкладів можуть, наприклад, одержати житло в екологічно чистих районах тощо);

- розповсюдження екологічних лотерей, кошти від продажу яких спрямовуються в основному на природоохоронні заходи;

- підтримка наукових досліджень та розробок з екологічних проблем;

- створення у структурі банків спеціальних підрозділів екологічної орієнтації, служб із екологічного аудиту та екологічного маркетингу.

У Росії вже набуто певного досвіду участі комерційних банків у оздоровленні довкілля. Створений 1994 року Акціонерний національний банк охорони навколишнього середовища (Еконацбанк) сприяє розвитку підприємств екологічного спрямування. Банк уклав свої кошти у статутний капітал екологічного промислово-фінансового концерну "Мойлодыр", який постачає і встановлює спеціальне миюче устаткування для всіх видів транспорту, та асоціації підприємств заготівлі та переробки вторинних матеріальних ресурсів "Вторекондустрия", яка координує діяльність підприємств, що спеціалізу-

ються на утилізації вторинних ресурсів, створенні виробництв їх переробки на будівельні матеріали.

Ошадбанк Росії практикує розпродаж лотерейних квитків "Природа" та "Діти Чорнобиля". Виручені кошти використовуються для збереження біорозмаїття та для соціально-екологічної реабілітації радіаційно забруднених територій. Міжкомбанк фінансово підтримує екологічні дослідження. Спільно зі вченими науково-дослідного Інституту охорони природи за участі російського представництва Всесвітнього фонду охорони дикої природи (WWF) банк реалізує інвестиційний проект, яким, зокрема, передбачено збереження рідкісних птахів і тварин: червонозобой казарки, білого гусака, білого ведмеда, сайгака, уссурійського тигра, леопарда. Одним із об'єктів цієї допомоги є білий журавель (стерх), чисельність якого не перевищує 20 особин. Банк "Орбіта" обслуговує екологічні програми уряду Москви.

Глобальний характер екологічних проблем (збереження озонового шару, біорозмаїття, чисте довкілля тощо) потребують розробки та реалізації погодженої міжнародної політики, зокрема щодо діяльності комерційних банків. Серед екологічних проблем, які раціонально було б вирішувати спільними зусиллями українських і російських банків, — ліквідація наслідків катастрофи на Чорнобильській АЕС, екологічне оздоровлення басейну Дніпра, відновлення ушкоджених екосистем прибережної смуги і видового складу гідробіотів Чорного та Азовського морів тощо.

Перспективи взаємодії російських та українських банків у вирішенні природоохоронних проблем, на мою думку, мають базуватися на взаємних економічних та екологічних інтересах, узгоджених принципах законодавства і господарського механізму природокористування, охорони довкілля.

Слід зазначити, що в умовах недосконалої законодавчої і нормативної бази і російські, і українські банки стикаються зі схожими труднощами. Реалії перехідного періоду спонукають їх працювати "на виживання", відволікаючи від вирішення суто екологічних проблем.

Протягом 1997 року деякі негативні тенденції у банківських секторах обох країн зберігалися. За даними Центрального банку Росії, приблизно 65% російських банків мали сталі ознаки проблемності, кожен четвертий банк працював зі збитком. Кількість відкликаних протягом 1996 — 1997 років ліцензій значно перевищила кількість створених за цей період банків.

Стримуючим фактором участі банків

Держави і кредитно-фінансові установи, що приєдналися до Заяви ЮНЕП щодо охорони довкілля		
№ п/п	Держава	Кількість фінансово-кредитних установ
1	Австралія	1
2	Австрія	6
3	Ангола	1
4	Болгарія	1
5	Бразилія	2
6	Голландія	2
7	Греція	1
8	Великобританія	5
9	Данія	2
10	Індія	1
11	Ірландія	1
12	Ісландія	1
13	Іспанія	2
14	Йорданія	1
15	Канада	5
16	Кенія	2
17	Кіпр	1
18	Китай	1
19	Кувейт	1
20	Мадагаскар	1
21	Польща	14
22	Португалія	1
23	Росія	1
24	Румунія	1
25	Словенія	1
26	США	4
27	Таїланд	1
28	Уганда	1
29	Угорщина	2
30	Філіппіни	1
31	Фінляндія	1
32	Франція	1
33	ФРН	18
34	Швейцарія	8
35	Швеція	5
	Усього	98

обох країн у реалізації екологічно зорієнтованих інвестиційних проєктів є також те, що ці проєкти зазвичай довгострокові, ризикові, а ресурсна база більшості нових середніх і малих банків, як правило, — короткострокова. До того ж, екологічні інвестиційні проєкти, що надходять у банки, здебільшого потаго опрацьовані, зокрема — щодо рентабельності.

Кошти, які сьогодні в Україні і в Росії спрямовуються на природоохоронну діяльність, проходять через різні комерційні банки, які не завжди мають уявлення про пріоритетність екологічних проєктів. Ці кошти розпорощені серед значної кількості виконавців, немає координації їх цільового використання. Проведення вказаних коштів і програм через спеціально уповноважені банки створило б кращі умови для реалізації погодженої стратегії сталого розвитку, ефективного та цілеспрямованого використання призначених для цього фінансових ресурсів.

Щоб посилити роль банків у оздоровленні довкілля, необхідно, на мій погляд, спростити процедуру інвестування у природоохоронну сферу, поліпшити методику підготовки інвестиційних проєктів, удосконалити схеми фінансування та самофінансування проєктів із використанням таких ринкових інструментів, як кредит, застава, банківські гарантії, часткові субсидії з боку держави тощо.

Серед можливих перспективних на-

прямів взаємодії і співробітництва банків Росії та України у галузі охорони довкілля насамперед слід виділити такі:

1. Залучення банків до роботи з фінансовими ресурсами екологічних програм на національному і міждержавному рівнях.

2. Взаємне розширення сфери діяльності на національних і регіональних фінансових ринках.

3. Поліпшення структури кредитного портфеля шляхом проведення екологічного аудиту проєктів.

4. Поглиблення співпраці фінансово-кредитних установ і природоохоронних органів із метою ефективного розміщення вільних коштів.

5. Зміцнення контактів національних банків із міжнародними фінансовими та екологічними організаціями, які мають змогу фінансувати екологічні проєкти і програми.

Партнерами міжнародних організацій у справі формування екологічних інвестиційних проєктів можуть бути такі національні установи, як Держкомекології Росії і Мінекобезпеки України, Міністерство природних ресурсів Росії, Національний банк України, Центральний банк Росії, екологічні фонди.

6. Залучення вчених, експертів для проведення перспективних досліджень і розробок, спрямованих на зміцнення іміджу та рейтингу національних банків екологічної орієнтації, зростання їх частки на ринку екологічних товарів і послуг.

7. Закріплення за національними екологічними банками повноважень фінансово забезпечувати та обслуговувати державні екологічні замовлення (відповідні наукові дослідження, закупівлю екологічно чистих технологій та устаткування, підготовку і підвищення кваліфікації екологічних кадрів тощо), а також прав емісійних центрів із випуску державних цінних екологічних паперів та обслуговування державної екологічної позики.

У перспективі, на мою думку, доречно створити у рамках українсько-російського фінансового співробітництва спеціальну групу (пул) комерційних банків — "Екологічний банківський альянс". В умовах посилення взаємодії російських та українських фінансово-кредитних установ доцільно було б розробити узгоджену концепцію екологізації комерційних банків. Одночасно слід створити Консультативну раду з проблем охорони навколишнього середовища, яка б, за аналогією з Консультативною радою при ЄБРР, відігравала роль органу, що здійснює екологічну експертизу, екологічний аудит інвестиційних проєктів, маркетингові дослідження щодо конкретного вирішення певної екологічної проблеми.

За таких умов розвиток взаємодії і співробітництва банків двох країн сприяв би створенню відповідної банківської інфраструктури, потрібної для виконання згаданих у цій статті завдань.

МОНЕТИ УКРАЇНИ

ОФІЦІЙНІ ПОВІДОМЛЕННЯ

Про введення в обіг пам'ятної монети "Кий"

Національний банк України 29 червня 1998 року, започатковуючи серію "Княжа Україна", ввів у обіг пам'ятну монету номінальною вартістю 10 гривень, присвячену князю Кію — легендарному засновнику міста Києва і Київської держави наприкінці V — початку VI ст.

Монету номінальною вартістю 10 гривень виготовлено зі срібла 925 проби, якість — "пруф", вага у чистоті — 31.1 г, діаметр — 38.61 мм, тираж — 10 000 штук.

На лицьовому боці монети (аверсі) в обрамленні інтерпретованого орнаменту давньоруської напестольної арки-оберегу XII ст., що відтворювала модель всесвіту у східних слов'ян, розміщені зображення малого Державного герба України і стилізовані написи у чотири рядки: УКРАЇНА, 10 ГРИВЕНЬ, 1998 та позначення, проба і вага металу.

На зворотному боці монети (реверсі) на тлі імітованого сувою розгорнуто трипланову композицію, що складається з уявного образу князя Кія, зображень фігур трьох вершників та жінки (Кий, Щек, Хорив, їх сестра Либідь) і фортеці на пагорбі на задньому плані. На монеті розміщено стилізовані написи: КИЙ (угорі) і КНЯЖА УКРАЇНА (внизу у два рядки).

Гурт монети — рифлений.

Художники — Володимир Таран, Олександр Харук, Сергій Харук, Віталій Козаченко. Скульптори — Володимир Дем'яненко (аверс), Володимир Атаманчук (реверс).

Пам'ятна монета номінальною вартістю 10 гривень "Кий" є дійсним платіжним засобом України та обов'язкова до приймання без будь-яких обмежень за її номінальною вартістю до всіх видів платежів, а також для зарахування на розрахункові рахунки, вклади, акредитиви та для переказів.

Монета реалізується в Україні та за кордоном за колекційною ціною.

Про введення в обіг пам'ятної монети "Данило Галицький"

Національний банк України 1 липня 1998 року, продовжуючи серію "Княжа Україна", ввів у обіг пам'ятну монету номінальною вартістю 10 гривень, присвячену галицько-волинському князю і полководцю Данилу Романовичу (1201—1264).

Монету номінальною вартістю 10 гривень виготовлено зі срібла 925 проби, якість — "пруф", вага у чистоті — 31.1 г, діаметр — 38.61 мм, тираж — 10 000 штук.

На лицьовому боці монети (аверсі) в обрамленні інтерпретованого орнаменту капітелей галицької кам'яної церкви XII ст. із вплетеними в нього гербовими фігурами птаха і лева — символів міст Галича і Львова — розміщено зображення малого Державного герба України, стилізовані написи в чотири рядки: УКРАЇНА, 10 ГРИВЕНЬ, 1998 та позначення, проба і вага металу.

На зворотному боці монети (реверсі) на тлі імітованого сувою розгорнуто трипланову композицію, що складається із зображень поясного портрета коронованого князя Данила в урочистому військо-

вому обладунку, давньоруських будівель і княжого війська. На монеті розміщено стилізовані написи і роки правління князя: ДАНИЛО ГАЛИЦЬКИЙ | 1205—1264 (угорі в два рядки) та КНЯЖА УКРАЇНА (унизу в два рядки).

Гурт монети — рифлений.

Художники — Володимир Таран, Олександр Харук, Сергій Харук, Віталій Козаченко.

Скульптори — Роман Чайковський (аверс), Володимир Дем'яненко (реверс).

Пам'ятна монета номінальною вартістю 10 гривень "Данило Галицький" є дійсним платіжним засобом України та обов'язкова до приймання без будь-яких обмежень за її номінальною вартістю до всіх видів платежів, а також для зарахування на розрахункові рахунки, вклади, акредитиви та для переказів.

Монета реалізується в Україні та за кордоном за колекційною ціною.

Про введення в обіг ювілейної монети "Визвольна війна середини XVII століття"

Національний банк України 25 червня 1998 року, продовжуючи серію "Герої козацької доби", ввів у обіг ювілейну монету номінальною вартістю 20 гривень, присвячену 350-річчю початку Визвольної війни українського народу середини XVII століття за незалежність і створення національної держави.

Ювілейну монету "Визвольна війна середини XVII століття" виготовлено зі срібла 925 проби, вага дорогоцінного металу — 31.1 г. Діаметр монети — 38.61 мм, якість виготовлення — "пруф", тираж — 10 000 штук.

На лицьовому боці монети (аверсі) у намистовому колі зображена загальна для серії композиція, що символізує національну ідею Соборності України: обабіч малого Державного герба України розташовані гербові фігури Архістратига Михайла і коронованого лева — гербів міст Києва і Львова. Навколо композиції розміщені стилізовані написи, розділені зображеннями грифонів у бароковому орнаменті: УКРАЇНА | 1998 (угорі), 20 ГРИВЕНЬ (унизу в два рядки) та позначення, проба і вага металу.

На зворотному боці монети (реверсі) у намистовому колі на тлі пісочного годинника — символу спадкоємності часів — зображено двобій між запорозьким козаком і польським крилатим рейтаром. Обабіч батальної сцени розташовані фігури вершників — керманича національно-визвольного руху гетьмана Богдана Хмельницького та співаця героїчних походів козака-бандуриста. Навколо композиції розміщено стилізований напис: ВИЗВОЛЬНА ВІЙНА СЕРЕДИНИ XVII СТ.

Гурт монети — рифлений.

Художник — Олександр Івахненко, скульптори — Анджей Новаківський (аверс) та Роман Чайковський (реверс).

Ювілейна монета номінальною вартістю 20 гривень "Визвольна війна середини XVII століття" є дійсним платіжним засобом України та обов'язкова до приймання без будь-яких обмежень за її номінальною вартістю до всіх видів платежів, а також для зарахування на розрахункові рахунки, вклади, акредитиви та для переказів.

Монета реалізується в Україні та за кордоном за колекційною ціною.

Від президента фірми – до президента країни

в журналі

Критерії
якості
керівництва
на всіх
поверхах
піраміди
управління

74379

Передплатний індекс

Адреса редакції: 252039, Київ-39, вул. Фрометівська, 2
Тел. (044) 265-68-78

*Ваше
вікно
у
світ*

ВІСНИК НАЦІОНАЛЬНОГО БАНКУ УКРАЇНИ

журнал для фінансової еліти

Із питань розміщення реклами звертатися до редакції:
252028, Київ, пр. Науки, 7, тел./факс: (044) 264-96-25